

ob. W. Thomsen

WIADOMOŚCI

Narodowego Banku Polskiego

Miesięcznik

TREŚĆ NUMERU

DZIAŁ ARTYKUŁOWY

	Str.
1. Analiza obrotu towarowego — <i>S. Ficowski</i>	143
2. O dalsze usprawnienie organizacji planowania kasowego — <i>S. Michalski</i>	148
3. Kontrola funduszu płac na nowym etapie — <i>Z. Grochulski</i>	152
4. Trzeci rok obsługi budżetu Państwa w Narodowym Banku Polskim — <i>W. Miłkowski</i>	157
5. Niektóre zagadnienia form zapłat i metod finansowania handlu zagranicznego — <i>S. Polaczek</i>	171
6. Planowanie finansowe w ZSRR	171

Z DOŚWIADCZEŃ I PRAKTYKI BANKOWEJ

1. Prace wojewódzkiej komisji do spraw planu kasowego w województwie katowickim — <i>W. Pi-tera</i>	174
2. Analiza utargu handlu i żywienia zbiorowego we wniosku kasowym uczestnika planowania kasowego — <i>B. Szpakowski</i>	179
3. Zadania Narodowego Banku Polskiego w 1953 r. na odcinku uporządkowania gospodarki komunalnej i mieszkaniowej — <i>W. Domaniewski</i>	182
4. Znaczenie nowej sprawozdawczości finansowej przedsiębiorstw przemysłowych dla operatywnej pracy Banku — <i>S. Sopiński</i>	187
5. Przegląd doświadczeń w systemie rozliczeń inkasowych w 1952 r. — <i>H. Stanowski</i>	192
6. Poprzez planową pracę i współzawodnictwo ku osiągnięciu lepszych wyników pracy — <i>S. Warmcki</i>	197

DZIAŁ INSTRUKCYJNY

1. Wyciągi z pism Departamentów Kredytów	200
2. Pytania i odpowiedzi	201
3. Mechanizacja obliczenia odsetek od kredytów	204
4. Rozpowszechniamy racjonalne metody i narzędzia pracy	205

KRONIKA

1. Sprawozdanie z działalności GKPUA przy Centrali NBP w r. 1952	206
2. Przykład godny naśladowania	207

PRZESTAŁO BIĆ SERCE WODZA LUDZKOŚCI
— WIELKIEGO STALINA —
LECZ IMIĘ JEGO I IDEE BĘDĄ ŻYĆ WIECZNIE
W SERCU NARODU POLSKIEGO

Do Robotników, Chłopów i Inteligencji Pracującej!
Do Kobiet Polskich i Młodzieży!
Do Żołnierzy Polskich!
Do Narodu Polskiego!

Towarzysze i Obywatele!

Cała postępową ludzkość z najwyższym bólem przyjęła tragiczną wieść o zgonie największego Człowieka naszych czasów Józefa Stalina.

Wraz z narodami Związku Radzieckiego szczególnie głęboko i boleśnie przeżywa ten wielki cios naród polski, który Towarzyszowi Józefowi Stalinowi zawdzięcza swe wyzwolenie z ponurej hitlerowskiej niewoli, swe odrodzenie, odzyskanie prastarych ziem polskich, utrwalenie swej niepodległości.

Masy pracujące Polski wiedzą, że ich historyczne przeobrażenia społeczne, wyzwolenie z jarzma obszarników i kapitalistów, zdobycie władzy przez lud pracujący i umocnienie państwa ludowego, olbrzymie osiągnięcia w budowie nowego życia — wiążą się nierozdzielnie z braterską pomocą narodów radzieckich, z serdeczną troską i ojcowską opieką Wodza i genialnego Nauczyciela mas pracujących całego świata, Wielkiego Przyjaciela naszego narodu — Józefa Stalina.

W tej ciężkiej chwili z największą mocą odczuwamy serdeczną i nierozdzielną więź narodu polskiego z Wielkim Krajem Radzieckim.

W tej ciężkiej chwili głębiej niż kiedykolwiek odczuwamy niewyciężoną siłę i zwartość całego światowego obozu pokoju, którego natchnieniem był, jest i będzie Józef Stalin.

Mocniejsza niż kiedykolwiek jest nasza spójnia ideowa i braterstwo w walce o pokój, wolność narodów i socjalizm, której wzór daje nam wielka bohaterska partia Lenina i Stalina.

Komitet Centralny Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej, Rada Ministrów i Rada Państwa Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej wzywają masy pracujące i cały naród polski do złożenia hołdu nieśmiertelnemu Wodzowi ludu pracującego całego świata.

Wcielając w życie Jego nauki, wzmacniamy nieustannie zwarłość, siłę i jedność naszego narodu w walce o pokój i socjalizm!

Codzienną twórczą i ofiarną pracą rozwijamy naszą planową gospodarkę narodową — podstawę wzrostu dobrobytu i kultury całego ludu pracującego.

Otoczamy troską i miłością Wojsko Polskie — wierną straż naszych granic i wolności naszej Ojczyzny.

Wzmacniamy nieustannie czujność wobec wszelkich nikczemnych zakusów imperialistycznych podżegaczy wojennych — wrogów Polski!

Pomnażamy siły naszego państwa ludowego — ostoje naszej niepodległości, a zarazem ważnego i niezłomnego ogniwa światowego obozu pokoju, którego sztandarem jest Stalin!

Z imieniem Stalina, uzbrojeni w Jego naukę, łamiąc opór wrogów i zacieśniając więź braterstwa z narodami ZSRR kroczyliśmy zwycięsko naprzód pod przewodnictwem klasy robotniczej i jej partii do ugruntowania naszej niepodległości, pokoju i socjalizmu!

KOMITET CENTRALNY
POLSKIEJ ZJEDNOCZONEJ
PARTII ROBOTNICZEJ

RADA MINISTRÓW
POLSKIEJ RZECZYPOSPOLITEJ
LUDOWEJ

RADA PAŃSTWA
POLSKIEJ RZECZYPOSPOLITEJ
LUDOWEJ

Warszawa, dnia 6 marca 1953 r.

ANALIZA OBROTU TOWAROWEGO

Uchwała Rady Ministrów z dnia 3 stycznia 1953 r. w sprawie zniesienia bonowego zaopatrzenia, regulacji cen, ogólnej podwyżki płac i zniesienia ograniczeń w handlu nadwyżkami produktów rolniczych stawia nowe zadania przed aparatem handlu uspołecznionego.

Likwidacja bonowego systemu zaopatrzenia ludności i wprowadzenie wolnej sprzedaży towarów po jednolitych cenach stwarzają bazę dla radykalnej zmiany w dotychczasowym stylu pracy naszego aparatu handlowego. Przy bonowym systemie sprzedaży praca ta ograniczała się w dużym stopniu do rozdzielania pewnych określonych artykułów pomiędzy określonych konsumentów, po określonej cenie, w określonej ilości i w ustalonych z góry terminach. W rezultacie system bonowy wyrobił w aparacie handlowym „bierny” styl pracy, polegający na wyonywaniu pewnych funkcji rozdzielczych, bez wracania uwagi na asortyment i jakość towaru, bez losostawiania zapasów do potrzeb konsumenta.

Zniesienie bonowego zaopatrzenia i wprowadzenie wolnej sprzedaży stwarza siłą rzeczy konieczność stałej troski o należyte zaspokojenie potrzeb konsumenta. Nabywca bowiem stawiać będzie w ramach swego zarobku konkretne wymagania odnośnie rodzaju, asortymentu, jakości i gatunkużądanego towaru. Handel uspołeczniony, chcąc spełnić swe zadanie, musi wymagania konsumenta zaspokoić. Troska o należyte zaspokojenie potrzeb konsumenta powinna znaleźć swój wyraz zarówno w walce o terminowość i sprawność zaopatrzenia, jak i w walce o właściwą jakość i szeroki asortyment sprzedawanych towarów.

„Życie uczy nas na każdym kroku, że bez sprawnie działającego handlu socjalistycznego znaczna część sukcesów socjalistycznego przemysłu może być zmarnowana” — stwierdził Bolesław Bierut.

Handel uspołeczniony utrzymuje planową łączność pomiędzy produkcją i spożyciem oraz doprowadza towary produkowane przez przemysł i rolnictwo do konsumenta. Aparat handlu przesuwa masę towarową z przemysłu i rolnictwa do konsumpcji, a jednocześnie zaspokajając rosnące potrzeby konsumenta, stwarza bodźce dla nieustannego rozwoju przemysłu i rolnictwa, pod kątem jak napełniejszego zaspokojenia wymagań konsumcyjnych.

W okresie realizacji planu trzyletniego i pierwszych trzech lat planu sześcioletniego obserwujemy burzliwy rozwój przemysłu, któremu towarzyszy nieustanny wzrost masy towarowej i silne tempo dynamiki obrotu towarowego. Obrót towarowy w detalicznym handlu państwowym i spółdzielczym wzrósł do końca 1955 r. o 238%, zgodnie z założeniami planu sześcioletniego.

Dla uświadomienia sobie źródeł i przyczyn tempa rozwoju obrotu towarowego należy zdawać sobie sprawę nie tylko z dynamiki rozwojowej przemysłu i rolnictwa, lecz również trzeba brać pod uwagę fakt przejścia w przeciągu kilku lat powojennych przeszło 2 milionów biednej ludności wiejskiej do pracy

w przemyśle, w miastach*). Fakt ten ma dwojakie znaczenie: z jednej strony ludzie ci zasilili kadry przemysłowe, umożliwiając tym samym szybkie tempo industrializacji kraju (rosnąca podaż artykułów przemysłowych), z drugiej zaś strony poprzez swe zarobki w przemyśle stworzyli dodatkowe, wzrastające zapotrzebowanie na artykuły przemysłowe i rolnicze. Powstał więc w ten sposób od strony konsumpcji dodatkowy bodziec dla rozwoju obrotu towarowego.

Dalsze bodźce zarówno w kierunku przyspieszenia produkcji artykułów przemysłowych i rolniczych, jak i w kierunku wzrostu konsumpcji, stwarza Uchwała Rady Ministrów z dnia 3 stycznia 1953 r. Uchwała ta, likwidując system bonowego zaopatrzenia ludności i wprowadzając wolną sprzedaż, zapewnia warunki dla wzrostu wydajności pracy zarówno w przemyśle jak i w rolnictwie.

W oparciu o coraz szerzej, powszechniej stosowany system płacy akordowej robotnik ma możliwość uzyskania wyższego zarobku i zaspokojenia swych potrzeb konsumcyjnych (w ramach tego zarobku), nabywając towary bez jakichkolwiek ograniczeń, w dowolnej ilości, jakości, gatunku i w dowolnym terminie, co było niemożliwe przy zaopatrzeniu bonowym.

Natomiast chłop, mając możliwość sprzedaży nadwyżek produktów rolnych po cenach swobodnie uzgadnianych między nim a nabywcą, dążyć będzie do uzyskania wyższej niż dotychczas wydajności swego gospodarstwa rolnego, ażeby uzyskać tą drogą zwiększone dochody, które z kolei obróci na zakup artykułów przemysłowych (w wolnej sprzedaży) stosownie do swych potrzeb, gustów i wymagań.

Jak wynika z powyższego, Uchwała Rady Ministrów z 3.I. 1953 r. stwarza liczne bodźce w kierunku podniesienia wydajności pracy, w rezultacie czego należy liczyć się zarówno ze wzrostem masy towarowej artykułów przemysłowych i rolniczych jak i ze zwiększonym spożyciem tych artykułów.

Poza bezpośrednim wpływem na tempo obrotu towarowego Uchwała Rady Ministrów z 3.I. 1953 r. stawia przed aparatem handlowym rosnące wymagania jakościowe konsumentów. Zaspokojenie tych wymagań uzależnione będzie od stosowania i utrzymywania odpowiedniego, pełnego asortymentu towarów, podnoszenia ich jakości, szybkiego reagowania na potrzeby nabywców itp.

Na tym nowym etapie przed pionem kredytowym Banku, finansującym handel uspołeczniony, staje zadanie wzmocnienia kontroli i systematycznej analizy działalności przedsiębiorstw handlowych.

Dla skutecznego wykonania tej pracy pracownicy kredytowi powinni jasno zdawać sobie sprawę z konsekwencji, jakie pociąga za sobą Uchwała z dnia 3.I. 1953 r. na odcinku obrotu towarowego oraz z aktual-

*) Wiś w liczbach. Państwowe Wydawnictwo Rolnicze i Leśne, Warszawa 1952, str. 30.

Jak widać z powyższego zestawienia na łączne odchylenie sprzedaży faktycznej (42.000) od sprzedaży planowanej (38.000) wpłynęło: wyższe, niż planowano, kształtowanie się początkowego stanu zapasów towarów (+ 500), wyższy, niż planowano, zakup towarów (+ 3.000) oraz niższy, niż planowano, stan końcowy zapasów towarów (+ 500). Gdyby np. końcowy stan zapasów był wyższy aniżeli plan, wówczas wpływ na wysokość sprzedaży z tego tytułu byłby ujemny i w punkcie czwartym powyższego zestawienia wyprowadzilibyśmy ten czynnik ze znakiem minusowym.

Metodę łańcuskową podstawiania stosujemy dla analizy w różnych podobnych przypadkach, gdy chodzi o ustalenie wpływu kolejnych elementów na kształtowanie się badanego podstawowego czynnika. Dlatego należy ją przyswoić sobie i stosować w praktyce.

Analizę wpływu odchyleń od planu poszczególnych elementów obrotu towarowego (zapas początkowy, przychód, pozostały rozchód, zapas końcowy) na kształtowanie się sprzedaży można przeprowadzić również w inny sposób, wymagający mniej pracy, jednakże należy przy tym pamiętać o odpowiednim znakowaniu odchyleń od planu, które określamy + lub — nie z punktu widzenia odchylenia danego elementu od planu, lecz z punktu widzenia wpływu tego odchylenia na kształtowanie się wielkości sprzedaży (wpływ dodatni +, wpływ ujemny —).

Sposób ten zastosowany do naszego przykładu przedstawia się następująco:

Czynniki wpływające na zmianę wielkości obrotu towarowego	Plan	Wykonanie	Oddalenie od planu	Wpływ odchylenia na sprzedaż
1	2	3	4	5
1 Zapas początkowy towarów (Zp)	20.000	20.500	+ 500	+ 500
2 Przychód towarów (P)	36.000	39.000	+ 3.000	+ 3.000
3 Pozostały (poza sprzedażą) rozchód towarów (R)	1.000	1.000	0	0
4 Zapas końcowy towarów (Zk)	17.000	16.500	— 500	+ 500
5 Ogólne odchylenie rzeczywistej sprzedaży od planu (S)	38.000	42.000	×	+ 4.000

Wpływ odchyleń od planu wszystkich elementów na kształtowanie się sprzedaży był dodatni. Pomimo,

że zapas końcowy był niższy od planu i odchylenie to wynosiło — 500, to jednak wpływ tego na sprzedaż był dodatni, gdyż kosztem niższego niż planowano stanu końcowego zapasów osiągnięto wyższą niż planowano sprzedaż, dlatego też należy pamiętać, że znak odchylenia w rubryce 5, charakteryzującej wpływ odchyleń poszczególnych elementów na sprzedaż, należy zmienić na + (+ 500).

Z podanego wyżej zestawienia analitycznego wynika, że pewne zwiększenie rzeczywistego stanu zapasów towarów na początek okresu sprawozdawczego w porównaniu z danymi planu wpływa dodatnio na wzrost sprzedaży w okresie sprawozdawczym, pod warunkiem, że towary odpowiadają potrzebom i wymaganiom konsumentów w zakresie asortymentu i jakości. Również i przekroczenie planu przychodu (zakup) występuje zwykle równoległe z przekroczeniem planu sprzedaży, jeśli dostarczone towary odpowiadają potrzebom konsumentów.

Inne rozchody towarowe (np. ubytki towarowe) zmniejszają wielkość sprzedaży i dlatego przekroczenie planu w tym zakresie zaliczamy do zjawisk ujemnych.

Wreszcie obniżenie się remanentu końcowego towarów poniżej planu zwiększa możliwość sprzedaży w okresie sprawozdawczym, jednakże poważne odchylenie in minus w stanie końcowym zapasów towarów może w sposób ujemny odbić się na dynamice sprzedaży w następnym okresie (szczególnie w jego początku).

Chociaż dane ogólne ujęte w podanych wyżej zestawieniach analitycznych dają podstawę do pozytywnej oceny działalności jednostki handlowej w zakresie wykonania planu obrotu towarowego (przekroczenie planu sprzedaży o 10,5%) to jednak mimo zadowalających ogólnych wskaźników, konieczne jest przeprowadzenie głębszej analizy. Wykonanie planu w wartości globalnej nie oznacza jeszcze, że zadania planu w zakresie poszczególnych części składowych obrotu zostały również wykonane. Nie można więc ograniczać analizy obrotu towarowego do analizy wartości globalnej obrotu, lecz należy przeprowadzić ją szczegółowo — przy uwzględnieniu asortymentu bądź poszczególnych artykułów (przynajmniej podstawowych), bądź pewnych zasadniczych grup towarowych. Tylko wtedy bowiem analiza nabiera charakteru operatywnego, wykrywa i ujawnia braki, błędy i niedociągnięcia, dociera do przyczyn odchyleń w prawidłowym zaspokojeniu potrzeb konsumentów.

Analizę struktury obrotu towarowego przeprowadza się w formie rozszerzonego bilansu towarowego według poniższego wzoru:

Nazwa grupy towarowej	Zapas początkowy tow.			Przychód towarów			Sprzedaż towarów			Inny rozchód towarów			Zapas końcowy towarów		
	Plan	Wykonanie	%	Plan	Wykonanie	%	Plan	Wykonanie	%	Plan	Wykonanie	%	Plan	Wykonanie	%
Grupa towarowa A	10.000	12.000	120,0	22.000	26.000	118,2	25.000	32.000	128,0	500	500	100,0	6.500	5.500	84,6
Grupa towarowa B	5.000	4.500	90,0	7.000	7.000	100,0	7.000	6.000	85,7	300	400	133,3	4.700	5.100	108,5
Grupa towarowa C	3.000	2.500	83,3	4.000	3.500	87,5	3.000	2.000	66,6	100	50	50,0	3.900	3.950	101,3
Grupa towarowa D	2.000	1.500	75,0	3.000	2.500	83,3	3.000	2.000	66,6	100	50	50,0	1.900	1.950	102,6
Razem	20.000	20.500	102,5	36.000	39.000	108,3	38.000	42.000	110,5	1.000	1.000	100,0	17.000	16.500	97,0

Dopiero szczegółowe zestawienie analityczne pozwala ujawnić fakt, że ogólne zadowalające wskaźniki kryją nieraz poważne niedociągnięcia w działalności przedsiębiorstwa handlowego.

Plan sprzedaży został wprawdzie wykonany globalnie w 110,5%, lecz ten stosunkowo wysoki wskaźnik osiągnięty został dzięki bardzo poważnemu przekroczeniu planu sprzedaży w grupie towarów A

(120,8%), podczas gdy w pozostałych grupach towarów plan sprzedaży nie został wykonany, a odnośne wskaźniki procentowe są bardzo niskie (85,7%, 66,6%).

Pomyślny wynik w sprzedaży towarów pierwszej grupy staje się zrozumiały jeśli weźmiemy pod uwagę fakt, że zarówno początkowy stan zapasów w tej grupie jak i przychód towarów przekraczały znacznie wielkości planowane. Ponieważ zaś towary tej grupy były artykułami kurantowymi i cieszyły się dużym popytem, przeto przedsiębiorstwo bez wysiłku przekroczyło plan sprzedaży towarów tej grupy, co w decydujący sposób wpłynęło również na wynik globalny przedsiębiorstwa. Należy jednak zwrócić uwagę, że w grupie towarów A przedsiębiorstwo w wyniku przekroczenia planów sprzedaży osiągnęło stan końcowy zapasów towarów znacznie poniżej planu (84,6%), co w rezultacie stwarza niekorzystne warunki dla działalności przedsiębiorstwa w następnym okresie sprawozdawczym.

Szczegółowa analiza obrotu towarowego w oparciu o sporządzone wyżej zestawienie pozwala wykryć szereg błędów i niedociągnięć, które w konsekwencji wpływają i na stan finansowy przedsiębiorstwa.

W pozostałych trzech grupach towarów (B, C i D) niższy aniżeli przewidywał to plan stan początkowy zapasów oraz mniejszy niż planowano zakup nie stwarzały pomyślnych warunków dla rozwoju działalności przedsiębiorstwa. Jednakże nie można tym czynnikom przypisywać niewykonania planu sprzedaży w tych grupach towarów, gdyż i tak przedsiębiorstwo zakończyło okres sprawozdawczy ze stanami końcowymi zapasów powyżej planu, co wskazuje na niewłaściwy asortyment towarowy w grupie B, C i D, wskutek czego towary nie znajdowały nabywców.

Sporządzone zestawienie analityczne powinno być uzupełnione inspekcją, która pozwoli w sposób ostateczny ustalić przyczyny niedociągnięć i błędów oraz znaleźć środki ich usunięcia.

Z punktu widzenia Banku szczególnie ważne jest ustalenie w naszym przykładzie przyczyn odchylenia planu w grupach towarów B, C i D w wyniku których w przedsiębiorstwie narosły poważne zapasy towarów ponad plan. Dopiero szczegółowe zbadanie wykrytych przy pomocy analizy odchylenia w kształtowaniu się poszczególnych elementów obrotu towarowego, pozwoli uchwycić przyczyny narastania zapasów ponadnormatywnych, przeprowadzić ich klasyfikację z punktu widzenia kredytowania i znaleźć środki dla usunięcia wykrytych niedociągnięć i błędów w gospodarce przedsiębiorstwa.

Dla uzyskania pełnego obrazu kształtowania się struktury sprzedaży celowe jest sporządzenie zestawienia ilustrującego udział procentowy poszczególnych grup towarowych w ogólnej kwocie sprzedaży.

Porównanie danych ilustrujących faktyczny udział procentowy każdej grupy towarowej z danymi planowanymi jest bardzo charakterystyczne i pozwala wykryć błędy w doborze asortymentu towarów. Przy prawidłowym doborze asortymentu struktura faktycznego obrotu towarowego nie powinna poważnie różnić się od struktury planowanej. W naszym przykładzie struktura wykonanej sprzedaży odbiega kolosalnie od założeń struktury planowanej. Niewykonanie planu sprzedaży w grupie B, C i D zmniejszyło oczywiście ich udział w globalnej sprzedaży przedsiębiorstwa, podczas gdy w grupie towarów A nastąpiło zjawisko odwrotne. Tego rodzaju analiza

sygnalizuje nieprawidłowości w doborze asortymentu i ułatwia ocenę wykonania planu sprzedaży.

Niezależnie od podanych powyżej zestawień analitycy obrotu towarowego stosują obliczenia omówioną już metodą łańcuskową podstawiania dla wyjaśnienia wpływu poszczególnych elementów obrotu towarowego (zapasy, zakup, pozostały rozchód) na kształtowanie się sprzedaży w poszczególnych grupach towarów.

Analizując kształtowanie się sprzedaży należy również zbadać wskaźniki dynamiki obrotu towarowego. Najprostsza, a jednocześnie bardzo przejrzysta metoda polega na przyjęciu sprzedaży pewnego okresu za 100 i wyliczeniu dalszych wskaźników, charakteryzujących dynamikę sprzedaży w stosunku do bazy wyjściowej 100. Przy analizie tego rodzaju trzeba jednak zwracać uwagę na zmiany zachodzące w rozwoju sprzedaży wskutek zmian cen. Studiowanie dynamiki sprzedaży ułatwia ujawnienie wpływów i wahań sezonowych w ciągu roku. Zwiększenie lub zmniejszenie obrotu towarowego jednostki handlowej w ciągu pewnych okresów (sezonów) zależy nie tylko od jej bezpośredniej działalności i wysiłków, lecz także od przyczyn zewnętrznych. Tak np. latem, gdy znaczna część ludności wielkich miast wyjeżdża do uzdrowisk i miejscowości letniskowych, następuje obniżenie wielkości sprzedaży miejskich przedsiębiorstw handlowych w porównaniu z miesiącami zimowymi przy równoległym wzroście obrotów w innych punktach. Uchwycenie tych wahań pozwala trafniej i prawidłowiej planować wielkość i klasyfikację zapasów, a co za tym idzie rozmiary i rodzaje kredytów we wnioskach do planu kredytowego.

Podstawowym elementem wniosku do planu kredytowego są zapasy, których wielkość wyznacza rozmiary kredytu. Wielkość zapasów zależy od rozmiarów i dynamiki zakupów i sprzedaży. Ilustruje to przekształcone podstawowe równanie obrotu towarowego w poniższej formie:

$$Zk = Zp + P - S - R$$

Pełna analiza obrotu towarowego wymaga zbadania zarówno przychodu i rozchodu jak i kształtowania się wielkości zapasów.

W wyniku nieustannie rosnącego spożycia i obrotu towarowego powstaje konieczność stałego zwiększania zarówno asortymentu, jak i wielkości zapasów. Podstawę dla wzrostu masy towarowej w obrocie stwarza szybka industrializacja kraju, wzrost produkcji przemysłowej i rolniczej. Niestuszną jednak byłaby tendencja gromadzenia na poszczególnych szczeblach aparatu handlowego (zbyt, hurt, detal) wielkich zapasów ponad pewne niezbędne minimum, zapewniające ciągłość procesu krążenia towarowego. Zapasy towarowe unieruchamiają poważną kwotę środków obrotowych. Im mniejszy jest rozmiar zapasów towarowych, im szybciej one krążą, tym mniejsza część funduszy socjalistycznych zatrzymuje się w sferze krążenia, tym szybciej wyprodukowane towary dostają się w sferę spożycia indywidualnego. Oczywiście stan zapasów towarowych zarówno pod względem ilości, jak i asortymentu nie może zejść poniżej poziomu, który zapewnia sprawne i pełne zaspokojenie potrzeb konsumentów.

Aby sprostać tym wymaganiom, zapasy towarów powinny odpowiadać rozmiarom planowanej sprzedaży, przy założeniu pełnego asortymentu i stałego dopływu towarów z zakupu. Wielkość prawidłowych zapasów określa normatyw. Znaczne odchylenia od normatywu zarówno w kierunku zwiększenia, jak

i zmniejszenia zapasów, o ile nie wynikają z przyczyn sezonowych lub pewnych akcji (specjalnych) są niewłaściwe. Zadaniem analizy zapasów towarowych jest badanie odchylen zapasów rzeczywistych od normatywów, ustalanie przyczyn powodujących te odchylenia i ustalanie środków zaradczych.

Odchylenia faktycznych stanów zapasów od planowanych należy badać pod kątem widzenia wpływów poszczególnych czynników na te odchylenia. Odchylenia zapasów od planu mogą nastąpić w wyniku różnorodnych kombinacji kształtowania się pozostałych elementów obrotu towarowego. Tak np. w naszym przykładzie faktyczny stan końcowy zapasów towarów ukształtował się poniżej planu (97,0%).

Dla ustalenia wpływu poszczególnych przyczyn sporządzamy zestawienie w układzie następującym:

Lp.	Czynniki wpływające na odchylenie faktycznego stanu końcowego zapasów towarów od planu	Plan	Wykonanie	Odchylenie	Wpływ odchylenia na zapas końcowy
1	2	3	4	5	6
1	Zapas początkowy (Zp)	20.000	20.500	+ 500	+ 500
2	Przychód towarów (P)	36.000	39.000	+ 3.000	+ 3.000
3	Sprzedaż towarów (S)	38.000	42.000	+ 4.000	- 4.000
4	Pozostały (poza sprzedażą) rozchód towarów (R)	1.000	1.000	0	0
5	Ogólne odchylenie zapasu końcowego (Zk) od planu	17.000	16.500	x	- 500

Jak z powyższego zestawienia wynika wyższy niż planowano zapas początkowy i przychód towarów zapewniłyby wyższe niż planowano ukształtowanie się zapasu końcowego (+ 3.500), jednakże poważne przekroczenie planu sprzedaży wpłynęło w odwrotnym kierunku, ustalając stan końcowy zapasów poniżej planu ($-4000 + 3500 = -500$).

Podobną analizę należy przeprowadzić dla poszczególnych grup towarów, gdyż w ten sposób ustalamy źródła i przyczyny odchylen od prawidłowej, zgodnej z planem działalności przedsiębiorstwa i stwarzamy podstawy dla sformułowania konkretnych wniosków, zmierzających w kierunku usunięcia stwierdzonych nieprawidłowości.

Stanisław Michalski

O DALSZE USPRAWNIENIE ORGANIZACJI PLANOWANIA KASOWEGO

Nie ulega wątpliwości, że na przestrzeni blisko trzechletniego działania w zakresie planowania kasowego są do zanotowania osiągnięcia podciągające ten instrument do poziomu zadań, które może on i powinien odgrywać w gospodarce planowej. Instytucja planowania kasowego została spopularyzowana tak w aparacie bankowym, jak i wśród klientów bankowych, co stwarza atmosferę do ugruntowania i dalszej rozbudowy tej instytucji.

Pod względem organizacyjnym w okresie ubiegłym miały miejsce następujące zasadnicze zmiany:

a) po krótkim doświadczeniu (do połowy 1951 r.) przekształcono plan kasowy, pierwotnie pomyślany jako plan pełnych obrotów gospodarki społecznej, na plan bankowy, plan obrotów gotówkowych

Ostateczne ukształtowanie się wielkości zapasów może być wynikiem różnorodnych kombinacji elementów obrotu towarowego, a znajomość ich pozwala lepiej i trafniej planować wielkość i rodzaje zapasów we wnioskach do planu kredytowego i realnie przewidywać wielkość i klasyfikację kredytów.

Jednym z najważniejszych wskaźników, stanowiących kryterium oceny całokształtu działalności przedsiębiorstw handlowych jest wskaźnik szybkości obrotu towarów (rotacji towarowej). Operowanie wskaźnikiem rotacji w analizie obrotu towarowego jest tym skuteczniejsze, że w pewnym stopniu eliminuje on zniekształcający niektóre badania (np. analiza dynamiki sprzedaży) wpływ zmian cen. Znaczenie i sposoby analizy rotacji towarów w pracy pionu kredytowego zostały już omówione na łamach „Wiadomości NBP” (Nr. 11/52).

Pracownicy pionu kredytowego powinni pamiętać, że analiza obrotu towarowego nie może kończyć się na trafnych stwierdzeniach, lecz musi być instrumentem operatywnej pracy, orężem w walce o usprawnienie pracy aparatu handlowego i przyspieszenie obiegu środków obrotowych. Ażeby te zadania zrealizować wydaje się celowe uzupełnianie wniosków zebranych w wyniku przeprowadzonej analizy przy pomocy inspekcji w terenie, które pozwalają na znaczne rozszerzenie i skonkretyzowanie problematyki naświetlonej przy pomocy analizy.

Naświetlone w niniejszym artykule fragmenty metody analizy obrotu towarowego nie mogą być stosowane w sposób szablonowy na wszystkich szczeblach pionu kredytowego. Metody pracy na tym odcinku muszą być bardzo różniczkowane w zależności od tego czy prace analityczne przeprowadzane są przez oddziały terenowe, oddziały wojewódzkie, czy centralę Banku. Im bardziej zbliżamy się w analizie do terenu tym bardziej stwierdzenia, wnioski, uwagi i zalecenia muszą mieć charakter operatywny, konkretny, powiązany z daną jednostką handlową. Natomiast w miarę oddalania się od terenu przeprowadzona analiza obrotu towarowego umożliwia wyprowadzenie bardziej ogólnych, pełnych ekonomicznej treści wniosków, które z kolei w centrali stanowią podstawę dla syntetycznej oceny kształtowania się procesów krążenia masy towarowej i sporządzania prawidłowych planów kredytowania obrotu.

kas bankowych, co stworzyło warunki do nadania mu charakteru planu operatywnego, wyznaczającego konkretne zadania określonego adresatowi;

b) w celu pogłębienia operatywności planu wprowadzono w końcu 1951 r. w Narodowym Banku Polskim, jako instytucji emisyjnej, podział znaków pieniężnych na rezerwę techniczną (zapas emisyjny) i na kasę obrotową, czyniąc z tej ostatniej oś, koło której obraca się mechanizm bieżącej kontroli wykonania planu kasowego;

c) w końcu 1951 r. wprowadzono zasadę limitowania wypłat na rozchody typu administracyjno-gospodarczego (delegacje służbowe, zakup towarów i materiałów, zapłata za usługi i różne rozchody) co stanowi dalszy czynnik wzmocnienia odpowiedzial-

ności aparatu bankowego za racjonalne i oszczędne wydatkowanie pieniądza gotówkowego;

d) również w końcu 1951 r. Bank otrzymał pomocniczy instrument operatywnego oddziaływania na przebieg wykonania planu i koordynowania planu kasowego z innymi planami gospodarczymi w postaci wojewódzkich komisji do spraw planu kasowego i fakultatywnych komisji przy oddziałach terenowych;

e) od końca 1952 r. plan kasowy (w skali ogólnopanstwowej) posiada sankcję aktu rządowego, jest on bowiem zatwierdzony przez Prezydium Rządu; zatwierdzony plan emisji staje się przez to wiążącą dyrektywą dla Narodowego Banku Polskiego, jako instytucji emisyjnej; równocześnie Prezydium Rządu zobowiązało ministerstwa i centralne urzędy do dostarczania Bankowi tych materiałów, które są potrzebne do sporządzenia planu;

f) dla pogłębienia wartości analitycznej planu kasowego i porównywalności z innymi planami gospodarczymi wprowadzono dla planów wojewódzkich dodatkowy układ analityczny, uwzględniający obok obrotów kas bankowych również obroty drugiego ważnego ośrodka obrotów gotówkowych — poczty, odniesione do odpowiednich przyczyn gospodarczych — według systematyki przyjętej w planie kasowym;

g) dla tych samych celów wprowadzono od początku roku 1953 dodatkową ewidencję wypłat na płace według gałęzi gospodarki narodowej (ministerstw) oraz wpływów gotówkowych z tytułu utargu towarowego i podatków, odprowadzanych do Banku za pośrednictwem poczty;

h) w podstawowym źródle wpływów gotówkowych do banków — utargu towarowym — zarówno planowanie jak i obserwowanie przebiegu wykonania powinno ulec dalszej poprawie przez wprowadzenie na początku 1953 r. dodatkowej ewidencji wpłat oddzielnie dla handlu detalicznego i oddzielnie dla innych wpływów kwalifikowanych jako utarg towarowy (sprzedaż z produkcji, sprzedaż z innych — poza detalem — szczebli obrotu towarowego);

i) włączono całkowicie w system planowania kasowego najniższy szczebel aparatu bankowego — gminne kasy spółdzielcze.

Pod względem metod pracy w zakresie planowania kasowego można na przestrzeni ostatniego okresu stwierdzić co następuje:

a) zagadnienia obiegu pieniężnego zostały włączone w prace aparatu bankowego; wzrosła świadomość odpowiedzialności aparatu bankowego za planowe kształtowanie się obiegu pieniężnego;

b) znaczne pogłębienie jest do zanotowania w zakresie znajomości organizacji i treści tych planów gospodarczych, które decydują o kształtowaniu się obiegu pieniężnego oraz związków, jakie zachodzą między tymi planami a planem kasowym, jak również znajomości finansowo-kasowej organizacji gospodarki narodowej na tych odcinkach, gdzie ruchy pieniądza gotówkowego mają skomplikowaną drogę: aparat poczty, przedsiębiorstwa o rozgałęzionej sieci niesamodzielnych placówek, budżet, rozliczenia ze wszystkich z tytułu kontraktacji i dostaw artykułów rolnych);

c) jakość wniosków kasowych (projektów planów kasowych) przygotowywanych przez oddziały banków, wykazuje znaczną poprawę; wnioski te nie są już tylko prostym zsumowaniem materiałów (wniosków) klientowskich, ale wynikiem pewnej samodzielnej pracy oddziałów; zdecydowana poprawa do-

kumentacji wniosków ma miejsce w szczególności na szczeblu oddziałów wojewódzkich;

d) istotnym osiągnięciem jest przejście do aktywnego oddziaływania na przebieg wykonania planu; w ostatnim roku, dzięki zacieśnieniu współpracy z administracją gospodarczą i przedsiębiorstwami, poprzez komisje do spraw planu kasowego, aparat bankowy pogłębił trudną pracę czynnego oddziaływania na te procesy gospodarcze, które decydują o wpływach gotówkowych do kas bankowych; wzbogaciła się znacznie skala środków oddziaływania, rozszerzyła się tematyka prac oddziałów Banku.

Mimo znacznych postępów, tak w organizacji planowania kasowego jak i w metodach operatywnej pracy aparatu bankowego, istnieją nadal poważne zadania, podjęcie i wykonanie których jest konieczne dla osiągnięcia przez planowanie kasowe właściwego poziomu. W tym zakresie istnieją braki na wszystkich szczeblach aparatu bankowego. Również w organizacji planowania ujawniły się na tle dotychczasowych doświadczeń znaczne luki, utrudniające osiągnięcie założonych celów.

Spróbujmy usystematyzować zasadnicze zagadnienia organizacyjne, które w najbliższej przyszłości powinny być podjęte.

W zakresie organizacji planowania kasowego, jako zasadnicze zagadnienia należy wysunąć następujące sprawy:

1) Dotychczasowa organizacja nie zdołała w dostatecznie ścisły sposób ująć zarówno w fazie przygotowywania planów jak i w sprawozdawczości, wszystkich kanałów przepływu środków gotówkowych między jednostkami gospodarki uspołecznionej a ludnością.

Podstawowa masa środków gotówkowych przepływa drogą od banku do kas przedsiębiorstwa (jednostki budżetowej) i z kasy przedsiębiorstwa (jednostki budżetowej) bezpośrednio do ludności (wypłaty płac, stypendiów, należności za skup itd.). Powrót podstawowej masy środków gotówkowych odbywa się drogą wpłat dokonywanych przez ludność do kas przedsiębiorstwa (jednostek budżetowych), a stamtąd bezpośrednio do kas bankowych (utargi towarowe, utargi z usług, wpłaty podatków itd.). Te drogi krążenia pieniądza, przebiegając w prostej niejakiej linii między ludnością a gospodarką uspołecznioną, są stosunkowo łatwe do ścisłego ewidencjonowania i klasyfikowania. Obok tych dróg, którymi przepływa podstawowa masa pieniądza, istnieją — jeśli tak rzecz można — kręte, boczne drogi i dojścia, które nie mogą być w planowaniu kasowym pominięte. Są to te wszystkie przypadki, gdy ruch środków pieniężnych korzysta z innych, niż bankowy, systemów kasowych lub też gdy w ramach bankowego systemu kasowego wchodzi w grę więcej niż jedno ogniwo, więcej niż jedna placówka bankowa. Tym dodatkowym, obok bankowego, systemem kasowym jest poczta, z której jednostki gospodarki uspołecznionej korzystają szeroko, tak dla odprowadzania swoich wpływów gotówkowych oraz inkasowania należności od ludności (w szczególności w zakresie usług jak radio, czynsze, światło, gaz itd.) jak i dla dokonywania wypłat (np. przekazywanie płac dla jednostek niesamodzielnych, wypłata rent i emerytur). Ponieważ poczta wiąże się z kasami bankowymi tylko poprzez odprowadzanie nadmiarów lub uzupełnianie niedoborów środków gotówkowych, powstaje taka sytuacja, że krążenie pieniądza w organizacji pocztowej tworzy odrębny system, w stosunku do którego kasy bankowe pełnią rolę regulują-

cego zbiornika. Ustalenie treści gospodarczej ruchów pieniądza w tym systemie nie jest dlatego możliwe przez odpowiednią ewidencję i klasyfikację bezpośrednio w bankach, które angażowane są tylko wynikiem (saldem) obrotów poczty. Nie jest również wykonalne zaprowadzenie odpowiednio rozbudowanej ewidencji i klasyfikacji w aparacie pocztowym. Zaznaczyć należy, że w Związku Radzieckim aparat pocztowy prowadzi taką dodatkową ewidencję tylko co do emerytur i rent (tak samo jak i kasy oszczędności); pewnym ułatwieniem dla planowania kasowego jest poza tym wydzielanie tam przez pocztę w obrocie przekazowym obrotów gotówkowych i obrotów bezgotówkowych oraz posiadanie przez pocztę w banku oddzielnego rachunku dla operacji przekazowych.

Opanowanie obrotów pocztowych od strony planowania kasowego możliwe jest tylko przy pomocy równoległego maksymalnego wykorzystania środków i danych pośrednich, a mianowicie:

- wniosków i sprawozdań poczty w ramach planowania kasowego,
- danych księgowości poczty na szczeblu dyrekcji okręgowych i ministerstwa,
- danych PKO co do tej części obrotów na rachunkach w PKO, która przechodzi przez placówki pocztowe;
- danych z wniosków kasowych i sprawozdań klientów banków — uczestników planowania kasowego co do obrotów z pocztą;
- danych z prowadzonej przez oddziały NBP ewidencji wpływów z utargu towarowego i podatków, wpłacanych za pośrednictwem poczty.

Równocześnie wydaje się konieczne wprowadzenie pewnych zmian tak w układzie wniosków kasowych jak i sprawozdań klientów banków oraz placówek pocztowych, pod kątem widzenia bardziej ścisłego ujmowania obrotów poczty. Wszelkie zmiany mogą jednak przynieść pozytywne rezultaty tylko wówczas, gdy aparat planowania kasowego pozna dokładnie organizację poczty, strukturę jej obrotów, opanuje umiejętność czytania cyfr i wiązania danych z różnych źródeł i z różnych przekrojów.

Obok poczty do owych bocznych kanałów przepływu pieniądza gotówkowego zaliczyć należy przypadki, gdy w ramach bankowego systemu kasowo-rozliczeniowego wchodzi w grę więcej niż jedna placówka bankowa. Praktycznie idzie tu o to, że przedsiębiorstwa i jednostki budżetowe korzystają z usług innych placówek bankowych niż te, w których posiadają rachunki główne, w formie, która nie uzasadnia oddzielnego udziału w planowaniu kasowym (np. przekazywanie sum dla podległych niesamodzielnych jednostek do wypłaty z konta 142, dokonywanie wypłat tą drogą na rzecz osób prywatnych, dokonywanie wpłat na rachunki jednostek nadrzędnych bezpośrednio przez konto rozliczeń międzyoddziałowych i inne). Te uzasadnione potrzebami praktycznymi komplikacje powinny być odpowiednio uwzględnione w organizacji planowania kasowego.

Trudnym organizacyjnie zagadnieniem jest sprawa odpowiedniego ujęcia — dla potrzeb gospodarczej analizy obrotów gotówkowych — tej części wpływów jednostek gospodarki społecznej, która to część jest od ręki niejako rozchodowana na pokrycie wydatków tych jednostek; te wpływy i odpowiadające im rozchody omijają jakby kasy bankowe, nie są zatem przedmiotem planu kasowego w układzie operatywnym, choć w analizie gospodarczej powinny być uwzględnione. Również i to zagadnienie domaga się lepszych organizacyjnie rozwiązań.

2) W miarę pogłębienia znajomości wszystkich kanałów przepływu pieniądza gotówkowego, znacznej poprawie powinna ulec metoda sporządzania planu kasowego w układzie analitycznym, na szczeblu oddziału wojewódzkiego i centrali Banku, a być może w dalszej przyszłości — również na szczeblu oddziału terenowego. Układ ten uwzględnia, obok obrotów kas bankowych, również obroty na rachunkach jednostek gospodarki społecznej, wykonywane przez placówki pocztowe oraz obroty omijające tak kasy bankowe jak i pocztowe (p. wyżej pkt. 1).

W Banku Państwa ZSRR plan w takim zakresie ma następujący układ:

Przychody	łącznie wpływy gotówkowe i rozliczenia bezgotówkowe z ludnością	z czego przypada na					
		rozliczenia bezgotówkowe z ludnością	wpływy gotówkowe	z wpływów gotówkowych zostanie			
				rozchodowana na miejscu	odprowadzone na pocztę	odprowadzone do kasy oszczędności	odprowadzone do kasy Banku
1	2	3	4	5	6	7	8
utarg towarowy transport podatki itd.							
razem							
saldo operacji poczty saldo operacji kas oszczędności							
ogółem saldo planu kasowego							

Rozchody	łącznie rozchody gotówkowe i rozliczenia bezgotówkowe z ludnością	z czego przypada na					
		rozliczenia bezgotówkowe z ludnością	rozchody gotówkowe	rozchody gotówkowe zostaną pokryte			
				z utargu	przez pocztę	przez kasę oszczędności	przez kasę Banku
9	10	11	12	13	14	15	16

Plan w takim układzie daje dopiero pogląd na całość ruchu pieniądza gotówkowego, na jego strukturę oraz umożliwia przeprowadzenie ekonomicznej analizy.

3) Uporządkowania wymagają sprawy związane z klasyfikacją obrotów gotówkowych dla potrzeb planu kasowego. Klasyfikacja ta powinna odpowiadać dwóm warunkom: po pierwsze ugrupowanie obrotów gotówkowych (tytuły planu kasowego) powinno pozwolić na wiązanie planu kasowego z innymi planami, po drugie — poszczególne tytuły planu powinny zawierać obroty o jednorodnej lub pokrewnej treści gospodarczej.

W obecnym stanie rzeczy uporządkowania wymagają w szczególności następujące zagadnienia:

a) rozgraniczenie płac od usług; nowe przepisy o kontroli funduszu płac wprowadzają pod tym względem przejrzyste kryterium, mianowicie kryterium podatkowe (do płac kwalifikują się wszelkie świadczenia, podlegające podatkowi od wynagrodzeń; inne świadczenia objęte będą grupą usług);

b) rozgraniczenie skupu artykułów rolnych od zakupu towarów i materiałów na potrzeby administracyjno-gospodarcze;

c) ściśle określenie zakresu obrotów, kwalifikowanych jako obroty z gospodarką nieuspołecznioną i osobami fizycznymi; obroty, zaliczone do tej grupy, mają różnorodny charakter; m. in. zalicza się do niej w praktyce wypłaty dokonywane z konta 142 z polecenia jednostek gospodarki uspołecznionej, obok obrotów na kontach 114 i 115; sprawa ta wiąże się tak z zaliczeniem rachunków do poszczególnych kont bilansowych, jak i z zasadami rozliczeń z gospodarką nieuspołecznioną i osobami fizycznymi na tle przepisów o obrocie bezgotówkowym;

d) bardziej ściśle określenie sposobu ujmowania w planowaniu kasowym rozliczeń z tytułu kontraktacji i skupu artykułów rolnych, uwzględniające równocześnie technikę księgową i kasową w GKS; pod tym względem istnieje duża różnorodność, utrudniająca prawidłową ewidencję obrotów z tytułu zaliczek kontraktacyjnych, skupu i częściowo również obrotu towarowego w GS;

e) istotnym zagadnieniem klasyfikacyjnym jest sprawa ewentualnego zlikwidowania pozycji planu kasowego, dotyczących obrotów gotówkowych na rachunek jednostek gospodarki uspołecznionej, jednak nie podlegających klasyfikacji rzeczowej. Ponieważ wnioski kasowe klientów — uczestników planowania kasowego mają zawierać, w myśl dotychczas obowiązujących przepisów, obroty kas klientów z bankiem, nie są nimi zatem objęte wpłaty dokonywane na ich rachunki w banku przez osoby trzecie (odbiorców, dłużników), a także wypłaty zlecone bankowi (przez konto 142), wprowadzono — tylko dla strony wpłat — nic ekonomicznie nie mówiącą pozycję „wpłat osób trzecich na rachunki uczestników planowania kasowego“, po to, aby wnioski kasowe klientów mogły być porównywalne z rzeczową ewidencją banku, obejmującą tylko obroty między kasą klienta a kasą banku. Wydaje się, że pod tym względem potrzebna jest również rewizja, albo sięgająca do układu wniosków kasowych klientów, albo tylko po prostu znosząca pozycję „wpłat osób trzecich“, przy pozostawieniu dotychczasowego układu kientowskich wniosków kasowych. Przy równoczesnym uporządkowaniu klasyfikacji wpłat z konta 142 rewizja taka odpowiadałaby postulatowi jednorodności treści gospodarczej poszczególnych tytułów planu kasowego.

W zakresie klasyfikacji obrotów gotówkowych dla potrzeb planu kasowego istnieje poza tym szereg dalszych, pomniejszych zagadnień, jak sprawa wypłat wylosowanych pożyczek państwowych, wygranych losów loteryjnych, sprawa zwrotu zaliczek i wiele innych. Trzeba jednak z naciskiem podkreślić, że żadna instytucja nie jest w stanie wyczerpać wszystkich możliwych w praktyce przypadków. Planisci muszą być zdolni do podejmowania często samodzielnej decyzji. Ważne jest dlatego pełne zrozumienie różnic w treści gospodarczej, zachodzących między poszczególnymi tytułami planu kasowego i kierowanie się przy klasyfikacji tą treścią, a nie czysto formalnymi cechami danej operacji gotówkowej.

4) Istnieją pewne zagadnienia w metodzie planowania i sprawozdawczości ogólnogospodarczej, które wymagają odpowiedniego rozwiązania również pod kątem widzenia potrzeb planowania obiegu pieniężnego, potrzeb zarówno analitycznych jak i operacyjnych. Wskażemy tu tylko na dwie istotne bardzo sprawy: handlu detalicznego i skupu. Tak dla potrzeb odpowiedniej gospodarki funduszem rynkowej masy towarowej, jak i dla potrzeb prawidłowego planowania obiegu pieniężnego, istotną sprawą jest odpowiednia organizacja, planowanie i ewidencja sprzedaży pozarynkowej. Jak wiadomo, w Związku Radzieckim sprzedaż przedsiębiorstwom i instytucjom towarów z sieci detalicznej jest ograniczona. Ustanawiane są tam limity dla tzw. drobnohurtowej sprzedaży, rozdzielane terytorialnie i na przedsiębiorstwa handlowe. Drobnohurtowa sprzedaż prowadzona jest przez osobne sklepy. Nie wyczerpuje ona jednak całości sprzedaży na rzecz przedsiębiorstw, istnieje bowiem szereg wyjątków dla sprzedaży pozalimitowej, jak np. dla szkół, zakładów leczniczych i opiekuńczych na wsi, dla kołchozów w zakresie materiałów techniczno - produkcyjnych, dla niektórych szkół zawodowych na potrzeby internatów, wreszcie dla wszystkich przedsiębiorstw i instytucji co do zakupów artykułów przemysłowych na kwotę do 20 rubli. System ewidencji sprzedaży pozarynkowej jest jednak dostatecznie ścisły, by zapewnić odpowiednio dokładną sprawozdawczość i podstawę do planowania. Wszystkie przedsiębiorstwa prowadzą ewidencję sprzedaży przedsiębiorstwom i instytucjom. W sprawozdaniach kwartalnych przedsiębiorstwa handlu detalicznego podają wysokość sprzedaży w drodze bezgotówkowej. Poza tym organa statystyczne przeprowadzają doraźne badania sprzedaży w przedsiębiorstwach handlowych, według grup odbiorców, jak również badania w instytucjach i przedsiębiorstwach zakupujących, obejmujące między innymi również formę, w jakiej dokonana została zapłata (gotówkowo czy bezgotówkowo).

Gdy chodzi o skup, to trudności pojawiają się w zakresie tzw. skupu zdecentralizowanego, tzn. skupu nie objętego narodowym planem gospodarczym i dokonywanego przez przedsiębiorstwa na podstawie warunków dostaw określonych zarządzeniami właściwych ministerstw (definicja z instrukcji PKPG). Teoretycznie objęta jest ewidencją wielkość skupu zdecentralizowanego przez przedsiębiorstwa handlu detalicznego (zdecentralizowane źródła masy towarowej). Sprawozdawczość GUS przewiduje bowiem odpowiednio dane, dzieląc źródła zdecentralizowane na produkcję przemysłową uspołecznioną i nieuspołecznioną oraz na produkcję rolną. Trudności pojawiają się natomiast przy kwalifikowaniu i ocenie wielkości zakupów dokonywanych przez takie instytucje jak szpitale, zakłady opiekuńcze, do-

my czasowe. W Związku Radzieckim ocena taka jest ułatwiona przez system jakby koncesjonowania przez administrację skupu zakupów artykułów produkcji rolnej. Bank traktuje jako skup tylko zakupy dokonywane w ramach zezwoleń tej administracji, a wszystkie inne — jako wydatki typu administracyjno - gospodarczego, podlegające limitowaniu dla każdej placówki Banku. W naszych warunkach potraktowanie całości zakupów tego typu jako skupu utrudnia sprawdzanie projektów planów kasowych z planami skupu, z drugiej jednak strony istnieje szereg słusznych zastrzeżeń co do zaliczenia tych zakupów do wydatków administracyjno - gospodarczych (zakup towarów i materiałów).

5) Żeby wyczerpać najważniejsze przynajmniej zadania w zakresie organizacji planu kasowego, które powinny być podjęte w najbliższej przyszłości, wymienić jeszcze należy następujące sprawy:

a) Dalsze usprawnienie gospodarki wypłatami na wydatki administracyjno - gospodarcze, podlegające limitowaniu w skali Banku i poszczególnych oddziałów, wymaga bliższego sprecyzowania zasad rozliczania jednostek gospodarki uspołecznionej z jednostkami gospodarki nieuspołecznionej i osobami fizycznymi. System obowiązujący w zakresie analogicznych zagadnień w Banku ZSRR jest bardzo ścisły. Przykładowo biorąc, instrukcja Banku Państwa nie dopuszcza przekazów bankowych (w naszych warunkach przez konto 142) na rzecz osób fizycznych, nie będących pełnomocnikami państwowych, spółdzielczych i społecznych organizacji i przedsiębiorstw, z pewnymi ściśle określonymi wyjątkami; przy czym instrukcja ta poleca, powołując się na szczególnie charakter operacji przekazowych, prowadzenie skrupulatnej kontroli wypłat; wypłaty na rzecz pełnomocników instytucji przekazujących wymagają zezwolenia kierownika placówki Banku. Ściśle określone są również przypadki korzystania przez przedsiębiorstwa i instytucje z pocztowego obrotu przekazowego. Instrukcja Banku Państwa wyraźnie poleca odmawianie akceptowania czeków dla opłacenia przekazów pocztowych, nadawanych pod adresem pełnomocników nadawcy przekazu, w przypadkach

obchodzenia kontroli bankowej nad wypłatami na wydatki administracyjno - gospodarcze, podlegające limitowaniu.

b) Kasy obrotowe jako instrument bieżącej, automatycznie działającej kontroli przebiegu wykonywania planu kasowego przez oddziały Banku nie są jeszcze wykorzystane w takim stopniu, w jakim można by tego oczekiwać. Potrzebne są w tym celu tak pewne zmiany organizacyjne, jak przede wszystkim szersze wykorzystywanie tego instrumentu.

c) Dojrzałą wydaje się sprawa ściślejszego powiązania rachunkowości dla potrzeb planu kasowego z księgowością Banku, przy wykorzystaniu doświadczeń Banku Państwa ZSRR. Powinno to doprowadzić do równie ścisłego traktowania materiału dla potrzeb planu kasowego jak to obowiązuje w księgowości. Chodzi w szczególności o związanie rejestru wpłat i wypłat gotówkowych z potrzebami planu kasowego.

d) Niezmiernie ważnym zagadnieniem jest sprawa dalszego usprawnienia planowania kasowego gminnych kas spółdzielczych. Ze względu na dominującą rolę, jaką GKS odgrywają w obrotach pieniężnych ze wsią, zagadnienie usprawnienia pracy tych placówek należy do czołowych.

Wszelkie mniej lub więcej doskonałe rozwiązania organizacyjne nie są celem samym w sobie. Są tylko środkiem do pogłębienia wartości planu kasowego jako dokumentu analitycznego i jako podstawy do bieżącej, operatywnej działalności aparatu bankowego. Byłoby niebezpiecznym błędem, gdyby w poszukiwaniu najlepszych rozwiązań organizacyjnych, które zresztą w planowaniu kasowym bynajmniej nie są proste, aparat bankowy stracił perspektywę i nie widział za cyframi planu kasowego realnych procesów gospodarczych, nie prowadził wszystkimi mu dostępnymi środkami walki o planowy przebieg tych procesów. Czołowym zadaniem aparatu planistycznego Banku jest atakowanie problematyki ekonomicznej; poszukiwania lepszych rozwiązań organizacyjnych mają to zadanie ułatwić.

Zdzisław Grochulski

KONTROLA FUNDUSZU PŁAC NA NOWYM ETAPIE

Na odcinku bankowej kontroli funduszu płac rok 1953 przynosi bardzo istotne i poważne zmiany.

Dotychczasowa kontrola funduszu płac sprawowana przez banki opierała się na dwóch zasadniczych aktach prawnych normujących zakres i metody kontroli: a) uchwale Rady Ministrów z dnia 26.VI. 1949 r. w sprawie bankowej kontroli płac w przedsiębiorstwach uspołecznionych, b) uchwale Rady Ministrów Nr 322 z dnia 28.IV. 1951 r. w sprawie rejestracji oraz kontroli przestrzegania dyscypliny finansowej w zakresie etatów, stawek, funduszu płac i wydatków administracyjno-gospodarczych.

Dnia 10 stycznia br. Prezydium Rządu podjęło dwie dalsze uchwały w zakresie bankowej kontroli płac. Uchwała Nr 53 w sprawie wzmocnienia kontroli funduszu płac w gospodarce socjalistycznej oraz uchwałę Nr 54 w sprawie zasad bankowej kontroli płac w państwowych i spółdzielczych przedsiębiorstwach przemysłowych, handlowych i usługowych na rozrachunku gospodarczym. Uchwały te wprowadza-

dza istotne zmiany na odcinku kontroli płac i uchylają również działanie uchwały Rady Ministrów z dnia 21.VI. 1949 r. w sprawie bankowej kontroli płac w przedsiębiorstwach uspołecznionych. (Monitor Polski A-15).

Zanim zostaną omówione zmiany jakie przynoszą podjęte w dniu 10 stycznia br. uchwały, należy pokrótce scharakteryzować dotychczas obowiązujące akty prawne i ich wzajemne powiązanie.

Uchwała Rady Ministrów z dnia 21.VI. 1949 r. wprowadziła obowiązek kontroli płac w przedsiębiorstwach gospodarki uspołecznionej, zlecając wykonywanie tej kontroli aparatowi bankowemu. Ustaliła również zasadę dokonywania w przedsiębiorstwach, objętych działaniem uchwały, podziału pracowników na pracowników produkcyjnych (operacyjnych) i na pracowników administracji ogólnej. W konsekwencji tak ustalonego podziału pracowników przedsiębiorstwa na dwie zasadnicze grupy, zostały ustalone również metody kontroli płac pracow-

ników zaliczonych do obu tych grup. I tak przy kontroli funduszu płac pracowników produkcyjnych i operacyjnych, zależnego bezpośrednio i ulegającego automatycznym zmianom w zależności od stopnia wykonania planowanej działalności gospodarczej przedsiębiorstwa, przyjęto metodę uzależniania globalnego funduszu płac od stopnia wykonania planu produkcji, obrotu lub usług.

Przy kontroli funduszu płac pracowników administracji ogólnej, będącego funduszem mniej elastycznym i wykazującym tendencje względnej sztywności, przyjęto ściśle badanie etatów i funduszu płac zatwierdzonego przez jednostkę nadrzędną w oderwaniu od rozmiarów zrealizowanej działalności gospodarczej.

Jaki zatem jest stosunek drugiego aktu prawnego do omówionej wyżej uchwały, aktu, który reguluje kontrolę stawek, etatów i funduszu płac zarówno jednostek budżetowych budżetu Państwa, jednostek gospodarczych państwowych i spółdzielczych, utrzymywanych z narzutu na koszty podległych im przedsiębiorstw i zakładów (budżetowanych) jak i przedsiębiorstw państwowych i spółdzielczych działających na zasadzie rozrachunku gospodarczego oraz niektórych instytucji społecznych.

Uchwała Nr 322 w odniesieniu do przedsiębiorstw prowadzonych według zasady rozrachunku gospodarczego, których kontrolę reguluje uchwała Rady Ministrów z 1949 r. nakłada jedynie obowiązek rejestracji etatów zarządów przedsiębiorstw czyli ma za zadanie pogłębić i wzmocnienie kontroli płac tej grupy pracowników, którzy w dotychczasowej kontroli byli zaliczeni do administracji ogólnej przedsiębiorstwa. Etaty tej grupy po przeanalizowaniu czy wszyscy pracownicy administracji ogólnej ustaleniu według wytycznych uchwały z 1949 r. będą odpowiadali pojęciu zarządu przedsiębiorstwa według uchwały Nr 322, mają być nie tylko zatwierdzone przez jednostkę nadrzędną, ale rejestrowane przez organy finansowe, tak jak to ma obecnie miejsce z etatami jednostek budżetowych. Widzimy zatem, że te dwa akty prawne są ze sobą ściśle powiązane i uzupełniają się na odcinku zacieśnienia i wzmocnienia kontroli. Zarządzenie wykonawcze ministra finansów z dnia 20.III. 1952 r. w sprawie wejścia w życie przepisów o rejestracji i kontroli przestrzegania dyscypliny finansowej w zakresie etatów, stawek i funduszu płac wprowadziło w roku ubiegłym w pierwszej fazie rejestrację etatów, stawek i funduszu płac w jednostkach budżetowych. Okres praktycznego wykonywania tej rejestracji i kontroli przez aparat finansowy rad narodowych i aparat bankowy przyniósł bogate doświadczenia, które stanowią podstawę do usprawnienia kontroli.

Projekt zarządzenia ministra finansów, który po zatwierdzeniu będzie obowiązywał od II kwartału br. poza całym szeregiem zmian dokonanych, jak wspomniano na bazie uzyskanych doświadczeń, rozciąga zgodnie z § 1 p. 2 i 4 uchwały Nr 322 bankową kontrolę etatów, stawek i funduszu płac na jednostki budżetowane i częściowo na instytucje społeczne.

Po zatwierdzeniu zatem omawianego wyżej zarządzenia ministra finansów bankowa kontrola płac będzie wykonywana w zasadzie w stosunku do wszystkich jednostek wymienionych w uchwale Nr 322 z tym, że jedynie w odniesieniu do przedsiębiorstw prowadzonych na rozrachunku gospodarczym nie nastąpi chwilowo obowiązek rejestracji etatów zarządów przedsiębiorstw.

W jakim celu zatem Prezydium Rządu podjęło uchwałę Nr 53 oraz uchwałę Nr 54 z dnia 10.I. br. uchylając jednocześnie uchwałę z 1949 r., która stwarzała namiastkę kontroli zarządu przedsiębiorstwa według zasad mających obowiązywać zgodnie z uchwałą Nr 322 po wprowadzeniu etatyzacji i obowiązku rejestracji etatów zarządu przedsiębiorstw.

Czy założenia bankowej kontroli funduszu płac ustalonej uchwałą 1949 r. były niewłaściwe i dopiero w obecnej chwili błąd ten został spostrzeżony, czy też przepisy te odpowiadały warunkom w których zostały uchwalone i wprowadzone w życie, a w obecnej chwili należało je dostosować do nowych zmienionych warunków.

Odpowiadając na te pytania należy stanowczo stwierdzić, że założenia bankowej kontroli płac, ustalone uchwałą Rady Ministrów z dnia 21.VI. 1949 r., były założeniami słusznymi. Uchwała wprowadzając bankową kontrolę płac w okresie kiedy nasza gospodarka narodowa walczyła z wielką rozrzutnością na odcinku gospodarki placami, stała się poważnym wkładem w dzieło regulacji i zacieśnienia dyscypliny tak ważnego odcinka jakim są place.

Bankowa kontrola funduszu płac zahamowała występujące wyraźnie tendencje do sztucznego i nieuzasadnionego podwyższania płac przez niewłaściwe zaszerzowywanie pracowników, podnoszenie średnich płac, zaliczanie nieprzepracowanych faktycznie godzin nadliczbowych i tym podobnych wypłat obciążających gospodarkę narodową.

Bankowa kontrola płac zmusiła kierownictwo przedsiębiorstw do bliższego zainteresowania się funduszem płac, do badania przyczyn powodujących przekroczenia planu i szukania środków zaradczych umożliwiających likwidację takiego stanu. Przyczyniła się również do pogłębienia rozrachunku gospodarczego, zacieśnienia dyscypliny finansowej i umożliwiła przestrzeganie zasady wynagradzania według pracy.

W związku jednak z niebywale szybkim rozwojem naszego życia gospodarczego w okresie realizacji planu sześcioletniego, udoskonalaniem metod planowania, pogłębieniem rozrachunku gospodarczego, zaistniała konieczność wzmocnienia kontroli, aby zmobilizować przedsiębiorstwa do szukania nowych dróg w zakresie usprawnienia pracy, podnoszenia wydajności, wykorzystywania ukrytych rezerw oraz celem silniejszego związania poszczególnych elementów płac ze stopniem wykonania planu produkcji, obrotu lub usług.

Takie też cele stawiają sobie uchwała Nr 53 oraz uchwała Nr 54 z dnia 10 stycznia 1953 r.

Pierwsza z tych uchwał zobowiązuje ministrów i kierowników urzędów centralnych do zatwierdzania w ramach narodowego planu gospodarczego, poczynając już od II kwartału br., kwartalnych planów funduszu płac z podziałem na miesięczne plany dla podległych im centralnych zarządów i jednostek równorzędnych w takim terminie aby te z kolei zatwierdziły i doprowadziły kwortalne plany funduszu płac do wszystkich podległych im przedsiębiorstw i zakładów na pięć dni przed początkiem kwartału. Takie ustalenie terminu zatwierdzania kwartalnych planów funduszu płac umożliwiło przedsiębiorstwom złożenie w banku zatwierdzonego planu już na dwa dni przed początkiem kwartału. Skrócenie terminu składania planów funduszu płac do Banku prawie o 30 dni (dotychczasowe przepisy przewidywały termin złożenia kwartalnego planu do 25 dnia miesiąca rozpoczynającego kwartał planowany) posiada po-

ważne znaczenie dla komórek planowania obiegu pieniężnego, które jakkolwiek sporządziły już w tym terminie wnioski kasowy i przesłały go do oddziałów wojewódzkich ale mogą jeszcze wprowadzić pewne zmiany w przypadku stwierdzenia poważnych rozbieżności. Wcześniejsze składanie planów daje również komórce kontroli płac instrument bieżącej kontroli w zakresie wypłat z bezosobowego funduszu płac.

Równocześnie przepisy uchwały ograniczają możliwość dokonywania zmian w zatwierdzonych planach funduszu płac złożonych w banku, jedynie do przypadków wynikających z nowych zasad wyznaczania wprowadzonych uchwałą Prezydium Rządu lub zmiany zadań w zakresie produkcji, obrotu lub usług względnie zmiany ilości zatrudnionych. Przy czym zmiany planów funduszu płac wynikające ze zmienionych zadań w zakresie działalności gospodarczej lub stanu zatrudnienia wymagają decyzji właściwego ministra i nie mogą dotyczyć miesięcy ubiegłych.

Przepis ten stawia wyraźnie zagadnienie wykorzystywania tzw. „oszczędności” z okresów ubiegłych.

Oszczędności w cudzysłowie, gdyż często były one jedynie niewykorzystanym funduszem płac, wynikającym z wadliwego planowania „na zapas” a nie rzeczywistymi oszczędnościami osiągniętymi przez wzrost wydajności pracy, zastosowanie nowych metod produkcji czy ulepszenia organizacji pracy, które nota bene nie powinny być również „zjadane” w okresach wadliwej gospodarki przedsiębiorstwa. Dotychczasowe możliwości dokonywania nieomal że nieograniczonych zmian w planach funduszu płac, jakkolwiek zwalczane, posiadały bardzo ujemne cechy. 1) wpływały demobilizująco na aparat planistyczny przedsiębiorstw, który widział, że można nie planować dokładnie, 2) przynosiły szkody gospodarcze, gdyż przedsiębiorstwa niewykorzystane kwoty lub w najlepszym przypadku faktycznie osiągnięte oszczędności wykorzystywały na pokrycie przekroczeń powstających w innych okresach lub innych przedsiębiorstwach z braku czujności na odcinku płac, 3) były niezgodne z zasadą planowania kwartalno-miesięcznego.

Bardzo istotną zmianą, umożliwiającą bankowi natychmiastową ingerencję w przypadku stwierdzenia przekroczenia planu funduszu płac, realizującą zasadę par excellence kontroli bieżącej jest zobowiązanie banku do wydawania środków płatniczych na końcową wypłatę ostatecznego rozliczenia — jedynie — na podstawie oświadczenia o wysokości planowanego i zapotrzebowanego w danym okresie funduszu płac oraz o stopniu wykonania planu produkcji, obrotu lub usług.

Według dotychczas obowiązujących zasad bank stwierdzał przekroczenie planu funduszu płac ex post na podstawie sprawozdania składanego przez przedsiębiorstwo, w przeważającej ilości przypadków po terminie wypłaty z tytułu ostatecznego rozliczenia.

W konsekwencji opóźnionego, w stosunku do okresu kontrolowanego, składania sprawozdań bank w przypadku stwierdzenia przekroczenia planu wstrzymywał kwoty przekroczenia dopiero przy następnej wypłacie. Tego rodzaju „opóźniona reakcja” banku na fakt przekroczenia planu funduszu płac sprawiała, że Bank nie zapobiegał przekroczeniom lecz egzekwował kwoty przekroczone w następnych okresach. Ponadto przedsiębiorstwa jak również cały aparat kontrolny tj. jednostka nadrzędna i właściwe ministerstwo były uruchamiany z opóźnieniem.

Sygnał o zachwianiu w przedsiębiorstwie proporcji między wykonanym funduszem płac a osiągniętymi efektami gospodarczymi, alarmował czasami w okresie kiedy te proporcje zostały już naprawione i przedsiębiorstwo powróciło do równowagi na odcinku płac. Dlatego też nowy przepis wymaga od kierownictwa przedsiębiorstw specjalnej troskliwości i czujności na odcinku gospodarowania płacami.

Bardzo poważnym krokiem naprzód jest szczegółowe zdefiniowanie pojęcia funduszu płac i wyliczenie jego elementów, co zapobiegnie niewłaściwemu zaliczaniu dokonywanych wypłat.

Dotychczasowe przepisy, jakkolwiek regulowały i ustalały elementy składowe funduszu płac, nie rozwiązywały jednak zagadnienia ostatecznie. Wprowadzenie w 1952 r. bezosobowego funduszu płac skomplikowało sprawę o tyle, że nie została ustalona granica między tym co należy zaliczać do bezosobowego funduszu płac a co do usług obcych względnie innych wydatków rzeczowych. Powodowało to masę wątpliwości zarówno w jednostkach gospodarczych jak i w aparacie kontrolnym. Dopiero uchwała Nr 53 ustala generalną zasadę definiując pojęcie funduszu płac.

Do funduszu płac zalicza się wszystkie kwoty, wykazywane (zgodnie z obowiązującymi przepisami, jak taryfy, tabele płac itp.) przez przedsiębiorstwa do wypłaty za pracę, wykonaną przez osoby stale i nie stale zatrudnione w danym przedsiębiorstwie, lub przez osoby, zatrudnione na podstawie umowy o dzieło lub umowy zlecenia, niezależnie od źródeł finansowania i rodzaju dokumentów płatniczych (listy płacy, rachunki itp.). Do funduszu płac zalicza się zatem należności zarówno za pracę objętą planem jak i wykonane poza planem.

Jak wynika z powyższej definicji wykrystalizowało się pełne pojęcie funduszu płac, które obejmuje a) osobowy fundusz płac, b) bezosobowy fundusz płac.

Jeżeli ustalenie zakresu osobowego funduszu płac nie nasuwa wielkich trudności, gdyż jest on ujęty w taryfy, tabele, stawki itp. to uchwała wyraźnie wskazuje na zakres bezosobowego funduszu płac. W oparciu o powyższą uchwałę i instrukcję PKPG Nr 3 z dnia 25.IX. 1952 r. można ustalić odpowiednie kwalifikowanie wypłat mających charakter wynagrodzeń za usługi i pracę, i tak:

a) do usług obcych względnie innych wydatków rzeczowych kwalifikuje się wypłaty za pracę i usługi — dokonywane na rzecz przedsiębiorstw społecznych i nieuspołeczniczonych oraz rzemieślników posiadających karty rzemieślnicze, przewoźników zarejestrowanych w wydziałach komunikacji drogowej rad narodowych względnie innych osób zobowiązanych z tytułu wykonywania czynności usługowych do opłacania podatku obrotowego lub dochodowego,

b) do bezosobowego funduszu płac zalicza się wypłaty za pracę i usługi dokonywane na rzecz osób fizycznych, nie wymienionych w punkcie a) i nie objęte wypłatami z osobowego funduszu płac.

Powyższe ustalenie może nasuwać pewne wątpliwości w zakresie zaliczania do bezosobowego funduszu płac wypłat za usługi wykonywane przy równoczesnym świadczeniu pracy i rzeczy np. przewóz towaru przez nierejestrowanego przewoźnika (chłopa).

Zagadnienie to rozstrzyga instrukcja do uchwały Nr 53 ustalając, że o ile zatrudniony wykonuje powierzoną mu pracę przy użyciu swego sprzętu, narzędzi, lub koni. — wówczas do funduszu płac wli-

za się tylko tę część wykazanej do wypłaty należności, która przysługuje zatrudnionemu z tytułu należności za wykonaną pracę, natomiast kwot należnych zatrudnionemu za użycie sprzętu, narzędzi lub toni, do funduszu płac się nie wlicza.

Rozwiązanie to, jakkolwiek jasne i nie budzące zastrzeżeń, musi jednak być szczegółowo opracowane przez PKPG, która określi jakimi kryteriami należy się kierować przy dokonywaniu powyższego podziału należności.

Ponadto podjęta również w dniu 10 stycznia br. uchwała Prezydium Rządu Nr 54 w sprawie zasad bankowej kontroli płac w państwowych i spółdzielczych przedsiębiorstwach przemysłowych, handlowych i usługowych na rozrachunku gospodarczym, opierając się na wytycznych omawianej uprzednio uchwały Nr 53, ustala szczegółowe zasady kontroli tych przedsiębiorstw.

Poważną zmianą w stosunku do przepisów uchwały z 1949 r. jest zasada, że bank sprawuje kontrolę całkowitego osobowego funduszu płac przedsiębiorstw w zależności od stopnia wykonania planu produkcji, obrotu lub usług. Nowe przepisy znoszą podział na pracowników administracji ogólnej i pracowników produkcyjnych lub operacyjnych. Kwestię tę należy bliżej wyjaśnić gdyż na pozór mogłoby się wydawać, że zmiana ta nie jest zastrzeżeniem i wzmocnieniem kontroli, co leży w założeniach nowych przepisów, lecz odwrotnie, zwłaszcza, że wspomniana na wstępie uchwała Nr 322 o rejestracji etatów, stawek funduszu płac nakłada obowiązek rejestracji etatów zarządów przedsiębiorstw. Wydawać by się zatem mogło, że jeżeli w obecnej chwili ze względów technicznych nie możemy wprowadzić w pełni rejestracji etatów zarządów przedsiębiorstw w wydziałach finansowych rad narodowych, to należy kontynuować namiastkę tej kontroli w formie dotychczasowej kontroli pracowników administracji ogólnej. Jakie są przyczyny zniesienia podziału pracowników na omawiane wyżej grupy i zaniechania oddzielnej kontroli płac pracowników administracji ogólnej?

Narodowy plan gospodarczy oraz statystyka Głównego Urzędu Statystycznego ustalają następujący podział pracowników na grupy: przemysłową, nieprzemysłową, inwestycyjną, plantacyjną a w poszczególnych grupach na robotnicy, pracownicy inżynieryjno - techniczni, administracyjno - biurowi, uczniowie, pracownicy obsługi, straż.

Widzimy zatem, że podział bankowy na produkcję i administrację daleko odbiega od stosowanego podziału w NPG i GUS. Podział ten zmuszał przedsiębiorstwa do specjalnego ewidencjonowania wypłat dla zadośćuczynienia wymogom kontroli bankowej. Utrudniał poza tym porównywalność ze wskaźnikami NPG i danymi GUS.

Ponadto najistotniejszą może przyczyną zniesienia tego podziału jest to, że w olbrzymiej większości kontrolowanych jednostek nie było kryteriów do prawidłowego dokonania podziału. Stan taki umożliwiał przedsiębiorstwom dowolne zaliczanie pracowników do jednej lub drugiej grupy. Stosowanie tego podziału było jednak w pierwszym etapie kontroli konieczne, gdyż zwłaszcza na odcinku administracji ogólnej przedsiębiorstwa prowadziły „żywiolową” gospodarkę w zakresie zaszeregowania i wypłat wynagrodzeń. Stosowanie tego podziału zmusiło przedsiębiorstwa do zwiększenia dyscypliny a ponadto pozwoliło zebrać materiał służący do wprowadzenia w dalszym etapie etatyzacji i rejestracji etatów za-

rządów przedsiębiorstw. Dlatego też przepisy obecne ograniczają kontrolę bieżącą banku do kontroli całkowitego osobowego funduszu płac. Dodatkowa kontrola etatów zarządów przedsiębiorstw zostanie wprowadzona przy zachowaniu ogólnej zasady współzależności całkowitego osobowego funduszu płac od stopnia wykonania planu produkcji z chwilą zakończenia prac nad etatyzacją zarządów przedsiębiorstw.

Istnieją jeszcze dalsze poważne przyczyny uzależnienia całkowitego osobowego funduszu płac od stopnia wykonania planu produkcji.

Nowe przepisy wprowadzają zasadę, że nie tylko fundusz płac pracowników produkcyjnych ale całkowity fundusz płac wynikający z przemnożenia zatwierdzonego stanu zatrudnienia przez zatwierdzoną średnią płacę, obejmujący wszystkie grupy pracowników, robotników inżynieryjno - technicznych, administracyjno biurowych i innych zatrudnionych zarówno w działalności podstawowej jak i pozazakładowej przedsiębiorstw należy uzależnić od stopnia wykonania planu produkcji, obrotu lub usług.

Przy ustalaniu względnych przekroczeń planu funduszu płac bank przyjmuje, że całkowity osobowy fundusz płac zmienia się proporcjonalnie do wykonania programu produkcyjnego. Tymczasem proporcjonalna zależność między funduszem płac a stopniem wykonania planu produkcji dotyczy nie wszystkich kategorii pracowników. Istnieją bowiem takie kategorie pracowników, których stan zatrudnienia i fundusz płac nie ulegają zmianom proporcjonalnie do stopnia wykonania planu produkcji np. pracownicy płatni dniówkowo. W związku z tym przy niewykonaniu planu produkcji, przekroczenie funduszu płac powstaje zwykle z tytułu nadmiaru pracowników tej kategorii.

Byłoby jednak niesłuszne mniemanie, że metoda bankowej kontroli płac ustalona dla całkowitego funduszu płac powinna mieć zastosowanie tylko w stosunku do płac pracowników wynagradzanych akordowo lub premiovanych za wyniki produkcyjne i że w związku z tym należałoby zastosować do robotników płatnych dniówkowo, pracowników administracyjno - biurowych i innych, odmienne metody kontroli.

Kontrola całkowitego osobowego funduszu płac, opierająca się na procencie wykonania zadań gospodarczych, jest elementem wpływającym na zwiększenie zainteresowania pracowników wykonaniem planu produkcji jako całości i rozwija inicjatywę w kierunku stosowania najbardziej celowych i racjonalnych metod do wykonywania i przekraczania planów produkcyjnych. Jeżeliby wyłączyć z całkowitego osobowego funduszu płac kontrolowanego w stosunku do wykonania planu produkcyjnego — płace robotników płatnych dniówkowo, pracowników grupy nieprzemysłowej i innych, to osłabiłoby to zainteresowanie tej grupy pracowników wykonaniem zadań produkcyjnych całości przedsiębiorstwa.

Zasada uzależniania całkowitego funduszu płac od procentu wykonania planu produkcji, poza zadaniem wzbudzenia zainteresowania całej załogi wykonaniem planu całego przedsiębiorstwa, ma za zadanie wykazać niesłuszność poglądu, że płace pracowników dniówkowych, pomocniczych są wydatkami bezwzględnie stałymi, że fundusz płac tej grupy pracowników jest funduszem sztywnym nie ulegającym zmianom w wyniku zmian w wykonaniu planu produkcji. Jakkolwiek ta część funduszu płac nie zmienia się w stosunku prostym i automatycznie

do wykonania zadań produkcyjnych, nie znaczy to jednak że właśnie ta część funduszu płac w ogóle nie może być uzależniona od stopnia wykonaniu planu produkcji.

Doświadczenia przedsiębiorstw w Związku Radzieckim wykazują, że kierownictwo przedsiębiorstw, przejawiające niezbędne zainteresowanie gospodarką płacami, potrafi zapobiec powstawaniu względnych przekroczeń funduszu płac w warunkach niewykonania planu produkcji i zdoła zmniejszyć wydatki na płace drogą bardziej racjonalnego rozmieszczenia sił roboczych, zmniejszenia personelu pomocniczego itp.

Dla przewyciężenia braku proporcji między tzw. stałymi wydatkami na płace a wykonaniem planu produkcji przedsiębiorstwa w ZSRR szeroko stosują, w wyniku stale rozwijającego się ruchu stachanowskiego, metodę łączenia zawodów i specjalności, co rozszerza granice manewrowania funduszem płac. Daje bowiem możność pełniejszego wykorzystania dnia roboczego przez przesuwanie robotników z jednego stanowiska na drugie. Np. magazynier — przeszkolony w zakresie czynności przygotowywania surowca do produkcji lub sortowania półfabrykatów — może być wykorzystany przy tych dodatkowych pracach w okresie kiedy nie wykonuje swoich czynności zasadniczych itp.

Łączenie zawodów stawia przed przedsiębiorstwami nieograniczone niemal możliwości zaoszczędzenia czasu roboczego robotników dniówkowych i innych oraz uzależnienie wydatków na opłacanie tej grupy pracowników całkowicie niemal od stopnia wykonania planu produkcji.

Tego rodzaju łączenie zawodów i specjalności ma na celu bardziej elastyczne i oszczędniejsze gospodarowanie funduszem płac i może być zastosowane również do robotników zatrudnionych bezpośrednio w produkcji. Niewykonanie planu produkcji następuje często w skutek niewłaściwego lub nieterminowego zaopatrzenia w surowiec czy materiały. Przy łączeniu specjalności robotnik może być w takich przypadkach wykorzystany nie tylko w jego zasadniczej specjalności lecz przeniesiony na inne odcinki produkcji. Unika się tym sposobem przerzucania robotników wysokokwalifikowanych do prac pomocniczych niżżej szeregowanych, co powoduje dopłaty do stawek taryfowych i w konsekwencji znaczne przekroczenie funduszu płac.

Zasada ustalona w nowej uchwale Nr 54 o bankowej kontroli płac ma na celu zmobilizowanie przedsiębiorstw na odcinku doskonalenia metod gospodarowania przedsiębiorstw, zainteresowanie kierownictwa i całej załogi w szukaniu środków zezwalających na uruchomienie ukrytych rezerw i pobudzenie do walki ze stratą czasu roboczego oraz jak najszybszego stosowania systemu akordowego prac.

Jakie dalsze zmiany wprowadza uchwala Nr 54. W § 1 ust. 2 upoważnia bank aby przy stwierdzeniu pierwszego lub drugiego niekolejnego w ciągu roku przekroczenia skorygowanego funduszu płac, wydawał środki na pokrycie stwierdzonego przekroczenia w kwocie zwiększonej nie więcej jak o 10% miesięcznego planowanego funduszu płac z zastrzeżeniem jednak, że przedsiębiorstwo podejmie niezbędne środki, aby w następnym miesiącu doprowadzić wydatkowanie funduszu płac odpowiednio do faktycznego wykonania planu produkcyjnego. Wyplata kwoty ponad 10% przekroczenia planowanego funduszu płac może nastąpić na podstawie decyzji

właściwego ministra lub kierownika urzędu centralnego.

Według stanu dotychczasowego bank wypłacał w przypadku pierwszego lub drugiego niekolejnego w ciągu roku przekroczenia całą zapotrzebowaną kwotę.

Przepis ten był wykorzystywany przez przedsiębiorstwa w ten sposób, że ustalały one plany funduszu płac zwłaszcza w I kwartale nie według potrzeb wynikających z programu produkcji lecz aby zabezpieczyć się przed ewentualnym wstrzymaniem wypłat w przypadku przekroczenia planu funduszu płac.

Równocześnie ulega zniesieniu stosowanie 5% marży tolerancyjnej. Marża ta ustalona przepisem uchwały z 1949 r. mającą na celu wyrównanie ewentualnej niedokładności w wyliczeniach wynikających z różnorodnych systemów premiowania, stała się automatycznym zwiększeniem planu funduszu płac. Przedsiębiorstwa a nawet ich jednostki nadrzędne uważały, że przekroczenie planu funduszu płac nie przekraczające 5% marży tolerancyjnej występujące w niektórych przedsiębiorstwach niemal co miesiąc — jest odgórnym usankcjonowaniem przekroczenia nie wymagającym bliższego zbadania.

Dlatego też w przypadku drugiego kolejnego i dalszych przekroczeń funduszu płac w stosunku do faktycznie wykonanego przez przedsiębiorstwo miesięcznego planu produkcji, bank wydaje środki na pokrycie całego przekroczenia jedynie po uzyskaniu zgody właściwego ministra.

O tym jak ważne jest zagadnienie prawidłowego gospodarowania funduszem płac świadczy fakt, że uchwała Nr 54 upoważnia jedynie ministrów, kierowników urzędów centralnych względnie podsekretarzy stanu lub generalnych dyrektorów do decydowania i wydawania zezwoleń bankowi na pokrycie stwierdzonych przekroczeń.

O ile dotychczasowe przepisy (zarządzenie przewodniczącego PKPG z dnia 7.II. 1950 r.) zobowiązywały właściwego ministra do przysyłania uzasadnień do wydanych bankowi decyzji do przewodniczącego PKPG i ministra finansów — bez określenia bliższego terminu i rodzaju uzasadnienia — to uchwała Nr 54 wyraźnie określa obowiązki osób uprawnionych do wydawania bankowi decyzji.

Zezwolenia polecające bankowi wypłatę przekroczeń funduszu płac mogą być:

a) ostateczne tzn. legalizujące stwierdzone przekroczenie,

b) przejściowe tj. przesuwające jednorazowo do następnego terminu wypłaty sankcję bankową wstrzymania części wynagrodzenia stanowiącego przekroczenie funduszu płac w danym okresie.

Zezwolenie ostateczne — legalizujące może być udzielone przez właściwego ministra lub kierownika urzędu centralnego tylko pod warunkiem pokrycia w ramach ogólnego planu funduszu płac resortu na dany kwartał. W przypadku gdy stwierdzone przez bank przekroczenie nie mieści się w granicach kwartalnego planu funduszu płac resortu, zezwolenie legalizujące wymaga zgody resortowego viceprezesa Rady Ministrów.

Zezwolenie to właściwi ministrowie przesyłają do przewodniczącego PKPG, podając w uzasadnieniu swojej decyzji przyczyny jakie spowodowały przekroczenie oraz środki jakie zostały przedsięwzięte celem likwidacji dalszych przekroczeń.

Na podstawie odpisu tej decyzji przesłanego do banku zostaje uruchomiona wypłata przekroczonej

kwoty. Kwoty przekroczeń są ostatecznie zalegalizowane powyższą decyzją i mogą podlegać ponownemu potrąceniu jedynie na mocy decyzji przewodniczącego PKPG w przypadku, gdy nie zostaną uznane motywy podane w uzasadnieniu decyzji legalizującej. Natomiast w przypadku wydania bankowi decyzji przejściowej, bank zawiesza na mocy tej decyzji zastosowanie sankcji wstrzymania kwoty przekroczonej aż do czasu następnej wypłaty. O ile w terminie do którego wstrzymanie zostało zawieszone bank nie otrzyma odpisu legalizacji skierowanej do przewodniczącego PKPG dokonuje automatycznego wstrzymania kwoty. W stosunku do tego przekroczenia nie może być już ponownie zastosowana decyzja przejściowa. Wypłata może nastąpić dopiero z chwilą ostatecznej legalizacji. Ustalenie takiego trybu postępowania przy zwalnianiu przekroczeń zakwestionowanych przez banki ma na celu zapobieżenie wydawaniu automatycznych decyzji, które sprowadzałyby bankową kontrolę płac do biurokratycznej wymiany pism.

Tak ustalony tryb postępowania wpływa również na głębsze zainteresowanie się przyczynami przekroczeń i szybsze podejmowanie kroków zmierzających do ich likwidacji.

Reasumując należy stwierdzić że uchwała Nr 53 oraz uchwała Nr 54 uchylając uchwałę z 1949 r. w sprawie bankowej kontroli płac w przedsiębiorstwach uspołecznionych dostosowują przepisy do zmian jakie w okresie od 1949 r. do chwili obecnej zaszły w naszym życiu gospodarczym.

Obie wyżej wymienione uchwały mające na celu stwórczenie podstaw prawnych do pogłębienia i wzmocnienia bankowej kontroli funduszu płac nakładają specjalne obowiązki zarówno na kierownictwo przedsiębiorstw jak i ich jednostki nadrzędne oraz na właściwe ministerstwa jak również stawiają specjalne zadania bankowemu aparatowi kontroli funduszu płac.

W świetle omówionych wyżej zmian w zakresie bankowej kontroli funduszu płac kierownictwo przedsiębiorstwa nie może swego zainteresowania funduszem płac ograniczać do dopełniania tylko tych warunków i obowiązków wynikających z przepisów, które umożliwią przejściowe usunięcie trudności

przy podejmowaniu środków płatniczych na wypłatę wynagrodzeń.

Kierownictwo przedsiębiorstwa musi przeprowadzać bieżąco ciągłą, pełną i szczegółową kontrolę wykonania planu. Musi analizować wszelkie rozbieżności między wykonaniem a planem, wykrywać źródła tych rozbieżności i wprowadzać środki zaradcze mające na celu zlikwidowanie wszelkich niedociągnięć i nieprawidłowości na odcinku gospodarki płacami.

Podobne obowiązki ciążyą również na jednostkach nadrzędnych przedsiębiorstw i ich właściwych ministerstwach.

Jakie zadania stają przed aparatem kontroli funduszu płac? Z omówionych wyżej zmian wynika jasno, że na odcinku kontroli bieżącej sprawowanej w oddziałach nastąpi bardzo poważne uproszczenie. Obliczanie przekroczeń względnych osobowego funduszu płac na podstawie sprawozdania obejmującego w zasadzie trzy pozycje, jak planowany i wykonany fundusz płac oraz stopień wykonania planu zadań gospodarczych, sprowadza pracę w oddziale do wykonania arytmetycznego zadania, które jakkolwiek powinno być wykonane bezbłędnie lecz nie wymaga zbytniego wysiłku i czasu.

Uproszczenie czynności na szczeblu oddziału nie może w żadnym przypadku wpłynąć na osłabienie kontroli. Oddziały powinny skoncentrować swe wysiłki na wzmocnieniu dyscypliny na odcinku płac przez niedopuszczanie do wydatkowania kwot powodujących przekroczenie zarówno osobowego jak i bezosobowego funduszu płac.

Wypowiedzenie walki z bezprawnym i nieuzasadnionym wydatkowaniem środków w przedsiębiorstwach, poprzez wzmocnienie kontroli bieżącej zwłaszcza na odcinku bezosobowego funduszu płac oraz przeprowadzania kontroli przedsiębiorstw mających na celu ustalenie zgodności przedkładanych w banku materiałów, powinno być naczelnym zadaniem aparatu kontroli funduszu płac w roku 1953.

Pełne i prawidłowe wypełnienie tych zadań zobowiązuje pracowników komórek kontroli funduszu płac do gruntownej znajomości przepisów oraz do systematycznego i stałego podnoszenia kwalifikacji.

Wojciech Miłkowski

TRZECI ROK OBSŁUGI BUDŻETU PAŃSTWA W NARODOWYM BANKU POLSKIM

Rok 1953 jest trzecim rokiem obsługi budżetu Państwa pełnionej przez Narodowy Bank Polski w ramach nowego socjalistycznego systemu planowania i wykonywania budżetu Państwa. Dwa pełne lata tej obsługi pozwalają nam na scharakteryzowanie wykonywanego w tej dziedzinie zakresu czynności, określenia podstawowych prac, niedomagań i trudności napotykanych na tym odcinku gospodarki finansowej Państwa.

Dwa lata tej obsługi pozwalają również na podsumowanie tych prac i wyciągnięcie odpowiednich wniosków.

REFORMA SYSTEMU BUDŻETOWEGO I JEGO WYKONYWANIA

Reforma systemu budżetowego wprowadzona w pełni w planowaniu i wykonywaniu budżetu Państwa na rok 1951 została przez Rząd podjęta jako

dalszy etap pogłębiania zasad gospodarki planowej, jako wynik przemian ustrojowych i politycznych budującej się gospodarki socjalistycznej. Budżet Państwa w nowej jego strukturze i jakże głębokiej treści — w porównaniu do budżetów okresu międzywojennego a także z okresu lat 1945 — 1950 — staje się podstawowym planem finansowym akumulacji środków i ich podziału na typowe dla gospodarki socjalistycznej cele. *Akumulacja środków w jednym wspólnym planie* pozwala na korzystniejszą i skuteczniejszą mobilizację wszystkich dotychczas „luźnem” gromadzonych środków, znajdujących bardzo często swoje uzewnętrznienie w dotychczasowych budżetach Państwa tylko jako końcowy wynik operacji przeprowadzanych w innych planach finansowych (budżetach).

Gromadzenie tych środków w nowym budżecie Państwa bezpośrednio w miarę ich narastania (np. pochodzących z gospodarki narodowej) doprowadza natomiast do przyspieszenia obiegu środków budżetowych i pozwala na szybsze i skuteczniejsze zaspokajanie nie kończących się potrzeb gospodarki socjalistycznej, budującej się Polski Ludowej, wśród których zaspakajane są potrzeby finansowe gospodarki narodowej, planowane w szerokich rozmiarach potrzeby socjalne i kulturalne ludności, wzmocnione zostają siły obronne Państwa dla zabezpieczenia i utrwalenia pokoju na świecie, w końcu z których to środków finansuje się wydatki na administrację i wymiar sprawiedliwości.

Miejsce szeregu luźnych budżetów sporządzanych i wykonywanych przez różne instytucje (budżet związków samorządu terytorialnego, budżet ubezpieczeń społecznych, budżet funduszu akcji socjalnej) zajmuje jeden wspólny budżet Państwa z elementami brutta wpływów i brutta wydatków dotychczasowych budżetów lub planów. Tego rodzaju przemiany zachodziły na przykład w ewolucji rozliczeń przedsiębiorstw na rozrachunku gospodarczym w latach powojennych do 1950 r. Zarówno odprowadzanie nadmiarów środków obrotowych przedsiębiorstw, jak i finansowanie ich środkami obrotowymi, jak i dotowanie ich planowanych niedoborów, ześrodkowane były, zgodnie z odpowiednimi państwowymi planami finansowymi, w oddzielnym planie rozliczeń tego rodzaju środków. Rozliczenia te zaś koncentrowały się do czasu wprowadzenia nowego systemu budżetowego w Narodowym Banku Polskim na oddzielnych rachunkach wyrównawczych i przeważnie z końcem roku wchodziły saldami lub ostatecznym rozliczeniem sald do budżetu Państwa. (W latach 1948 — 1950 rachunek różnic cen, rachunek środków obrotowych, rachunek narzutów administracyjnych i w 1949 roku rachunek amortyzacji rozliczany co miesiąc z budżetem).

Biorąc pod uwagę, iż na tych rachunkach gromadziły się rozliczenia przedsiębiorstw całej uspołecznionej gospodarki narodowej, które w ogólnopństwowej akumulacji stanowiły najwyższy udział, system rozliczeń z budżetem dopiero z końcem okresu budżetowego należało uznać za mało operatywny i nie przyspieszający obrotowości środków pozabudżetowych dla potrzeb budżetu.

Narodowe plany gospodarcze ustalone na okresy kilkuletnie i roczne do r. 1951 nie miały łatwych i czytelnych finansowo powiązań z budżetami sprzed reformy. Ustawienie rocznego, szczegółowego narodowego planu gospodarczego oraz rocznego budżetu Państwa w nowym układzie w systemie łatwo porównywalnym poprzez zastosowanie jednolitej klasyfikacji dla obu planów z podziałem na takie same grupy: I) Gospodarka Narodowa, II) Usługi socjalne i kulturalne, III) Obrona narodowa, IV) Administracja ogólna i odpowiednich działów w poszczególnych grupach — stworzyło jak najkorzystniejsze pole do kontroli finansowego pokrycia planu narodowego. Jedną z dalszych wspólnych cech obu tych planów to oparcie planowania w budżecie Państwa o wskaźniki ustalone dla szczegółowego narodowego planu gospodarczego.

W końcu jedna z najcenniejszych zmian w nowym systemie budżetowania to oddolne planowanie i ustalanie potrzeb finansowych w wydatkach oraz dochodach w terenowych komórkach budżetowych tak przynależnych do budżetu centralnego jak

i wchodzących w skład budżetów poszczególnych rad narodowych.

Aby zadania nakreślone nowemu socjalistycznemu budżetowi mogły być prawidłowo i bez zaburzeń wykonywane — niezależnie od właściwego planowania tych zadań — potrzebne są terminowo wpływające środki budżetowe, ich prawidłowo przebiegająca akumulacja oraz sprawnie działający aparat finansowy Ministerstwa Finansów, wydziałów finansowych rad narodowych, sprawnie działający pod każdym względem aparat ogniwi budżetowych jakimi są jednostki budżetowe. Potrzebny jest również odpowiedni aparat finansowy rejestrujący tę akumulację i kierunek wydatków.

W systemie socjalistycznego wykonywania budżetu może to mieć miejsce tylko przy zastosowaniu systemu kasowej jedności budżetu Państwa. Znaczy to, iż wszystkie środki wpływające do budżetu jak i wydatki z budżetu przechodzą ostatecznie przez jedną kasę budżetu Państwa. W przeciwieństwie do systemu sprzed reformy, wzorowanego jeszcze na systemie okresu międzywojennego — gdzie zasadniczą akumulacją wpływów budżetowych oraz wydatki budżetowe asygnowane przez władze i urzędy państwowe — przechodziły kasowo przez kasy urzędów skarbowych, a fundusze budżetowe mogły znajdować się w różnych bankach i instytucjach kredytowych i dopiero pośrednio w rozliczeniach zapisywane były na rachunkach budżetu Państwa — w systemie z okresu reformy jedność kasowa została umiejscowiona dla wykonawstwa budżetu Państwa w centralnym banku Państwa, w Narodowym Banku Polskim.

Tego rodzaju jedność ułatwia ministrowi finansów oraz innym organom finansowym przede wszystkim kontrolę kasowego wykonania budżetu w stosunku do planu a przy odpowiedniej prawidłowej kontroli bankowej wpływów i wydatków daje gwarancję, że właściwe środki budżetowe zarachowywane są na właściwe rachunki budżetowe i konta bilansowe w Banku zarówno dla potrzeb budżetu centralnego jak i potrzeb poszczególnych budżetów terenowych (w budżecie centralnym konto 412 dochodów budżetu centralnego — 411 wydatków budżetu centralnego oraz konto 420 środków budżetów terenowych).

Zasada jedności kasowej w systemie socjalistycznej gospodarki budżetowej jest konsekwencją takiej samej zasady jedności budżetu Państwa oraz jedności narodowego planu gospodarczego.

Z zasadą jedności kasowej dla budżetu Państwa umiejscowioną w Narodowym Banku Polskim powiązana została również obsługa kasowa tegoż budżetu w najszerszym tego słowa znaczeniu. Aktami prawnymi w tym zakresie jest Uchwała Rady Ministrów z dnia 17 kwietnia 1950 r. w sprawie wstępnych wytycznych do zasad budżetu Państwa na rok 1951 oraz ustawa z dnia 22 marca 1951 r. (Dz. U. R. P. Nr 18/51, poz. 143) wprowadzająca zmiany do przepisów o reformie bankowej, która wśród szczegółowych zadań zaliczonych do zakresu działania Narodowego Banku Polskiego, jako centralnego banku państwowego, wymienia również „obsługę kasową budżetu Państwa (budżetu centralnego i budżetów terenowych) oraz współudział w kontroli wykonania budżetu“.

Mając za zadanie bliższe scharakteryzowanie wykonywanej przez Bank obsługi w ciągu minionych lat 1951 i 1952 należy przypomnieć te czynno-

ści, które należały do tej obsługi przy jej rozpoczęciu oraz które w ciągu dwu lat narosły.

ZASADNICZE CZYNNOŚCI W BANKOWEJ OBSŁUDZE I ICH CHARAKTERYSTYKA

Czynności związane z kasowym wykonaniem budżetu Państwa w NBP i jego oddziałach, które można by określić jako ramowe, są następujące:

1. *Przyjmowanie dochodów budżetowych* oddzielnie dla budżetu centralnego i oddzielnie dla budżetów terenowych i księgowanie ich według odpowiedniej klasyfikacji budżetowej na rachunkach właściwych jednostek budżetowych. Zaznaczyć należy, iż we właściwym zakwalifikowaniu podstawowych dochodów budżetowych, których administracja spoczywa w rękach organów finansowych, współdziałają wydziały finansowe przez ich właściwą kontrolę i rozklasyfikowanie.

Tak ustawiony od początku współdział organów finansowych był wynikiem troski o jak najdokładniejsze uwypuklanie tych środków przez odpowiednie ich rozkwalikowanie przez fachowe organa, czuwające równocześnie nad prawidłowym i terminowym wpływem. Ale był również podyktowany koniecznością usunięcia trudności, jakie mogłyby mieć oddziały NBP w pierwszym okresie obsługi na skutek braku doświadczenia w klasyfikowaniu dochodów, co mogło powodować zbędne dodatkowe ich przeksięgowywanie.

Klasyfikowanie jednak wszystkich innych dochodów, nie będących w administracji organów finansowych, według odpowiednich podziałek budżetowych a wpływających na rachunki jednostek budżetu centralnego, lub budżetów terenowych należało już do oddziału NBP.

2. Jedną z podstawowych i zasadniczych funkcji jakie NBP pełni w obsłudze budżetów to *rozprowadzanie i kontrola* rozprowadzanych *kredytów budżetowych*. Na tym odcinku centrala NBP oraz oddziały, pełniąc kasową obsługę wydatków budżetowych — są przy rozprowadzaniu kredytów budżetu centralnego ogniwem między Ministerstwem Finansów a resortami oraz między resortami i jednostkami budżetowymi. Panuje tu zasada, że nie ma kredytów otwartych przez Ministerstwo Finansów, które by nie zostały zarejestrowane w Narodowym Banku Polskim w centrali i tylko takie otwarcie kredytów może być honorowane. Również nie ma kredytów przekazywanych przez resorty dla podległych jednostek (dysponentów kredytów), które by nie mieściły się w kwotach jak i w klasyfikacji kredytów otwartych przez Ministerstwo Finansów. Ta sama zasada ma zastosowanie przy dalszym przekazywaniu kredytów przez dysponenta kredytów drugiego stopnia (np. jednostkę budżetową okręgową) dla potrzeb podległej jednostki budżetowej mającej miano dysponenta trzeciego stopnia. Kontrola dyscypliny przekazania kredytów sprawowana przez centralę i oddziały NBP jest jedną z podstawowych czynności przy wykonywaniu budżetu.

Na tych samych zasadach oparte było w 1951 r. otwieranie kredytów budżetowych dla potrzeb gospodarki w budżetach terenowych przez organy finansowe jak i ich dalsze przekazywanie.

3. *Prawidłowo, zgodnie z ustawą budżetową, układem wykonawczym budżetu centralnego oraz budżetami terenowymi, uruchamianie kredyty* ułatwiały kontrolę prawidłowego wydatkowania kwot przewidzianych w preliminarzach budżetowych wy-

datków każdej poszczególnej jednostki budżetowej wykonującej swój preliminarz lub podległych jej niesamodzielnym jednostek. Taką właśnie kontrolę *prawidłowości wydatków w ramach otwartych kredytów* prowadzi oddział NBP. Wiąże się z tym konieczność oznaczania wszystkich dokumentów, na zasadzie których ma nastąpić w banku wypłata lub przelew, właściwą klasyfikacją budżetową budżetu centralnego lub budżetów terenowych. Na tej drodze — przyjmując na odpowiednim poziomie istniejącą wewnętrzną dyscyplinę finansowo - budżetową jednostki budżetowej — po przez kontrolę formalno-rachunkową wydatków budżetowych, prowadzoną przez NBP, uzyskuje się również prawidłowy obraz kasowego wykonania budżetu Państwa, tak ważnego i niezbędnego sprawdzianu przy kontroli wykonania planów finansowych Ministerstwa Finansów i organów finansowych poszczególnych rad narodowych.

4. Na tle wyżej wymienionych czynności przy wykonywaniu kasowej obsługi budżetu do równie ważnych czynności wynikających z tego zakresu prac należy zaliczyć *sprawozdawczość budżetową* jaką oddziały NBP i centrala obowiązane są składać Ministerstwu Finansów od początku pełnionej obsługi:

- a) miesięczną z dochodów budżetu centralnego,
- b) miesięczną z wydatków budżetu centralnego,
- c) miesięczną z dochodów budżetów terenowych (tylko w 1951 r.),
- d) miesięczną z wydatków budżetów terenowych.

Sprawozdawczość ta sporządzana jest w klasyfikacji budżetowej do tytułu włącznie (w 1952 r. tytuł odpowiada w klasyfikacji rozdziałowi budżetowemu) z tym, iż dla budżetu centralnego sporządza się ją według części budżetowych (resortów) a dla budżetów terenowych w 1951 r. według rozdziałów — które reprezentują poszczególne wydziały fachowe (w 1952 r. rozdział w budżecie terenowym otrzymał nazwę części).

5. Poza wyżej wymienionymi podstawowymi czynnościami obsługi budżetowej NBP wraz z jego oddziałami prowadzi *obsługę kasową* wszystkich dopuszczalnych *pozabudżetowych środków*, jakimi może gospodarować lub administrować jednostka budżetu centralnego lub budżetów terenowych.

Ścisłe zasady rozgraniczania środków budżetowych i niebudżetowych oraz konieczność ich właściwej segregacji w jednostkach budżetowych i w banku każą również odrębnie księgować w banku tego rodzaju środki.

Do grupy *pozabudżetowych środków* zaliczyć należy również wszystkie depozyty w gotówce lub papierach wartościowych.

Na pierwszym miejscu należy wymienić prowadzenie rachunków dla potrzeb *pozabudżetowych środków specjalnych*.

Tego rodzaju depozyty pochodzące ze składanych kaucji, wadium lub innych sum w postępowaniu sądowym albo na innych tytułach prawnych oparte muszą być przechowywane w Narodowym Banku Polskim na oddzielnych rachunkach sum depozytowych poszczególnej jednostki a dysponowanie nimi przez jednostkę musi być również oparte na uzasadnionym tytule, czego jednak oddział NBP nie jest obowiązany kontrolować.

POGŁĘBIENIE OBSŁUGI W 1951 R.

Na tle tak nakreślonego podstawowego zakresu czynności wykonywanych przez NBP i jego oddziały — zachodziła w ciągu 1951 r. konieczność regulowania nasuwających się spraw wątpliwych lub też

nowych zadań, powiększających dotychczasowy zakres tej obsługi.

1. Wśród nich należy wymienić *finansowanie akcji socjalnej* prowadzonej w 1951 r. w ramach pozabudżetowych środków specjalnych.

Tryb finansowania tej akcji po okresie przejściowym niejednorodnych form został ostatecznie uregulowany przez Ministerstwo Finansów w maju 1951 r., co pozwoliło na stosowanie w obsłudze jednolitych form finansowania, przez przelewanie dotacji budżetowych na ten cel przeznaczonych na odrębne rachunki środków specjalnych, na których koncentrowały się rozliczenia tej akcji z tytułu wpływów z odpłatności, dotacji budżetowych oraz wydatków objętych preliminarzem.

Niemal każda jednostka budżetowa, a poza tym z uwagi na identyczne ustawienie środków akcji socjalnej dla przedsiębiorstw na rozrachunku gospodarczym bardzo znaczna ilość przedsiębiorstw prowadziła akcję socjalną w ramach pozabudżetowych środków specjalnych¹⁾.

2. Na początku 1951 r. ustalone zostały również przez Ministerstwo Finansów *zasady finansowania inwestycji* objętych P. I. 1951 r. oraz czerpania przez banki finansujące inwestycje środków ze specjalnych rachunków rozliczeniowych w Narodowym Banku Polskim oraz został określony sposób przeprowadzenia rozliczeń wydatków inwestycyjnych z budżetem Państwa.

W czynnościach tych NBP pełnił nadal rolę „jednej kasy” dla potrzeb obsługi budżetu Państwa²⁾.

3. *Obsługa budżetów terenowych* przez NBP i jego oddziały miała w 1951 r. swój specyficzny charakter. Przede wszystkim tryb tej obsługi nie odbiegał w niczym od systemu stosowanego przy wykonywaniu budżetu centralnego. I tak kredyty były otwierane przez organa finansowe poszczególnych rad narodowych we właściwych oddziałach NBP do dyspozycji wydziałów fachowych i przekazywane podległym jednostkom również przez oddziały przy czym kontrola tych kredytów miała ten sam zakres jak w budżecie centralnym. Wydatki zatem kontrolowane były w granicach uruchomionych kredytów w klasyfikacji do tytułu włącznie. Natomiast niezależnie od obowiązku faktycznego dbania przez wydział finansowy (referat finansowy) o równowagę budżetową w stosunku do zatwierdzonego planu wykonania budżetu w każdym kwartale — właściwy dla wydziału finansowego oddział NBP miał obowiązek czuwania nad równowagą budżetu jednostkowego danej rady narodowej. W przypadku gdy ta równowaga przez dłuższy okres kwartału była naruszana i powstawał niedobór budżetowy, do obowiązków oddziału należało upominać zainteresowany wydział, zaś gdyby ten stan utrzymywał się w następnym kwartale — „awiadomić wydział finansowy wyższego rzędu i organ kontrolno-rewizyjny.

Na tle omawianych czynności związanych z systemem wykonywania budżetów terenowych nie można pominąć zasady bezwzględnej równowagi budżetów terenowych, jako jednej z podstawowych zasad

socjalistycznego systemu planowania i wykonywania budżetów. Równowaga wydatków budżetowych w tymże systemie może być osiągnięta przy pomocy uzyskiwanych dochodów (podatki i opłaty) oraz udziałów uzyskiwanych w dochodach regulujących budżetu centralnego, w końcu ewentualny niedobór pokrywają dotacje wyrównawcze otrzymywane z budżetu centralnego. Ustalenie zarówno wysokości udziałów regulujących jak i dotacji związane było z koniecznością posiadania przez budżet jednostkowy danej rady narodowej zatwierdzonego planu regulowania budżetu³⁾.

Plan taki staje się podstawą do odpowiedniego rozliczania udziałów w dochodach regulujących i przelewów dotacji wyrównawczych poszczególnych budżetów rad narodowych. Albo całe plany, albo ich wycinki lub też tylko podane przez wydziały finansowe oddziałom operacyjnym obowiązujące stawki procentowe udziałów w dochodach budżetu centralnego dla danego budżetu jednostkowego są podstawą do obliczania tych udziałów. Obliczania natomiast pozostałych procentowych wyrównań dla potrzeb budżetu zbiorczego powiatu względnie województwa dokonują we własnym zakresie wydziały finansowe powiatów i województw, na podstawie obliczonych już przez oddziały udziałów. Praktycznie wykonywanie planów regulowania budżetów, przez techniczne rozliczenie udziałów w oddziałach NBP, rozpoczął się we wrześniu 1951 r., gdyż instrukcja wykonawcza Ministerstwa Finansów w sprawie trybu wykonywania planów regulowania budżetów terenowych została ogłoszona dopiero 18 lipca 1951 r.

Rola oddziałów NBP na odcinku tych rozliczeń jest odpowiedzialna. Obliczanie przez oddziały operacyjne udziałów dla budżetów terenowych, przy zastosowaniu przeważnie wysokich procentów udziałów w dochodach regulujących, musi dawać rekoimie ja najprawidłowszego ich rozliczenia. Mylne lub nie prawidłowe obliczenia przedstawiają bowiem fałszywy obraz wykonania budżetów terenowych na tym odcinku. Poza bieżącym normalnym obliczaniem udziałów wynikających z zatwierdzonych planów wchodzi tu w rachubę zmiany, jakie mogą nastąpić w wysokości procentowych udziałów w ciągu roku na skutek zmian w zatwierdzonych planach regulowania budżetów. Wprawdzie wszystkie elementy przeprowadzonego przez oddział rozliczenia udziałów są dostarczane organom finansowym i mogą być skontrolowane — mimo to nadmiernie obliczono udziały niektórym budżetom np. gminnym, mogą nie dać się szybko skorygować. Np. gmina wykorzystywała natychmiast środki na potrzeby budżetowe a zwiększone wpływy dochodów regulujących i udziały z tego tytułu wpłyną w późniejszym czasie.

4. *Zagadnienie państwowych ośrodków maszynowych* i ich znaczenie tak mocno powiązane z walką o przebudowę gospodarczą wsi polskiej, z walką o nowy system socjalistycznej gospodarki rolnej stały się w 1951 r. jednym z podstawowych zadań i rozwiązań w zakresie kontroli bankowej tych ośrodków, która z dniem 1 stycznia 1951 r. została powierzona Narodowemu Bankowi Polskiemu. Dla czego Narodowemu Bankowi Polskiemu?

Do 1 stycznia 1951 r. POM w systemie gospodarki socjalistycznej były zorganizowane według zasad rozrachunku gospodarczego i podlegały kontroli

¹⁾ Łączna ilość rachunków pozabudżetowych środków specjalnych (tylko konto 414 i 424) wynosiła w 1951 r. ca 19000 a w 1952 spadła na ca 8500 rachunków. Różnicę ca 10500 stanowiły w 1951 r. w większości rachunki akcji socjalnej, która w 1952 r. finansowana jest wprost z budżetu.

²⁾ Szczegółowy tryb finansowania inwestycji został omówiony w Wiadomościach Narodowego Banku Polskiego Nr 12 z 1952 r. w artykule W. Miłkowskiego pt. „Zamknięcia rachunkowe Budżetu Państwa za 1951 r.”, str. 843.

³⁾ Zagadnienie regulowania budżetów terenowych i tryb omówiono w Wiadomościach Narodowego Banku Polskiego Nr 11 z 1951, str. 755.

bankowej Banku Rolnego. Jednakże — podobnie jak to miało miejsce ze stacjami maszynowo-traktorowymi w ZSRR w ich początkowym systemie finansowym — organizacja ich według zasad rozrachunku gospodarczego nie dawała pożądanych rezultatów. Z uwagi na rolę tych ośrodków pracujących w pierwszym rzędzie dla rolniczych spółdzielni produkcyjnych, przy których płatność za spełnione usługi mogła w większości następować dopiero po zbiorach i omlotach, wchodziły w rachubę okresowe trudności płatnicze dla POM, powodujące konieczność korzystania z kredytów bankowych. Tego rodzaju system zapłaty za usługi powodował poza tym, przy słabo finansowo zorganizowanych POM i kielkujących dopiero spółdzielniach produkcyjnych, dodatkowe trudności dla POM, dla Banku Rolnego i dla całego systemu rozliczeń w rolnictwie z racji przewlekania się zasadniczych i pochodnych rozliczeń.

W drodze wstępnych aktów normatywnych wiążących się również z nowym systemem planowania i wykonywania budżetu Państwa na r. 1951, POM przestały być przedsiębiorstwami na rozrachunku, a zaliczono je — zgodnie z wypróbowanymi od 1938 r. wzorami stacji maszynowo - traktorowych w systemie gospodarki ZSRR — do przedsiębiorstw budżetowych. Nastąpiło uniezależnienie wydatków dokonywanych przez POM dla wykonania wyznaczonych im zadań od aktualnych dochodów. Z tych przyczyn POM jako przedsiębiorstwo budżetowe znalazło się ze swoimi planowanymi dochodami i wydatkami brutto w budżecie centralnym 1951 r. Z tych też przyczyn obsługa kasowa i kontrola bankowa POM — dla jednolitości i skuteczności tej obsługi — została przejęta przez NBP od Banku Rolnego.

Z uwagi na nowe zagadnienie dla NBP, przy którym brak było przez cały prawie 1951 rok zasadniczego aktu prawnego, któryby ustalał bliższe szczegóły nowego systemu finansowego dla POM — jako przedsiębiorstwa o specyficznej strukturze — NBP przejął początkowo tylko kontrolę formalno - rachunkową POM, pokrywającą się z ogólnymi zasadami stosowanymi dla kasowej obsługi innych jednostek budżetowych. Natomiast począwszy od czerwca 1951 r. na zasadzie zarządzenia NBP, ustalającego ramowe przepisy na jakich powinna się odbywać również bankowa kontrola merytoryczna — rozpoczął te kontrole poprzez swoje oddziały.

Brak bilansów i odpowiedniej sprawozdawczości POM a równocześnie brak odpowiednio kwalifikowanych pracowników w oddziałach NBP — gdyż kontrola POM przypadła w większości oddziałom terenowym prowadzącym jedynie operacje rachunkowo - kasowe (oddziały VI kategorii) — nie pozwoliły na zorganizowanie i wykonywanie tej kontroli w 1951 r. na właściwym poziomie.

Zorganizowano natomiast skuteczną kontrolę bieżącą i sprawozdawczą z kasowego wykonania budżetu POM.

Wykorzystując zadowalający poziom na tym odcinku komórek obsługi budżetu Państwa na szczeblu oddziałów wojewódzkich, przeprowadzono lustrację 80% ośrodków maszynowych pod kątem nastawienia ich finansowej gospodarki na prawidłowe i oszczędne używanie środków budżetowych.

5. Nierozwiązane jeszcze w 1951 r. zagadnienie kontroli funduszu płac jednostek budżetowych, a równocześnie brak w Ministerstwie Finansów w pionie jednostek budżetowych dostatecznej i szybkiej sprawozdawczości z wykonania funduszu płac

spowodowały, iż Ministerstwo Finansów znalazło się w początku 1951 r. bez odpowiednich cyfr wykonania jednego z ważnych elementów planowania finansowego i kontroli jego wykonania. Z tych też przyczyn Narodowy Bank Polski zobowiązany został do sporządzania w pionie swoich oddziałów i centrali odpowiedniej sprawozdawczości statystycznej z wykonania funduszu płac (§ 1) w pełnej klasyfikacji budżetowej budżetu centralnego i budżetów terenowych. Należy podkreślić rzecz charakterystyczną, iż danych cyfrowych do sporządzania miesięcznego sprawozdania dostarczała jednostka budżetowa przy podejmowaniu gotówki na płace, zaś oddziały NBP były jedynie komórkami zestawiającymi te dane według resortów i szczegółowszej klasyfikacji. Brak natomiast było po stronie NBP i jego oddziałów jakiegokolwiek sprawdzianu prawidłowości i zgodności cyfrowej sporządzanego sprawozdania.

NBP nie kontrolował bowiem wypłat z § 1 — płace na podstawie kredytów uruchomionych na ten cel.

Równocześnie należy podkreślić, iż suma pracy wkładanej w sporządzenie tego rodzaju sprawozdania była prawie że równa pracy potrzebnej przy sporządzaniu sprawozdania miesięcznego z wykonania strony wydatkowej budżetu centralnego jak i budżetów terenowych. Płace bowiem (§ 1) występowały prawie we wszystkich tytułach klasyfikacji budżetowej poza działem gospodarki narodowej.

ZMIANY W OBSŁUDZE BUDŻETU W 1952 R. I DALSZE JEJ POGŁĘBIENIE

Charakteryzując obsługę budżetu Państwa z tego okresu należy podkreślić, iż w zakresie budżetu centralnego cechowała ten rok budżetowy znaczna stabilizacja zakresu czynności już wykonywanych w 1951 r. Natomiast na innych odcinkach tej obsługi notujemy zmiany lub jej dalsze pogłębienie.

1) W kasowej obsłudze budżetów terenowych roku 1952 nastąpiła zasadnicza zmiana w systemie wykonywania tej obsługi w porównaniu do r. 1951. Przypominamy, iż system 1951 r. opierał się tak samo jak w budżecie centralnym na akumulacji dochodów budżetowych w oddziałach NBP według klasyfikacji budżetowej do tytułu włącznie, z tym iż dochody te księgowane były w NBP w ramach konta bilansowego 422 — dochody budżetów terenowych.

Tym samym kształtowanie się dochodów i wpływów budżetów terenowych było łatwo czytelne. Również tryb rozprawdzania kredytów budżetowych i kontroli wydatków za pośrednictwem osnów oddziałów Narodowego Banku Polskiego był identyczny jak w budżecie centralnym.

W konsekwencji NBP sporządzał również sprawozdawczość z dochodów i wydatków budżetów terenowych.

Tego rodzaju system wykonywania budżetów terenowych miał te dla NBP dodatnią cechą, iż był jednolity zarówno dla obsługi kasowej jednostek budżetu centralnego i budżetów terenowych. Dodatnią cechą było również, że poprzez kredyty budżetowe i wynikający z tego system obsługi wprowadzał oddział terenowy w gospodarkę finansowo-budżetową organów terenowych rad narodowych. System 1951 r. miał jednakże ujemne cechy od strony prawidłowej gospodarki budżetowej w poszczególnych budżetach jednostkowych rad narodowych jak też podległych im jednostek.

Odpowiednie przepisy⁵⁾ ściśle określały zasady, jakich należało przestrzegać przy wykonywaniu budżetów terenowych między innymi że „wydatki budżetowe każdego budżetu jednostkowego w każdym kwartale okresu budżetowego powinny mieścić się w ramach osiągniętych przez ten budżet w danym kwartale dochodów, przy uwzględnieniu ewentualnych nadwyżek z kwartałów ubiegłych”. Poza tym ustalany był również tryb postępowania w przypadku powstawania niezaplanowanego niedoboru budżetowego. Mimo to w gospodarce budżetów terenowych przy słabszej dyscyplinie finansowej łatwo mogło dochodzić do zachwiania planowanej równowagi zwłaszcza, że pomagały temu istniejące w 1951 roku system wydatkowania przez jednostki w granicach otwartych w NBP przez organa finansowe kredytów oraz „kuszająca” łatwość otwierania kredytów w NBP na początku kwartału bez późniejszych ograniczeń w wykonywaniu zadań nawet jeśli z końcem kwartału naruszenie równowagi budżetowej było widoczne. Wiadome były również przyczyny braku równowagi — najczęściej z powodu braku większego zainteresowania organów finansowych (referatów) rad narodowych prawidłowym kształtowaniem się dochodów, a w szczególności ich inkasowaniem i ściąganiem od płatników.

Niedomagania systemu 1951 r. zostały przy wykonywaniu budżetów terenowych 1952 r. zlikwidowane w sposób zasadniczy. Połączone to jednak zostało z równie zasadniczą zmianą dotychczasowego wyżej nakreślonego systemu kasowej obsługi tych budżetów przez NBP.

Wyzyskano przy tym długoletnie doświadczenia ZSRR przy wykonywaniu budżetów lokalnych wszystkich szczebli.

Gospodarka finansowa w budżetach terenowych poszczególnych rad narodowych oparta została w 1952 r. na systemie akumulacji wszystkich środków budżetowych w oddziale NBP na jednym podstawowym rachunku każdej poszczególniej rady narodowej, na którym gromadzone są dochody pobierane przez poszczególne jednostki budżetowe (wydziały fachowe), dotacje budżetowe, nadwyżki budżetowe z budżetów niższych szczebli i z którego rozdysponowywane są przez wydział finansowy środki na inwestycje, dla budżetów niższego szczebla, a przede wszystkim dla podległych jednostek budżetowych. Utrzymany został w dalszym ciągu system otwieranych kredytów budżetowych dla podległych danej budżetowi jednostek, jednakże z tą zasadniczą zmianą, że otwieranie i rozpraszanie kredytów odbywa się bez udziału NBP a wydatkowanie w granicach kredytów może mieć miejsce jedynie w miarę posiadanych przez jednostkę budżetową środków na swoim rachunku we właściwym oddziale NBP. Środki te otrzymuje jednostka od wydziału finansowego danej rady narodowej z wymienionego wyżej rachunku podstawowego.

Z uwagi na prowadzenie gospodarki budżetowej gminnych rad narodowych i miast nie stanowiących powiatów w ramach jednego budżetu jednostkowego — środki budżetowe akumulowane są i wydawane na potrzeby tych budżetów tylko z podstawowego rachunku.

Przez zastosowanie takiego systemu finansowania wydatków budżetów terenowych — nie wchodzi już w rachubę niebezpieczeństwo złamania równowagi budżetowej — skoro można wydać tylko tyle, ile się posiada na odpowiednim rachunku w NBP. Równocześnie organ finansowy jak i wydziały (referaty) fachowe oraz jednostki podległe, planujące w swych preliminarzach dochody zmuszone są do wykonywania planu dochodów, gdyż tylko od terminowego i w preliminowanej wysokości ściągnięcia dochodów (wpływów) uzależnione jest również finansowanie strony wydatkowej budżetu.

Wyżej wymienione operacje budżetowe jednostek wszystkich budżetów terenowych księgowane są w NBP w ramach tylko jednego konta bilansowego 420 — środki budżetów terenowych — na wzór księgowania w Banku Państwa ZSRR konto Nr 11 — „Środki budżetów lokalnych”.

Stan zatem tego konta wykazywać będzie zawsze saldo przedstawiające różnice wpływów i wydatków budżetowych na rachunkach bieżących w budżetach terenowych.

2) Konsekwencją wykonywanej od 1951 r. począwszy kasowej obsługi budżetu Państwa był również bezpośredni współudział oddziałów i centrali NBP w końcowym akcie rachunkowym, jakim jest ogólne zamknięcie rachunków państwowych, w tym przypadku zamknięcie rachunkowe z kasowego wykopania budżetu centralnego i budżetów terenowych za rok budżetowy 1951. Wykonywane na tym odcinku prace NBP w oparciu o przepisy Uchwały Rady Państwa z dnia 2 lipca 1952 roku w sprawie zamknięć rachunkowych i sprawozdań z działalności finansowo - gospodarczej za r. 1951 były szczególnie ważne i pionierskie. Zamknięcia budżetów terenowych wiązały się ze skrupulatnie przeprowadzoną przez oddziały i centralę, wspólnie z organami finansowymi, analizą braku równowagi budżetowej — „conditio sine qua non” nie można było w systemie socjalistycznego planowania budżetowego mówić o prawidłowych zamknięciach budżetów terenowych, a poprzez nie budżetu centralnego i budżetu całego Państwa. Były to akty pracy pogłębiające na dużą skalę obsługę kasową NBP, jej istotę i treść w duchu równoczesnego pełnego rozumienia istoty i celu tej obsługi⁶⁾.

3) Rok 1952 dla pogłębienia kontroli bankowej POM miał szczególne znaczenie. Została przede wszystkim ustalona organizacja finansowa i tryb finansowania państwowych ośrodków maszynowych⁷⁾ łącząca bardzo wyraźnie — zgodnie z wzorami radzieckich MTS — funkcję przedsiębiorstwa budżetowego z elementami przedsiębiorstwa na rozrachunku gospodarczym. Tym aktem normatywnym zostały nadane POM określone formy organizacyjne na obecnym etapie ich działalności. Uchwała znacznie rozszerzyła i pogłębiła dotychczasową kontrolę bankową i dała jej pełny wyraz powierzając NBP finansowanie i kontrolę eksploatacyjnej działalności POM.

Szereg aktów 1952 r. wskazywał również na doniosłą rolę, jaką POM mają do spełnienia — każąc tym samym Narodowemu Bankowi Polskiemu mobilizować na najwyższym poziomie obsługę kasową POM i ich kontrolę.

⁵⁾ Uchwała Nr 81 Rady Ministrów z dnia 3 lutego 1951 r. w sprawie zasad i trybu wykonywania budżetu Państwa na r. 1951 (Monitor Polski A-21/51, poz. 261). Przepisy o wykonywaniu budżetu Państwa oraz rachunkowości budżetowej (Zarządzenie ministra finansów z dnia 25 listopada 1950 r.).

⁶⁾ Tematowi temu nie poświęcamy obecnie więcej miejsca, gdyż został on szczegółowo omówiony w Wiadomościach NBP Nr 12 w artykule pt. „Zamknięcia rachunkowe budżetu Państwa za r. 1951”, str. 837 — 846.

⁷⁾ Uchwała Prezydium Rządu Nr 882 z dnia 12 grudnia 1951 (Monitor Polski A-103, poz. 1503).

Narodowy plan gospodarczy na r. 1952, planując w dziedzinie rolnictwa i leśnictwa wzrost globalnej produkcji rolnictwa w cenach niezmiennych o 8,1% w porównaniu z rokiem 1951, planował również wzrost ilości POM o 28,8% z tym, że przeciętny stan traktorów w jednostkach przeliczeniowych wzrosnie o 58,4% a praca wykonana przez traktory POM w przeliczeniu na orkę średnią wzrosnie o 90,7% w porównaniu z 1951 r.

Odpowiednio do przewidywań narodowego planu gospodarczego wzrosły również na r. 1952 wydatki budżetowe POM przy równoczesnym bardzo znaczącym wzroście dochodów POM.

W noworocznym orędziu Prezydenta RP do narodu polskiego na r. 1952 ob. Prezydent Bierut — omawiając rozpoczęcie nowego etapu jakim jest dla gospodarki trzeci rok planu szestoletniego, podniósł szczególne zadanie, jakim w r. 1952 musi być zwiększenie produkcji rolnej, pozostającej dotąd znacznie w tyle za wzrostem produkcji przemysłu, wskazał drogę do osiągnięcia tego wzrostu produkcji rolnej i hodowlanej i podkreślił rolę jaką w r. 1952 mają do spełnienia POM — zaopatrzone w nowoczesne maszyny i nowoczesną wiedzę agrotechniczną.

Wśród ważnych przejawów — nie tylko życia gospodarczego lecz i politycznego odnoszącego się do POM — należy podkreślić również przemówienie Prezydenta RP ob. Bieruta wygłoszone w marcu 1952 r. na krajowej naradzie aktywu POM — w którym zostały bardzo wyraźnie sprecyzowane zarówno rola POM w gospodarce rolnej jak i zadania jakie mają do spełnienia pracownicy POM.

Rejestrując przejawy myśli gospodarczo - politycznej w 1952 r. odnoszącej się do POM nie można pominąć faktu, że *Konstytucja Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej*, utrwalając podstawowe elementy ustroju społeczno - gospodarczego, a w szczególności formy gospodarki rolnej (art. 10) podkreśla również szczególną rolę państwowych ośrodków maszynowych jaką mają one do spełnienia w ramach poparcia i pomocy Państwa dla rolniczych spółdzielni produkcyjnych.

Na tle tak często w 1952 r. uwypuklanych zadań i znaczenia POM — do odpowiednio ważnej roli wzrastała również kontrola finansowa, jaką NBP i jego oddziały miały do wykonania pełniąc nałożone na NBP zadania kontroli działalności eksploatacyjnej tych ośrodków. Niezależnie jednak od kontroli bieżącej wydatków w ramach otwartych kredytów aż do najszczegółowszych podziałek klasyfikacji budżetowej — pozycji, niezależnie od prowadzonej już w 1951 r. analizy sprawozdawczości miesięcznej i kwartalnych bilansów POM — zasadniczą nowością wypływającą z systemu finansowego były dla 1952 r. — wnioski kwartalne o otwarciu kredytów budżetowych. Były one opracowywane przez POM i mieściły w sobie elementy oparte o plany gospodarczo - finansowe i o faktyczne ich wykonanie w ubiegłych kwartałach. Wnioski te składane w pionie POM — Ekspozytur CZ POM i CZ POM — były opiniowane przez oddziały operacyjne kontrolujące POM i oddziały wojewódzkie NBP.

Zarówno sporządzane wnioski jak i ich kontrola mobilizowały bezwzględnie POM do realnego planowania i pełnego wykonywania planów finansowo-gospodarczych.

Mając na względzie trudności z jakimi spotykały się POM przy prowadzeniu prawidłowej księgowości w ramach dotychczas obowiązującego systemu — CZ POM — wprowadził dla POM nowy uproszczo-

ny — wzorowany na systemie radzieckim — system księgowości opartej na prowadzeniu typowych zaszciości w rejestrach i ich zbiorczym księgowaniu raz na miesiąc w odpowiedniej księdze głównej.

Wszystko to wprowadzone zostało celem usprawnienia prac finansowych POM, ułatwienia kontroli wykonania planów i kontroli przez NBP działalności finansowej i eksploatacyjnej POM⁸⁾.

4) W dążeniu do wprowadzenia jak najpełniejszej dyscypliny finansowej w zakresie funduszu płac, jednego z najważniejszych elementów narodowego planu gospodarczego, w lipcu 1951 r. została ogłoszona Uchwała Rady Ministrów ustalająca zasady rejestracji oraz kontroli przestrzegania dyscypliny finansowej w zakresie etatów, stawek, funduszu płac i wydatków administracyjno - gospodarczych.

Uchwała nakłada również obowiązek kontroli etatów, stawek i funduszu płac jednostek budżetowych budżetu Państwa z tym, iż szczegółowe przepisy i instrukcja ministra finansów miały również ustalić termin rozpoczęcia tej kontroli. Biorąc pod uwagę rzecz w tej kontroli najważniejszą a m. rejestrację etatów, stawek i funduszu płac w organach rejestrujących należy zaznaczyć, iż w wielu przypadkach zachodziły trudności w przeprowadzeniu tej rejestracji, gdyż nie wszystkie jednostki miały zatwierdzone etaty przez Państwową Komisję Etatów. Ostateczny termin wejścia w życie kontroli, jaką miał prowadzić Narodowy Bank Polski wraz z konsekwencjami z tytułu braku rejestracji lub przekroczeń w etatach i funduszu — w postaci sankcji niehonorowania wypłat tego rodzaju jednostkom — został ustalony na 1.10. 1952 r. Na odcinku tym został znacznie rozszerzony dotychczasowy zakres obsługi budżetu Państwa — powodując równocześnie pogłębienie kontroli jego wykonania.

Zagadnienie kontroli funduszu płac jednostek budżetowych jako zagadnienie nowe było w ciągu 1951 i 1952 r. przedmiotem specjalnych studiów Ministerstwa Finansów i NBP⁹⁾,¹⁰⁾.

SZKOLENIE ZAWODOWE PRACOWNIKÓW

Prowizoryczne obliczenia Narodowego Banku Polskiego przeprowadzone w końcu 1950 roku dla ustalenia dodatkowej obsady personalnej, jaka mogłaby być potrzebna dla obsługi nowej dziedziny czynności w NBP wykazywały potrzebę co najmniej 1500 osób. Z uwagi na tak znaczną liczbę, a w szczególności z uwagi na to, iż większość tej obsady powinna stanowić jak najbardziej fachowy personel, NBP podjął dość wcześnie w 1950 r. usilne starania w kierunku zmobilizowania tejże obsady. Przyjęto jako zasadę zaaprobowaną zresztą przez Ministerstwo Finansów i II-gi zespół Prezydium Rady Ministrów, że przynajmniej połowę tej obsady powinni stanowić pracownicy byłych urzędów skarbowych i izb skarbowych względnie pracownicy byłego samorządu.

⁸⁾ Kontrolę bankową działalności eksploatacyjnej POM od lipca 1952 r. przejął w NBP pion kredytowy — natomiast kasowa obsługa POM w zakresie stosowanym dla jednostek budżetowych pozostała w pionie obsługi budżetu Państwa.

⁹⁾ Bliższe szczegóły zakresu kontroli NBP zostały omówione w Wiadomościach NBP Nr 9 — z 1952 r. w artykule Andrzeja Tymowskiego pt. „Kontrola funduszu płac jednostek budżetowych”, str. 636.

¹⁰⁾ W sierpniu 1952 r. kontrolę funduszu płac jednostek budżetowych objął w NBP pion planowania, w którym zostały połączone kontrola funduszu płac przedsiębiorstw i jednostek budżetowych, umiejscawiając w ten sposób całość zagadnienia funduszu płac w jednym pionie.

W rezultacie wielkiej wówczas akcji mobilizowania tego typu pracowników — w większości oddziałów NBP, które miały obsługiwać budżet, znaleźli się pracownicy wydziałów finansowych odpowiedzialnych rad narodowych. Zaznaczyć jednak należy, iż w zespole około 600 osób, który przeszedł do NBP znaleźli się bardzo często pracownicy o niskich kwalifikacjach zawodowych. W wielu jednak przypadkach prezydium rad narodowych — doceniając znaczenie tych nowych czynności, jakie w nowym systemie wykonywania obsługi budżetu Państwa miał spełniać NBP — przekazywały pełnowartościowych pracowników — którzy dotychczas spełniali funkcje tej obsługi. Przy ocenie stanu faktycznego w momencie przejścia tych czynności — należy brać pod uwagę, iż pracowniczy zespół finansowy — o ile był obeznany z czynnościami wykonywania obsługi i dotychczasowymi czynnościami rachunkowo - kasowymi — to brak mu było znajomości podstawowych czynności bankowych obowiązujących w NBP. Również zespół pracowników NBP — o ile nie był mu obce podstawowe wiadomości z zakresu czynności bankowych — brak mu było natomiast podstawowych wiadomości dotyczących potrzeb obsługi budżetu Państwa w zakresie nowego systemu wykonywania budżetów. Należy przy tym zaznaczyć, iż w dużej mierze pracownikami bankowymi byli pracownicy nowoprzyjęci do banku i bez żadnej praktyki bankowej. Stan tego rodzaju nierównego poziomu zawodowego pracowników w pionie obsługi budżetu Państwa, tym samym nierównego startu poszczególnych oddziałów obsługujących budżet mógł być poprawiony tylko poprzez intensywne prowadzenie szkolenia i instruktażu. Nie bez znaczenia, co należy mocno podkreślić — był szturmowy stosunek do nowych zagadnień i nowej dziedziny pracy w NBP wszystkich pracowników oddziałów wojewódzkich w ówczesnych wydziałach obsługi budżetu Państwa oraz przeważającej większości pracowników oddziałów operacyjnych.

Szkolenie prowadzone było w 1951 r. za pośrednictwem oddziałów wojewódzkich poprzez:

- a) wyjazdy pracowników centrali do oddziałów w celach kontrolno - instruktażowych,
- b) organizowanie w centrali odpraw roboczych dla pracowników oddziałów wojewódzkich,
- c) organizowanie kursów.

Przykładowo w 1951 r. zorganizowano w centrali sześć odpraw roboczych jedno-dwudniowych na których omawiane były wszystkie ważniejsze nowe zadania wiążące się z obsługą budżetową — przeprowadzając równocześnie prócz referatów — ćwiczenia praktyczne. Pracownicy oddziałów wojewódzkich z kolei przeprowadzali szkolenie pracowników na terenie swoje województwa.

Dążąc do dalszego usprawnienia pracy w terenie w 1951 r. zorganizowano w siedmiu oddziałach wojewódzkich, jako ośrodkach — dwutygodniowe kursy szkoleniowe w wymiarze 86 godzin wykładów i ćwiczeń z zakresu całości obsługi budżetu Państwa i zagadnień ideologicznych.

257 słuchaczy, którzy ukończyli te kursy, stanowili kadrę pracowników na wystarczającym poziomie dla potrzeb oddziałów, dając nawet spośród siebie fachowców — instruktorów w tej dziedzinie.

Chcąc jak najbardziej spopularyzować wśród pracowników pionu obsługi budżetu zagadnienia nowego systemu budżetowego — w oparciu o rozesłany do wszystkich oddziałów (z obsługą budżetu) skrypt prof. Kurowskiego pt. „Finanse i kredyt“ zostały

przeprowadzone w oddziałach obowiązkowe semina-ria na tematy systemu budżetowego i wykonywania budżetu.

Po tej samej linii — choć w szczuplejszych rozmiarach — prowadzone były i instruktaż i szkolenie zawodowe również w 1952 roku.

Do najważniejszych osiągnięć należy zaliczyć dwa kursy szkoleniowe w wymiarze 120 godzin każdy w zakresie obsługi budżetu Państwa dla 83 pracowników. Biorąc zaś pod uwagę znaczenie gospodarczo-polityczne kontroli państwowych ośrodków maszynowych — o czym powyżej była mowa — zorganizowano również specjalny kurs kontroli POM — z przeznaczeniem przede wszystkim dla kierowników działów OBP i pracowników referatów komórek POM (40 pracowników).

W ten sposób została również w 1952 r. powiększona kadra wykwalifikowanych pracowników zapoznanych w pełni z zagadnieniami obsługi budżetu Państwa.

Nie ulega wątpliwości, iż na tak szeroką skalę prowadzone wszechstronne szkolenie i instruktaż dały konkretne wyniki i przyczyniły się do podniesienia poziomu pracy w obsłudze budżetowej. Księgowania w oddziałach nie zawierały większych nieprawidłowości. Oddziały operacyjne osiągnęły swój poziom. Zniknęły przypadki „zasiłania się” niektórych oddziałów w księgowej obsłudze budżetu. A oddziały wojewódzkie — które mimo wysiłków ze swej strony nie były w stanie w początkach 1951 r. podciągnąć na odpowiedni poziom niektórych oddziałów w swym okręgu, przez co siłą taktu i oddziały wojewódzkie kwalifikowany był na gorszym miejscu — usilną pracą instruktażową i szkoleniową w końcu 1951 r. doprowadziły do wysunięcia się mimo trudnych warunków na poczesne miejsca wśród 17 oddziałów wojewódzkich — np. *Koszalin*. Nie można tu pominąć „akcji pomocy sąsiedzkiej” udzielanej słabszym oddziałom wojewódzkim przez ekipy pracownicze z oddziałów wojewódzkich o „mocniejszej obsłudze budżetowej“.

Jedynie płynność kadr wywołuje czasowo niedomagania w wielu oddziałach. Dzieje się to często wskutek przechodzenia pracowników pełnowartościowych w obsłudze budżetu a równocześnie wartościowych dla banku (oddziału) na stanowiska kierownicze do innych pionów (możliwości awansowe) albo też w innych przypadkach na skutek dość powszechnego jeszcze w oddziałach operacyjnych w terenie zwalniania się i przechodzenia do innych instytucji lub przedsiębiorstw.

ZADANIA W OBSŁUDZE BUDŻETOWEJ NA ROK 1953

Na wstępie należy stwierdzić, iż w zasadzie wszelkie zachodzące zmiany w kasowej obsłudze budżetu Państwa i jej zakresie wiążą się ze zmianami, jakie zostają wprowadzone przez władzę ustawodawczą lub rząd do podstawowych przepisów o uchwaleniu i wykonywaniu budżetu Państwa albo też przez Ministerstwo Finansów do szczegółowych przepisów o wykonywaniu budżetu Państwa lub do przepisów o rachunkowości budżetowej. Mogą tu wchodzić w rachubę nowe czynności powiększające również dotychczasowy zakres tej obsługi. Omówimy w pierw-te zadania, które w pionie obsługi budżetu Państwa w 1953 roku zostały zlikwidowane.

1) Przede wszystkim NBP nie sporządza sprawozdań miesięcznych z wykonania wydatków budżetów terenowych.

Sprawozdania te już w 1952 roku, zgodnie z intencjami Ministerstwa Finansów, miały charakter przejściowy. Wobec bowiem wprowadzenia w 1952 r. zmian w systemie obsługi kasowej budżetów terenowych przez wprowadzenie dla tej obsługi typu rachunków bieżących bez kontroli wydatków w ramach otwartych kredytów — brak było również podstaw do prowadzenia księgowości wydatków według klasyfikacji budżetowej. Przejściowo jednak NBP tego rodzaju księgowość statystyczną w 1952 roku nadal prowadził.

Wobec jednak okrzepnięcia organizacyjnego jednostek budżetów terenowych i terminowego sporządzania przez nie tego rodzaju sprawozdawczości miesięcznej o wydatkach budżetowych, zawierających również element wydatków według szczegółowej klasyfikacji budżetowej, dublowanie takiej samej sprawozdawczości przez NBP nie było konieczne.

2) *Nie sporządzają również oddziały NBP i centrala dotychczasowej miesięcznej sprawozdawczości dla Ministerstwa Finansów z wykonania funduszu płac* (§ 1) jednostek budżetu centralnego i jednostek budżetów terenowych. Sprawozdawczość ta była sporządzana jak wyżej przedstawiono na podstawie danych złożonych przez jednostkę budżetową bez przeprowadzania kontroli prawidłowości tych wydatków.

Z momentem wprowadzenia rejestracji etatów, stawek i funduszu płac — oraz kontroli na tym odcinku prowadzonej dla jednostek budżetowych w oddziałach NBP, kontroli prowadzonej na podstawie składanego przez jednostkę zapotrzebowania w ramach dokonanej rejestracji — zwłaszcza z chwilą wprowadzenia tej kontroli w stosunku do wszystkich jednostek tej kontroli podlegających — sporządzanie przez pion obsługi budżetu Państwa sprawozdawczości z funduszu płac stało się niecelowe. Stąd też sporządzanie tego rodzaju sprawozdawczości na podstawie złożonych prawidłowo zapotrzebowań jednostek budżetowych i skontrolowanych przez oddział, przejął na siebie pion kontroli funduszu płac z tym, iż sporządzanie jej będzie miało miejsce tylko raz na kwartał. Będzie to sprawozdawczość z faktycznego i kontrolowanego wykonania funduszu płac z tym jednak, iż brak będzie nadal możliwości uzgodnienia jej z księgowością NBP:

1) Będą natomiast oddziały NBP sporządzały *sprawozdania kwartalne ze stanów na rachunkach środków specjalnych*, sprawozdanie kwartalne ze stanów na rachunkach *sum na zlecenie* i takie samo ze stanów na rachunkach *sum depozytowych*.

Będą one sporządzane odrębnie według części budżetowych dla budżetu centralnego i oddzielnie dla budżetów terenowych według województw. Sprawozdawczość ta powinna przebiegać w pionie oddziałów operacyjnych, oddziałów wojewódzkich i centrali NBP, a to celem równoczesnego zapewnienia jej zgodności z księgowością NBP na tych szczeblach. Sprawozdawczość tego rodzaju będzie również dużym usprawnieniem dla rocznych sprawozdań NBP z wykonania środków pozabudżetowych.

Niezależnie od wyżej omówionych zmian w 1953 r. w planie NBP na r. 1953 zostały wytyczone bardzo szerokie zadania, które mają charakter albo nowych zadań kontrolnych banku w obsłudze budżetu Państwa albo też pogłębienia kasowej obsługi na dodat-

kowych odcinkach jej wykonywania¹¹⁾. Postaramy się niektóre z nich bliżej naświetlić lub uzasadnić.

2) Ogłoszona w lipcu 1951 r. Uchwała Rady Ministrów z dnia 28 kwietnia 1951 r. w sprawie rejestracji oraz kontroli przestrzegania dyscypliny finansowej w zakresie etatów, stawek, funduszu płac i wydatków administracyjno - gospodarczych została odnośnie jednostek budżetu Państwa tylko częściowo zrealizowana w 1952 roku przez wprowadzenie kontroli etatów, stawek i funduszu płac jednostek budżetowych.

Natomiast wyżej wymieniona uchwała przesądziła również tego samego rodzaju *dyscyplinę kontroli wydatków administracyjno - gospodarczych tychże jednostek* w drodze rejestracji tych wydatków w organach rejestrujących i ich kontroli przez Narodowy Bank Polski, jako obsługującego kasowo jednostki budżetowe.

Nie ukazały się jednak dotychczas zarządzenia szczegółowe i terminy wejścia w życie tej kontroli.

Jest to jeszcze jedna z dyscyplin finansowych, jakie obowiązywałyby jednostki budżetowe. Fakt rejestracji preliminarzy wydatków rzeczowo - administracyjnych w organach finansowych w odpowiednich fachowych komórkach prócz strony formalnej „rejestracji” będzie miał za cel przede wszystkim poddanie analizie tych wydatków — zaś przez porównanie z latami poprzednimi i ich wykonaniem pozwoli na ujawnienie przeciętnego poziomu tych wydatków i ujawnienie przerostów w wydatkach.

Kontrola bankowa wydatków zarejestrowanego preliminarza wydatków administracyjno - gospodarczych podobnie jak i wykonywana już kontrola funduszu płac jednostek budżetowych prowadzą jednocześnie do obniżenia kosztów jednostki budżetowej, tym samym do skierowania jak największej ilości środków na właściwą reprodukcję socjalistyczną jaką jest budownictwo socjalistyczne.

Podobnie jak to miało miejsce przy ustalaniu zasad jak i szczegółów wykonawczych przy kontroli funduszu płac jednostek budżetowych, również w tym przypadku — założenia kontroli wydatków rzeczowo - administracyjnych jak i sposób jej wykonywania zostaną w 1953 roku przepracowane wspólnie z Ministerstwem Finansów.

3) Na tych samych zasadach i z tych samych przyczyn — omówionych dla jednostek budżetowych — zostaną w 1953 r. opracowane przez NBP wspólnie z Ministerstwem Finansów *zasady i sposób dokonywania kontroli wydatków administracyjno - rzeczowych instytucji społecznych*. Kontrolę taką przesądziła również wyżej ogłoszona uchwała Rady Ministrów z 28 kwietnia 1951 r. z tym, iż wykaz instytucji społecznych, które podlegać będą kontroli na zasadzie tej uchwały ustali Prezes Rady Ministrów.

4) Obowiązujące na r. 1953 zasady i ramowy tryb sporządzania rocznych planów inwestycyjnych (instrukcja PKPG Nr 93/52) wprowadzają w ramach *limitowych inwestycji* podział na *inwestycje scentralizowane* i *niescentralizowane*. O ile finansowanie pierwszych odbywa się w bankach finansujących inwestycje o tyle finansowanie inwestycji niescentralizowanych powierzone zostało bankom kontrolującym *gospodarkę eksploatacyjną* jednostek, które mają planowane tego rodzaju inwestycje. Do niescen-

¹¹⁾ Plan pracy na r. 1953 w pionie obsługi budżetu Państwa został wytyczony i omówiony w Wiadomościach NBP Nr 1/53 w artykule Zastępcy Naczelnego Dyrektora NBP Bronisława Piotrowskiego, str. 4.

tralizowanych inwestycji zostały na r. 1953 zaliczone zakupy maszyn, urządzeń, narzędzi i inwentarza o wartości jednostkowej powyżej 300 do 100.000 zł, których okres używalności przekracza 1 rok.

Finansowanie tego rodzaju inwestycji *jednostek budżetowych* zostało powierzone Narodowemu Bankowi Polskiemu. Należy dodać, iż finansowanie tych inwestycji zarówno dla potrzeb jednostek budżetowych jak i przedsiębiorstw na rozrachunku gospodarczym przewidziane jest tylko z kredytów budżetowych. Z tych względów w pionie obsługi budżetu Państwa zostaje pogłębiona kontrola kasowego wykonania budżetu albowiem dla kredytów budżetowych otwieranych i przekazywanych na cele tych inwestycji NBP będzie prowadził w budżecie centralnym oddzielnie kredyty i wydatki (§ 16 klasyfikacji budżetowej) dla ułatwienia kontroli wykonania planów inwestycyjnych na tym odcinku.

W budżetach terenowych wydatki na ten cel pokrywane będą w ramach przydzielanych jednostce budżetowej środków bez oddzielnego ich księgowania.

Biorąc pod uwagę, iż niemal każda jednostka posiada w swym preliminarzu tego rodzaju inwestycje niescentralizowane limitowe (zakup inwentarza powyżej 300 zł) zakres prowadzonej z tego tytułu dodatkowej księgowości i kontroli (w oddziałach budżetowych przyjmowanie również planów rzeczowo-finansowych) oraz sprawozdawczości z tego tytułu — znacznie został powiększony¹²⁾.

5) Budżet Państwa jest ściśle powiązany z poszczególnymi gałęziami gospodarki narodowej. W szczególności *gospodarka przedsiębiorstw socjalistycznych opartych na rozrachunku stanowi podstawowe źródło dochodów budżetowych*. W drodze rozdziału dochodów przedsiębiorstw wpływają do budżetu podatki, część zysku. Odprowadzane są również nadmiary środków obrotowych przedsiębiorstw. Równocześnie wzrost produkcji socjalistycznego przemysłu i pochodnych dziedzin (handel, transport itp.) wywołują konieczność zwiększania środków obrotowych, których finansowanie stanowi w budżecie Państwa jeden z ważnych i kwotowo poważnych składników wydatków budżetowych.

Wszystkie wymienione elementy rozliczeń uzewewnętrznione są w bilansach dochodów i wydatków przedsiębiorstw. Kształtowanie się tych bilansów w ciągu roku, *przebieg rozliczeń przedsiębiorstw z budżetem* musi być przedmiotem specjalnej pieczy Ministerstwa Finansów dla potrzeb budżetu centralnego i terenowych organów finansowych odnośnie przedsiębiorstw podległych budżetom terenowym. W nie mniejszym stopniu kontrola tych bilansów i przebiegu rozliczeń z budżetem musi być udziałem Narodowego Banku Polskiego w terenie i na szczeblu Centrali. Pion kredytowy NBP w szczególności musi dbać o terminowość tych rozliczeń z budżetem, aby niedomagania na tym odcinku nie powodowały perturbacji w wykonaniu planu kredytowego.

Z tych przyczyn również w kasowym wykonaniu budżetu na r. 1953 nastąpiło na odcinku gospodarki narodowej dalsze rozszerzenie tej obsługi. Otwierane przez Ministerstwo Finansów kredyty budżetowe na finansowanie *wzrostu środków obrotowych przedsiębiorstw na rozrachunku gospodarczym* (§ 21) finansowanie *niedoboru środków obrotowych* (§ 22),

dotacje dla przedsiębiorstw na rozrachunku gospodarczym na pokrycie planowego deficytu (§ 23) oraz dotacje dla przedsiębiorstw na pokrycie różnic budżetowych i wyrównawczych (§ 24) będą rozprawdane przez centralę i oddziały NBP w tej samej szczegółowej klasyfikacji budżetowej. Tym samym dla tych środków będzie oddzielnie prowadzona w oddziałach księgowość budżetowa kredytów i wydatków — co pozwoli sporządzać w tej samej klasyfikacji sprawozdawczość z kasowego wykonania. System ten będzie miał zastosowanie tylko w budżecie centralnym, gdzie przede wszystkim koncentruje się finansowanie przedsiębiorstw socjalistycznych gospodarki narodowej.

6) Przeprowadzone w NBP w końcu 1952 r. (wrzesień i październik) pierwsze zamknięcia rachunkowe budżetu Państwa za r. 1951 z tytułu wykonywanej przez bank kasowej obsługi budżetu Państwa — przy równoczesnej konieczności uzgodnienia przez pion jednostek budżetowych swych zamknięć rachunkowych za r. 1951 z pionem Narodowego Banku Polskiego — było równocześnie kuźnią prób i doświadczeń dla prac związanych z terminowym i prawidłowym wykonaniem tego zadania przez oba piony¹³⁾. Zdobyte obustronnie doświadczenia zostały już w dużej mierze wykorzystane przy ustalaniu przez Ministerstwo Finansów w porozumieniu z NBP przepisów związanych z zakończeniem roku budżetowego 1952. Do najważniejszych należy zaliczyć zlikwidowanie jakiegokolwiek poślizgu finansowego, a ograniczenie do niezbędnego minimum poślizgu księgowego na przełomie 1952 i 1953 roku. Pozwala to w skali ogólnopństwowej na sprawniejsze i w krótszym terminie wykańczanie prac związanych z zamknięciami ksiąg i w jednostkach budżetowych, a także pośrednio w Narodowym Banku Polskim. Uzyskane doświadczenia powinny być również wykorzystane przy przeprowadzaniu ostatecznego zamknięcia rachunków budżetu Państwa za r. 1952. W pierwszej linii terminy tych zamknięć powinny być znacznie przyspieszone w porównaniu do r. 1951. Prowadzenie, jak to miało miejsce za r. 1951, „otwartej” księgowości i w jednostkach budżetowych i w Narodowym Banku Polskim przez prawie trzy kwartały 1952 r. i istniejące możliwości ciągłych zmian w tej księgowości stworzyły zwłaszcza dla pionu Narodowego Banku Polskiego, a bezsprzecznie i pionu jednostek budżetowych, resortów, wydziałów finansowych i rad narodowych i Ministerstwa Finansów — stan utrudniający raczej niż ułatwiający gospodarkę finansowo-budżetową. Zadaniem na tym odcinku powinno być „przyspieszenie terminu zamknięć rachunkowych budżetu Państwa za r. 1952”. Biorąc zaś pod uwagę zaawansowany stan uzgodnień zamknięć sprawozdawczych za IV kwartał 1952 między jednostkami budżetowymi a NBP — przyspieszenie to jest osiągalne bez ujemnych skutków dla jego jakości.

Wykonanie omówionych zadań oraz innych tu nie scharakteryzowanych — np. kontrola budżetów jednostek budżetowanych, zagadnienia instruktażowo organizacyjne w pionie obsługi budżetu Państwa w terenie, zagadnienie zmiany systemu prowadzenia analitycznej księgowości jednostek budżetowych dalsze pogłębianie współpracy z organami finansowymi i jednostkami budżetowymi, studia mające z

¹²⁾ Przy omówieniu inwestycji niescentralizowanych nie zostały poruszone szczegóły związane z finansowaniem tych inwestycji, jako zagadnienia nadające się do odrębnego opracowania.

¹³⁾ Temat zamknięć rachunkowych budżetu Państwa za r. 1951 został omówiony w Wiadomościach NBP Nr 12/52, str. 837 — 846.

zadanie dalsze korzystanie z wzorów w kasowej obsłudze budżetu ZSRR prowadzonej przez bank Państwa itp. — nakłada na pracowników pionu obsługi budżetu Państwa w NBP obowiązek dalszego i coraz głębszego rozumienia wykonywanych zadań nowego socjalistycznego systemu budżetowego.

Rozumienie tych zadań musi być wynikiem dalszego rozszerzania wiedzy budżetowej wśród pracowników pionu budżetowego. Musi się to dziać na drodze dalszego planowego instruktażu, szkolenia wewnątrz zakładowego i szkolenia kadr instruktorskich na oddzielnych kursach obsługi budżetu Państwa¹⁴⁾.

¹⁴⁾ Program Wydziału Szkolenia Zawodowego w NBP przewiduje w 1953 r. przeszkolenie ca 200 pracowników na trzytygodniowych kursach obsługi Budżetu Państwa.

Stanisław Polaczek

NIEKTÓRE ZAGADNIENIA FORM ZAPŁAT I METOD FINANSOWANIA HANDLU ZAGRANICZNEGO

W ciągu ośmiu lat istnienia Polski Ludowej obroty naszego handlu zagranicznego wzrosły wielokrotnie. Temu silnemu wzrostowi obrotów towarzyszyły liczne zmiany w stosowanej u nas technice rozliczeń zagranicznych i w sposobach finansowania operacji zagranicznych. Ponieważ zmiany te odgrywają istotną rolę w kształtowaniu się naszych obrotów płatniczych z zagranicą, wydaje się rzeczą pożyteczną poświęcić im nieco uwagi. Oczywiście w ramach tego artykułu zamierzamy tylko w sposób ogólny nakreślić charakter i znaczenie tych zmian, nie wnikając głębiej w sprawy techniki operacyjnej. Ograniczamy przy tym temat do zagadnienia rozliczeń towarowych zarówno dlatego, że obroty towarowe pokrywają ogromną większość naszych obrotów płatniczych z zagranicą, jak i dlatego, że w tej dziedzinie występuje największa różnorodność sposobów zapłat i finansowania transakcji zagranicznych.

Zmiany, które zaszły na odcinku rozliczeń i finansowania handlu zagranicznego, wynikają z dwóch zasadniczych faktów.

W zakresie stosunków wewnętrzno-krajowych faktem tym jest przejście naszej gospodarki na tory budownictwa socjalistycznego i planowania gospodarczego. Stworzenie u nas gospodarki planowej, opartej o uspołeczniony aparat produkcji, obrotu i bankowości wywołało powstanie nowego typu socjalistycznego systemu finansowego. System ten, normujący sferę gospodarki pieniężnej i kredytowej wewnątrz kraju, z natury rzeczy wymaga dostosowania do jego zasad również w miarę możliwości techniki operacji zagranicznych. W zakresie stosunków z naszymi kontrahentami zagranicznymi występuje jeszcze bardziej ważki fakt, postulujący poważne przeobrażenia w omawianej dziedzinie, a mianowicie fakt, że przeważająca część naszych obrotów zagranicznych kieruje się do Związku Radzieckiego, krajów demokracji ludowej i Chin, to znaczy do krajów posiadających lub budujących ustrój socjalistyczny. Rozpad jednolitego rynku światowego po ostatniej wojnie i powstanie nowego, potężniejszego z każdym rokiem, rynku krajów demokratycznych, w obrębie którego skupia się większość naszych obrotów, sprzyja powstaniu nowych form gospodarczej współpracy międzynarodowej, które z kolei decydują o wytwarzaniu się nowego typu stosunków finansowych. Wyrazem tego nowego typu stosunków

Przez właściwie pojmowaną rolę pracownika na tym odcinku i rzetelnie wykonywaną obsługę budżetu Państwa przyczyniamy się również bezpośrednio do wykonywania zadań planu sześcioletniego — zadań budownictwa pokojowego.

Przez właściwe zrozumienie naszej roli w obsłudze budżetów terenowych w szczególności gminnych (3000 budżetów) torujemy drogę wytyczoną na VII Plenum KC PZPR — pogłębienia sojuszu robotniczo-chłopskiego współpracując z gminnymi radami narodowymi na bazie spójni miasta ze wsią w wykonywaniu i kasowej obsłudze ich budżetów.

finansowych są pewne odrębne formy techniki rozliczeń międzynarodowych i finansowania handlu, mające zastosowanie oczywiście tylko w granicach nowopowstałego rynku.

W związku z tym, że obok stale rozwijających się obrotów z ZSRR i krajami demokracji ludowej, utrzymujemy w dalszym ciągu poważne obroty z krajami kapitalistycznymi, szereg dawniej powstałych form zapłat, specyficznych dla gospodarki kapitalistycznej, pozostaje u nas w użyciu, chociaż zasięg ich stosowania maleje.

Przechodząc do analizy stosowanych form zapłat i metod finansowania handlu zagranicznego, omówimy je, rozpatrując poszczególne rodzaje warunków płatności, spotykanych w transakcjach zagranicznych. Łączymy przy tym zagadnienie formy zapłaty i metody finansowania transakcji, ponieważ bardzo często szereg instrumentów zapłat międzynarodowych, jak np. weksel, czy akredytywa, łączy w sobie rolę instrumentu zapłaty i jednocześnie instrumentu finansowania handlu zagranicznego, czyli kredytowania przedsiębiorstw, trudniących się tym handlem.

Najpewniejszym rodzajem warunków płatności dla eksportera, a jednocześnie najuciążliwszym z punktu widzenia importera, jest **klauzula zapłaty gotówką przy zamówieniu** towaru (ang. „cash on order“). Klauzula ta, obciążająca importera nie tylko ciężarem finansowania transakcji przez cały okres jej realizowania, ale ponadto znacznym ryzykiem w przypadku niesolidności kontrahenta, jest rzadko spotykana w krajach kapitalistycznych, natomiast w ogóle nie występuje w krajach demokracji ludowej i ZSRR. Jest jednak pewna odmiana tej klauzuli, która znajduje powszechne zastosowanie w handlu krajów kapitalistycznych, w szczególności przy eksporcie dóbr inwestycyjnych, produkowanych na zamówienie odbiorcy.

Odmiana ta charakteryzuje się tym, że dostawca towaru żąda przy zawarciu kontraktu wpłaty **zaliczki** (zwykle około 20% — 30% wartości zamówienia), przy czym reszta należności podlega zapłacie przy dostawie lub nawet jeszcze częściowo w toku wykonywania zamówienia. Ten typ warunków płatności ma na celu zabezpieczenie eksportera przed ewentualnością rezygnacji odbiorcy z odbioru zamówionego towaru, a tym samym odmowy zapłaty.

Jednocześnie przy tej formie płatności wpłacona zaliczka jest środkiem finansowania procesu produkcji zamówionych urządzeń, czy maszyn. Oczywiście ta forma płatności jest bardzo uciążliwa dla krajów pragnących rozbudować swój przemysł, gdyż wymaga ponoszenia poważnych wydatków dewizowych na pewien nieraz bardzo długi okres czasu przed otrzymaniem towaru. Tą drogą stawia się bardzo poważne trudności krajom gospodarczo zacofanym w podniesieniu ich gospodarki na wyższy poziom.

Należy podkreślić, że obowiązek zaliczkowania zamówień inwestycyjnych jest z reguły narzucany odbiorcom również wówczas, gdy korzystają oni z kredytów udzielonych im przez kraj dostawcy (najczęściej przez banki lub inne instytucje finansowe tego kraju). W takich przypadkach znaczna część lub nawet całość kredytu użyta zostaje przez kredytobiorcę na opłacenie zaliczek na dostawy. Kredytobiorca nie jest wprawdzie zmuszony do czynienia natychmiastowych wykładów dewizowych, ale za to płaci wysokie odsetki od kredytu (z reguły znacznie wyższe od stopy dyskontowej w kraju dostawcy), nie otrzymując jeszcze wcale towaru. Pozycja kredytodawcy jest przy takim rodzaju kredytu wybitnie uprzywilejowana, gdyż nie tylko nie ponosi on żadnego ryzyka mając zabezpieczenie kredytu na wykonywanych zamówieniach, ale ponadto realizuje poważny zysk na różnicy odsetek, między wysoką stopą otrzymywaną od zagranicznego dłużnika i niższą stopą rynku swego kraju.

W obrotach między niektórymi krajami demokracji ludowej procedura wpłacania zaliczek na zamówienia inwestycyjne przez pewien czas utrzymywała się, lecz została następnie zlikwidowana. Całość należności za wszystkie towary bez względu na to czy są to surowce, czy dobra inwestycyjne jest płatna przy odbiorze towaru. Zniesienie zaliczkowania dostaw w obrotach zagranicznych jest przeniesieniem zasady wewnętrznego systemu finansowego na grunt międzynarodowy. Tak jak w stosunkach między przedsiębiorstwami krajowymi nie istnieje system zaliczkowania dostawców przez odbiorców, tak również został on zaniechany między społecznymi przedsiębiorstwami różnych krajów. Rozszerzenie tej zasady na stosunki zagraniczne jest właściwie jednym z przejawów nowego typu międzynarodowych stosunków gospodarczych, w których kraje na wyższym szczeblu postępu gospodarczego nie wykorzystują swej sytuacji dla eksploatawania krajów opóźnionych w rozwoju, lecz ofiarowując im dogodne warunki płatności, umożliwiają osiągnięcie wyższego stopnia uprzemysłowienia. W szczególności zasługuje na podkreślenie okoliczność, że przy transakcjach kredytowych również nie jest stosowana procedura zaliczkowania dostaw, a przynajmniej kredyt jest przez odbiorcę w całości wykorzystywany na pokrycie należności za towar w momencie dostawy tego towaru.

Innym typem warunków płatności jest sprzedaż na **kredyt na otwartym rachunku**. W transakcjach zawieranych na takich warunkach eksporter obciąża w swoich księgach rachunek importera za sprzedane towary, przysyłając je odbiorcy do dyspozycji. Importer pokrywa saldo dłużne rachunku w umówionym terminie względnie okresowo. Ta forma rozliczenia transakcji, dogodna dla importera, jest bardzo uciążliwa dla dostawcy, ze względu na angażowanie kapitału i ryzyko powstania trudności w wyegzekwowaniu należności, szczególnie w okresie kryzysów gospodarczych, w przypadkach trudności

finansowych odbiorcy, bankructwa itp. W krajach kapitalistycznych ta forma płatności jest stosowana rzadko. Może występować przy dużym zaufaniu eksportera do jego zagranicznego klienta, lub wówczas gdy eksporter przez ofiarowanie dogodnych warunków płatności pragnie zdobyć sobie rynek zbytu. W krajach demokratycznych ten typ płatności nie występuje gdyż pozostawałby on w sprzeczności z zasadami systemu finansowego, wykluczającymi kredyty pozabankowe.

*

Szczególnie rozpowszechnioną formą płatności w krajach kapitalistycznych, również w obrotach zagranicznych jest **weksel**.

Zasady socjalistycznego systemu finansowego, wykluczając wzajemne kredytowanie się przedsiębiorstw uspołecznionych wewnątrz kraju, wprowadzając regułę wyłącznego kredytowania przedsiębiorstw przez jeden bank krajowy, nie stwarzają podstaw dla istnienia weksla w obrotach zagranicznych między krajami socjalistycznymi. Wprowadzenie weksla do obrotów w tym przypadku stanowiłoby wyłom od struktury systemu finansowego, który nie leży w interesie żadnego z kontrahentów. W miejsce zagranicznego kredytu wekslowego socjalistyczne przedsiębiorstwo handlu zagranicznego korzysta z kredytu importowego względnie eksportowego w swoim banku finansującym. W ten sposób jest rozwiązany problem kredytu w odniesieniu do poszczególnych przedsiębiorstw.

Oczywiście w handlu zagranicznym weksel spełnia podwójną rolę jako kredyt finansujący przedsiębiorstwo oraz kredyt zagraniczny dla gospodarki dewizowej danego kraju jako całości (tę podwójną rolę spełnia również każda inna forma zagranicznego kredytu handlowego). W tym drugim przypadku ustrój socjalistyczny również nie zostawia miejsca dla istnienia weksla w obrotach między krajami socjalistycznymi, przewidując inne możliwości wzajemnego kredytowania się tych krajów, w szczególności jeżeli chodzi o kredyt krótkoterminowy przez szerokie stosowanie tzw. **kredytów technicznych** (względnie operacyjnych) ustalanych w umowach clearingowych między poszczególnymi krajami. Kredyt techniczny jest to kredyt bankowy w rachunku bieżącym, udzielany zwykle wzajemnie sobie przez banki dwóch krajów prowadzących rachunek clearingowy dla zawartej umowy handlowej między tymi krajami. Ma on za zadanie ułatwienie wymiany handlowej przez umożliwienie okresowego zadłużenia się jednego kraju u drugiego, które to zadłużanie się jest w toku wykonywania obrotów nie do uniknięcia z przyczyn czysto technicznych to znaczy ze względu na niemożność i niecelowość tak ścisłego szarmonizowania obrotów, aby wzajemne rozszczenia stale wyrównywały się. Zarówno normalna nierównomierność wysylek towarów z każdego kraju, jak w szczególności sezonowość obrotów, która w pewnych branżach wyznacza różne okresy nasilenia eksportu względnie importu decydują o tym, że obroty płatnicze dwóch krajów, wyrównane w dłuższym (zwykle rocznym) okresie ważności umowy handlowej nie wyrównują się w poszczególnych miesiącach, czy kwartałach. Finansowanie tych przejściowych braków równowagi obrotów płatniczych, uzewnętrzniających się w zadłużeniu kraju mającego w danym momencie nadwyżkę wypłat, dokonuje się poprzez omówione kredyty techniczne.

Kredyty te są więc charakterystyczne dla umów clearingowych i występują zarówno w stosunkach

z krajami kapitalistycznymi jak i socjalistycznymi. Rola ich, a również zwykłe i warunki, różnią się jednak w obu przypadkach, co wynika z odrębnego charakteru umów clearingowych w każdym przypadku.

Umowa clearingowa z krajem kapitalistycznym ustala, że na przewidziane w umowie kontyngenty towarowe obie strony udziela pozwoleń przywozu względnie wywozu, nie zawiera jednak zobowiązań do dostaw tych towarów, które zależne są dopiero od zawarcia kontraktów przez poszczególne przedsiębiorstwa. W tej sytuacji kredyt techniczny musi być faktycznym regulatorem tempa wzajemnych obrotów. Aby spełnić to zadanie kredyt ten z reguły jest ograniczony w swej wysokości do pewnego procentu (np. 15%) obrotów rocznych. W ten sposób kraj nie nadążający z wykonaniem ustalonego umową eksportu może zrealizować nadwyżkę importu tylko do wysokości kredytu. Przekroczenie limitu kredytu technicznego w zasadzie uniemożliwia dokonywanie dalszych wypłat za import, a ponadto często wymaga pokrycia przekroczenia złotem lub wolnymi dewizami (o ile umowa płatnicza w ten sposób sprawę reguluje).

Umowa clearingowa między krajami socjalistycznymi ustanawia znacznie dalej idące zobowiązania stron, niż umowy między krajami kapitalistycznymi, bo zawiera zobowiązania do dokonania przewidzianych umową dostaw. Dostawy te są uwzględnione w planach zainteresowanych przedsiębiorstw i wykonanie ich jest obowiązkiem tych przedsiębiorstw. Wykonanie dostaw jest zapewnione dzięki systemowi planowego gospodarowania i zmonopolizowaniu przez państwo handlu zagranicznego. Logiczną konsekwencją tego stanu rzeczy jest to, że w umowach między krajami socjalistycznymi kredyty techniczne najczęściej są nieograniczone co do wysokości, a tym samym nie wiążą się z klauzulami krycia ich przekroczeń wolnymi dewizami czy złotem. W obrotach między krajami socjalistycznymi kredyt techniczny w zasadzie nie spełnia więc i nie potrzebuje pełni funkcji regulowania tempa wzajemnych obrotów między kontrahentami, którą to funkcję wykonuje on w obrotach z krajami kapitalistycznymi.

Reasumując trzeba stwierdzić, że eliminacja weksla (jak również innych form kredytów handlowych) z obrotów między krajami socjalistycznymi wpływa z właściwości wewnętrznych systemów finansowych tych krajów, a jednocześnie przy tym funkcje kredytu wekslowego w pełni są zastąpione innymi formami kredytu.

W naszych obrotach z krajami kapitalistycznymi kredyty wekslowe są wykorzystywane w zakresie, w jakim ta forma kredytu przynosi korzyści naszej gospodarce dewizowej. Kredyty te w naszych stosunkach nie są środkiem finansowania poszczególnych przedsiębiorstw (importowych), gdyż przedsiębiorstwa te mają zapewnione środki finansowe przez bank finansujący je. Kredyty te mają natomiast pewne znaczenie w ułatwianiu naszych obrotów płatniczych w wolnych dewizach, lub w clearingach z tymi krajami, z którymi płatności nasze wymagają szczególnie ścisłej synchronizacji wpływów i wypłat, ze względu na wąskie ramy kredytów technicznych. Przy zakupach artykułów masowych, zwłaszcza koncentrujących się często na skutek momentu sezonowości w pewnych okresach roku, wykorzystywanie kredytów wekslowych pozwala na równomierniejsze rozłożenie wypłat w dłuższym okresie

czasu i dostosowanie ich wysokości do rozmiarów bieżących wpływów z eksportu.

*

Dotychczas rozpatrywaliśmy warunki płatności wynikające z bezpośrednich stosunków między eksporterem i importerem. Z kolei omówimy warunki płatności przy których przewiduje się włączenie banku, jako aktywnego czynnika pośredniczącego w prawidłowym zlikwidowaniu transakcji. Bank bowiem pośrednicząc przy rozliczeniu transakcji zagranicznej może występować bądź tylko jako instytucja wykonująca zlecenie płatnicze, bądź też jako instytucja, której powierzona zostaje kontrola spełnienia pewnych warunków transakcji i która podejmuje pewne dodatkowe zobowiązania wobec zlecającego lub beneficjenta zlecenia. Rola banku zostaje określona przez rodzaj zlecenia płatniczego, które otrzymuje do wykonania. Rozróżnia się zlecenia płatnicze bezwarunkowe i uwarunkowane.

Bezwarunkowe zlecenia płatnicze wykonuje bank w formie tzw. polecenia wypłaty (przekazu) to jest listownego, telegraficznego, lub telefonicznego zlecenia swemu korespondentowi zagranicznemu wypłaty określonego beneficjentowi pewnej sumy w ciężar swego rachunku.

Polecenie wypłaty może również zostać dokonane przy pomocy czeku na bank korespondenta.

Zlecenia bezwarunkowe występują np. przy płatnościach zaliczek, sprzedaży na otwarty rachunek i opłaceniu towaru przy zamówieniu, w ogóle jednak są stosunkowo rzadko stosowane przy regulowaniu płatności z tytułu obrotu towarowego. Natomiast niezwykle szerokie zastosowanie w obrocie towarowym znajdują **zlecenia płatnicze uwarunkowane**.

Przybierają one najczęściej formę inkasa dokumentowego, bądź akredytywy dokumentowej. Przy zleceniach tych wypłata należności eksporterowi uwarunkowana jest złożeniem dokumentów, świadczących o wysyłce towaru, natomiast wydanie dokumentów importerowi uzależnione jest bądź od zapłaty przez niego należności za towar, bądź od akceptowania traty ciągniętej na niego przez eksportera. Należy podkreślić, że w krajach kapitalistycznych przy akredytywach i inkasie jest z reguły stosowane wystawianie trat przez eksportera na importera (lub jego bank przy akredytywie). Traty te, będąc jednym z zasadniczych dokumentów uzależniających możliwość dysponowania towarem są stosowane nawet w przypadkach, gdy eksporter nie udziela kredytu, wystawiając tratę płatną à vista (sight draft). Wystawianie trat à vista tłumaczy się tym, że ułatwia ona eksporterowi uzyskanie kredytu w drodze oddania ich do dyskonta.

W naszych rozliczeniach obrotów towarowych z krajami socjalistycznymi niemal zanikły akredytywy i polecenia wypłat, natomiast stosuje się powszechnie inkasę. Jest to proces niewątpliwie korzystny i w pełni uzasadniony. Akredytywa jest formą zapłaty powstałą stosunkowo późno bo dopiero w drugiej połowie XIX w. Jest ona dziś najczęściej stosowaną formą zapłaty w świecie kapitalistycznym. Przyczyną jej rozpowszechnienia się jest fakt, że stanowi ona znacznie pewniejsze zabezpieczenie eksportera, niż inkaso dokumentów. Podczas bowiem gdy przy inkasie eksporter udzielając kredytu wekslowego jest bezpośrednio zależny od solidności płatnika — importera zagranicznego, (który może np. nie wykupić dokumentów, zrzucając się z kontraktu), przy akredytywie włącza się między eksportera i importera instytucja bankowa (otwierająca akredyty-

tywę na zlecenie importera) na którą eksporter jest upoważniony ciągnąć weksel. Sytuacja eksportera jest podwójnie korzystniejsza przy akredytywie. W miejsce mniej lub więcej znanej firmy zagranicznej dłużnikiem jego staje się bank i dzięki temu wiarygodność jego jest lepiej zabezpieczona, a jednocześnie trasowane przez niego weksle są łatwiej dyskontowane. Ponadto istotne znaczenie posiada przyspieszenie wpływu waluty za eksport. Oczywiście korzyści akredytywy nie występują jedynie po stronie eksportera. Występują one również po stronie importera, gdyż dzięki akredytywie, firma importowa nawet mniej znana na rynkach zagranicznych ma możliwość łatwiejszego zawarcia transakcji, która przy płatności inkasem mogłaby być dla zagranicznego dostawcy trudna do przyjęcia.

Na rozwój akredytywy wpłynęły w szczególnie silnym stopniu: brak stabilizacji w międzynarodowych stosunkach gospodarczych, częste zawieruchy wojenne, przewroty polityczne w wielu krajach i ogólna niepewność sytuacji w związku z powtarzającymi się kryzysami kapitalistycznymi.

Wynika stąd, że w epoce imperializmu i powszechnego kryzysu kapitalizmu ta forma zapłaty ma wszelkie widoki dalszego ugruntowania się w świecie kapitalistycznym.

Inaczej zupełnie przedstawia się sytuacja w powstałym po ostatniej wojnie kręgu krajów demokratycznych, tworzących nowy odrębny, rozwijający się rynek obrotów międzynarodowych. Na rynku tym kontrahentami są uspołecznione przedsiębiorstwa handlu zagranicznego poszczególnych państw. Zobowiązania tych przedsiębiorstw wobec ich kontrahentów zagranicznych w krajach socjalistycznych w ogólnych zarysach są ustalone międzypaństwowymi umowami handlowymi i uwzględnione jak najbardziej w planach gospodarczych ich krajów. Wreszcie, co również jest istotne, rozliczenie obrotów dokonuje się przez jeden bank państwowy w każdym kraju, przy stale postępującym wzroście dyscypliny finansowej przedsiębiorstw i sprawności technicznej banków.

Te cztery elementy: 1) własność społeczna przedsiębiorstw, 2) własność państwowa banków, 3) międzypaństwowe umowy handlowe, 4) planowanie gospodarcze — zapewniają każdemu z eksporterów w sposób wystarczający uzyskanie zapłaty za towar bez potrzeby uciekania się do tego zabezpieczenia jakim jest akredytywa dokumentowa, reprezentująca dodatkową, a w tych warunkach zbędną gwarancję ze strony banku. Eliminacja akredytywy i zastąpienie jej w obrotach między krajami demokratycznymi przez inkaso dokumentowe ma szereg stron dodatnich, bowiem: 1) ujednolica technikę rozliczeń przedsiębiorstw w obrotach zagranicznych i krajowych: w tych ostatnich jak wiadomo forma płatności przez inkaso jest najpowszechniej stosowana, 2) upraszcza pracę w bankach rozliczających obroty zagraniczne względnie przedsiębiorstwach handlu zagranicznego, usuwając w ten sposób nakład pracy związany z otwieraniem akredytyw i drobiazgowym badaniem przez banki dokumentów przedkładanych przez eksporterów — beneficjentów akredytywy itp. 3) w związku z uproszczeniem rozliczeń przyczynia się do obniżenia kosztów przedsiębiorstw importowych handlu zagranicznego, zarówno na odcinku ponoszonych przez nie prowizji bankowych, jak i kosztów własnej administracji; ponadto przedsiębiorstwa te poważnie zmniejszają koszty odsetek bankowych, które musiałyby płacić zaciągając kredyt bankowy

już w momencie otwierania akredytyw na ich opłacenie, 4) ułatwia planowanie obrotów płatniczych, dzięki sprowadzeniu form zapłat do jednego typu.

Przyjmując inkaso jako ogólnie stosowaną formę płatności w obrotach z krajami socjalistycznymi należy podkreślić, że jednocześnie są czynione kroki w kierunku jak najdalszego usprawnienia tej formy rozliczeń. Właśnie wskutek uspołecznienia przedsiębiorstw handlu zagranicznego i centralizowania rozrachunków w bankach państwowych poszczególnych krajów, istnieją podstawy dla takiego usprawnienia. Możliwości tych usprawnień leżą zwłaszcza w skracaniu cyklu inkasowego przez:

a) ustalenie jednolitych wzajemnie obowiązujących terminów wykupu inkas w obrotach między dwoma krajami dla wszystkich przedsiębiorstw handlu zagranicznego,

b) stosowanie kar konwencjonalnych wobec przedsiębiorstw opóźniających się z wykupieniem inkasa,

c) wzajemne, codzienne awizowanie sobie w drodze telegraficznej przez banki dwóch krajów, zrealizowanych wpływów za wykupione dokumenty inkasowe.

Usprawnienia te są szeroko stosowane w naszej praktyce. Dzięki usprawnieniom obrotu inkasowego uzyskuje się skrócenie cyklu inkasowego przy jednoczesnym całkowitym wyrównaniu warunków płatności między poszczególnymi kontrahentami. Pod tym względem praktyka obrotów między krajami socjalistycznymi korzystnie odbija się od tej jaką spotyka się w obrotach krajów kapitalistycznych. Występuje tam powszechnie zjawisko wykorzystywania przez banki krajów monopolistycznych krajów słabszych przez narzucanie im mniej dogodnych form płatności. Dyskryminacja ta przejawia się np. w żądaniu przy eksporcie na rynki krajów słabszych płatności za akredytywami, a jednocześnie dokonywania zakupów w tychże krajach w trybie inkasa płatnego po nadejściu dokumentów, a nierzadko nawet dopiero po nadejściu towaru. Również przy obustronnym stosowaniu akredytyw istnieje szerokie pole do stosowania dyskryminacyjnych zasad rozliczeń, np. w postaci żądania otwierania akredytyw tak przy eksporcie, jak i imporcie tylko w wielkich bankach kapitalistycznych, żądania potwierdzania akredytyw tylko przez te banki itp.

Nasz handel zagraniczny w obrotach z krajami kapitalistycznymi używa szeregu form zleceń uwarunkowanych, jakie są stosowane w tych krajach. Będąc niewątpliwie wystawiony na oddziaływanie dyskryminacyjnych praktyk banków zagranicznych, nasze przedsiębiorstwa handlu zagranicznego i banki muszą walczyć o zrównanie warunków płatności stosowanych przy imporcie i eksporcie. Istnieje dużo elementów, które decydują o wynikach naszych starań w tym kierunku.

Wyniki te zależą w dużej mierze od rodzaju towaru, sytuacji rynku światowego, międzynarodowej sytuacji politycznej, solidności wywiązywania się naszych przedsiębiorstw handlu zagranicznego z zawieranych kontraktów itp. W eksporcie — im większym popytem na rynkach zagranicznych cieszy się artykuł naszego wywozu, im większy daje się odczuwać brak towarów na rynkach światowych, wreszcie im bardziej ustalona jest opinia polskiego eksportera, tym lepsze warunki płatności może sobie zabezpieczyć nasz towar na rynkach zagranicznych. Odwrotnie przy imporcie — im bardziej poszukiwany jest towar przez nas zakupowany, im sil-

niej zarysowuje się na rynku brak podaży („seller's market”) — tym trudniejsze są do uzyskania dogodne warunki płatności.

Formy płatności stosowane w ustroju kapitalistycznym, szczególnie te, które stanowią w swej istocie operacje kredytu krótkoterminowego, są jednym z narzędzi opanowywania rynków zagranicznych przez kraje imperialistyczne i wyzysku przez nie słabszych partnerów. Wyzysk ten jest realizowany tak w drodze bezpośredniego wysokiego oprocentowania kredytów, czy stosowania dyskryminujących warunków płatności, jak również w drodze opanowywania zagranicznych rynków zbytu (dla artykułów przemysłowych) lub zakupu (dla surowców niezbędnych krajom przemysłowym). Stosowanie kredytu jako środka opanowania rynków zagranicznych może przejawiać się w różnych postaciach. Z jednej strony kraje monopolistyczne przy pomocy kredytu forsują zbyt swoich artykułów konsumpcyjnych nieistotnych z punktu widzenia rozwoju gospodarki kredytobiorcy (np. tytoniu, zabawek), przy jednoczesnym odmawianiu ułatwień kredytowych dla zakupu artykułów inwestycyjnych. Z drugiej strony kraje te wykorzystują kredyt dla uzależnienia od siebie krajów produkujących surowce, udzielając im przy zakupach zaliczek i tym samym krepując jednocześnie ich politykę cen.

*

Kontrast między typem stosunków gospodarczych, panujących na rynku finansowym krajów kapitalistycznych z jednej strony i między krajami socjalistycznymi z drugiej strony, jest więc w dziedzinie kredytu krótkoterminowego bardzo wyraźny. Jeszcze silniej występuje ten kontrast na odcinku obrotu kapitałowego, względnie kredytu długoterminowego.

W stosunkach między krajami kapitalistycznymi eksport kapitału w formie tzw. inwestycji bezpośrednich, czyli w formie wykupu przedsiębiorstw lub udziałów w nich za granicą, jest najskuteczniejszym instrumentem podboju rynków przez kapitał monopolistyczny. Ujmując bezpośrednio w swe ręce kierownictwo podstawowymi gałęziami produkcji w krajach gospodarczo słabiej rozwiniętych, kapitał monopolistyczny toruje sobie drogę do szerokiej ingerencji w gospodarkę tych krajów, dyktuje tym krajom korzystny dla swoich egoistycznych interesów kierunek polityki gospodarczej, wywierając wpływ na rozwój produkcji surowcowej, a nie dopuszczając natomiast do rozwoju przemysłu.

Skutków tego typu gospodarki obcego kapitału doświadczała w okresie międzywojennym na sobie Polska, dziś zaś odczuwają jej liczne kraje kapitalistyczne, poczynając od znajdujących się na najniższym szczeblu rozwoju gospodarczego krajów kolonialnych, aż do przemysłowych krajów Europy Zachodniej, wpadających w coraz większą zależność od amerykańskich monopolii. Obok podstawowej sprzeczności interesów między ogółem krajów kapitalistycznych z jednej strony i z drugiej strony Sta-

nami Zjednoczonymi, roszczącymi sobie pretensje do roli przodującej, zarysowują się również wyraźnie sprzeczności pomiędzy poszczególnymi krajami kapitalistycznymi, charakterystyczne dla epoki ogólnego kryzysu kapitalizmu. Jako jeden z aktualnych przejawów tych sprzeczności można zacytować fakt z niedawno, bo w końcu 1952 r., odbytej konferencji premierów Brytyjskiej Wspólnoty Narodów. Gdy chodziło o ustalenie kierunku polityki gospodarczej, która zapewniłaby podniesienie gospodarki krajów Wspólnoty na wyższy poziom, stanowisko przedstawicieli dominiów postulujące przyspieszenie industrializacji ich krajów, spotkało się ze zdecydowanym sprzeciwem Wielkiej Brytanii. Ta bowiem, występując przeciw industrializacji, a za rozszerzeniem produkcji żywnościowej i eksploatacji bogactw mineralnych krajów imperium, stała na gruncie obrony interesów własnego przemysłu przed konkurencją krajów dominialnych.

W zestawieniu z tym obrazem stosunków między krajami kapitalistycznymi, wyraźnie występuje całkowita odmiennosc stosunków łączących kraje socjalistyczne. Po pierwsze w obrocie między tymi krajami nie ma miejsca eksport kapitału w sensie zakupu zagranicznych przedsiębiorstw (czy udziałów w nich). Przemysł kraju socjalistycznego jest własnością narodu, a zatem nie wchodzi w rachubę jako obiekt transakcji zagranicznych. Zamiast tego potrzebne środki dla rozwoju gospodarki w stosunkach rynku socjalistycznego uzyskane są wyłącznie w formie długoterminowych, niskoprocentowanych kredytów. Po drugie, co jest najistotniejsze, w świecie krajów socjalistycznych nie tworzy się sztucznego podziału na kraje zaawansowane w postępie gospodarczym, które chcą mieć monopol produkcji przemysłowej i kraje opóźnione w rozwoju gospodarczym, które powinny według poglądów lansowanych w teorii i praktyce kapitalistycznej „specjalizować się” w produkcji rolniej i surowcowej. Ten sztuczny podział, dla którego uzasadnienia nagina się różne tezy w sprawie międzynarodowego podziału pracy stosownie do wysokości kosztów produkcji, w rzeczywistości petryfikuje stan niedorozwoju gospodarczego krajów zacofanych i nie daje im możliwości osiągnięcia wyższego poziomu dobrobytu. W krajach socjalistycznych obserwujemy zjawisko całkowicie odrębne. Właśnie kraje słabo uprzemysłowione, które przed przyjęciem ustroju demokracji ludowej, miały charakter wybitnie rolniczy, wykazują największe przyrosty produkcji przemysłowej. W świecie socjalistycznym uważa się bowiem słusznie, że każdy kraj powinien rozwijać swój własny przemysł, bo bez przemysłu nie można osiągnąć wyższego poziomu dobrobytu. Temu celowi, rozwojowi przemysłu, służą długoterminowe kredyty udzielane przez jedne kraje socjalistyczne drugim, między innymi nasze kredyty inwestycyjne, które udzieliśmy od Związku Radzieckiego w 1948 r. i w 1950 r.

PLANOWANIE FINANSOWE W ZSRR *)

Planowanie finansowe w ZSRR stanowi nieodłączną część planowania gospodarki narodowej. Planowanie to realizuje się za pośrednictwem wykorzystania pieniądza. Stosowanie w planowaniu obok natu-

ralnych również wartościowych (pieniężnych) wskaźników znacznie pogłębia i rozszerza zakres planowania gospodarki narodowej. Wskaźniki wartościowe pozwalają określać w jednolitej pieniężnej formie zadania narodowego planu gospodarczego i planowe proporcje w produkcji społecznej oraz stano-

*) Opracowano na podstawie II rozdz. książki A. M. Aleksandrowa pt. „Finansy SSSR”.

wią narzędzie, przy pomocy którego sprawdza się wskaźniki planu w formie naturalnej. Cały szereg wskaźników narodowego planu gospodarczego jak np.: wielkości nakładów inwestycyjnych, wzajemny stosunek między akumulacją i spożyciem, może być wyrażony w społeczeństwie socjalistycznym wyłącznie przy pomocy wskaźników wartościowych.

Planowanie finansowe opiera się na wskaźnikach narodowego planu gospodarczego.

Do podstawowych zadań planowania finansowego należy:

1) określenie wielkości zasobów pieniężnych, koniecznych do zrealizowania narodowego planu gospodarczego oraz ich podział między gałęzie gospodarki narodowej i kultury, odpowiednio do przekroju terytorialnego planu rozwoju gospodarczego;

2) ześrodkowanie w bezpośredniej dyspozycji państwa scentralizowanych zasobów środków pieniężnych, jako jednego z warunków zapewnienia wysokiego tempa rozwoju gospodarczego oraz wzmocnienia ekonomicznej i politycznej niezależności i obronności Związku Radzieckiego;

3) wykrywanie rezerw produkcyjnych w poszczególnych gałęziach gospodarczych i przedsiębiorstwach w trakcie planowania kosztów własnych, określania nakładów na rozszerzenie produkcji oraz wyników gospodarczo-financej działalności przedsiębiorstw;

4) planowanie w formie pieniężnej nakładów na rozwój działalności pozaprodukcyjnej (na oświacie, ochronę zdrowia, administrację i obronę);

5) stymulowanie najbardziej efektywnego wykorzystania środków pieniężnych, a tym samym zasobów materialnych jak również wydatkowania siły roboczej w przedsiębiorstwach, organizacjach i instytucjach oraz wzmocnienia systemu oszczędności w gospodarce narodowej;

6) zapewnienie powiązania poszczególnych elementów planu gospodarczego, współdziałanie w niedopuszczeniu powstawania dysproporcji w gospodarce narodowej oraz ich zwalczanie, jak również tworzenie niezbędnych rezerw;

7) prawidłowe łączenie indywidualnych i społecznych interesów obywateli oraz przestrzeganie socjalistycznej zasady podziału według pracy;

8) Niedopuszczenie do rozproszkowania socjalistycznej akumulacji.

Niezbędnym warunkiem wypełnienia planów finansowych jest wypełnienie planów gospodarczych. Jednocześnie zrealizowanie planów finansowych, jak wynika z powyższego, staje się aktywnym czynnikiem wypełnienia narodowych planów gospodarczych.

Wyjściowym punktem systemu planowania finansowego są plany finansowe przedsiębiorstw, organizacji i gałęzi gospodarki socjalistycznej.

Podstawową formą planu finansowego przedsiębiorstw państwowych jest bilans pieniężnych dochodów i wydatków, obejmujący wszystkie dochody i wydatki przedsiębiorstw. Takie bilanse sporządza się dla wszystkich przedsiębiorstw i organizacji gospodarczych podległych władzom republikańskim i związkowym. Szczególna właściwość bilansu dochodów i wydatków polega na tym, że realizuje on organiczną więź wskaźników produkcyjnych i finansowych.

Bilans dochodów i wydatków składa się z trzech części:

1) dochody przedsiębiorstwa; w części dochodowej planuje się wpływy przedsiębiorstwa w układzie przychodów pieniężnych,

2) wydatki przedsiębiorstwa, zawierające nakłady na produkcję i jej rozszerzenie (finansowanie środków trwałych i przyrost środków obrotowych) oraz inne wydatki na planowe potrzeby przedsiębiorstwa,

3) wzajemne stosunki przedsiębiorstw państwowych z budżetem, określające wielkość i formy płatności do budżetu oraz finansowanie z budżetu z uwzględnieniem przeznaczenia środków.

Planowanie dochodów i wydatków przeprowadza się uwzględniając istniejące rezerwy rozszerzenia produkcji i obniżenia kosztów własnych przy założeniu aktywnego współdziałania całego kolektywu przedsiębiorstwa.

Na podstawie bilansów dochodów i wydatków poszczególnych przedsiębiorstw na rozrachunku gospodarczym zestawia się branżowy bilans centralnego zarządu obejmujący wszystkie bilanse podległych mu przedsiębiorstw i organizacji gospodarczych. W bilansie zbiorczym uwzględnione są również wydatki na prowadzenie instytucji naukowo - badawczych i zakładów naukowych oraz inne organizacje jak wreszcie dochody i wydatki centralnego zarządu.

Ministerstwa gospodarcze sporządzają zbiorcze bilanse dochodów i wydatków całego resortu, które oprócz bilansów centralnych zarządów obejmują jeszcze bilanse przedsiębiorstw i organizacji gospodarczych podległych bezpośrednio ministerstwu.

W przemyśle miejscowym zamiast bilansów dochodów i wydatków sporządza się plany finansowe w formie skróconej, jednakże u podstaw ich leżą te same wyliczenia co i w bilansach dochodów i wydatków.

W gestii władz terenowych znajduje się szereg branż produkcji o znaczeniu lokalnym, które prowadzą swoją działalność pod kierownictwem odpowiednich wydziałów komitetów wykonawczych. Plany finansowe przedsiębiorstw podległych władzom lokalnym łączą się w zbiorcze plany wydziałów komitetów wykonawczych, a następnie plany finansowe poszczególnych branż przemysłu miejscowego są łączone z kolei w zbiorcze plany ministerstw republik związkowych.

Opracowanie zbiorczych bilansów dochodów i wydatków oraz zbiorczych planów finansowych ma duże znaczenie. W trakcie ich opracowywania centralne zarządy, ministerstwa i wydziały komitetów wykonawczych dokonują szczegółowej analizy wskaźników zawartych w bilansach i planach finansowych podległych im przedsiębiorstw i organizacji. Jednocześnie na podstawie zbiorczych bilansów dochodów i wydatków oraz planów finansowych ustala się związki między gałęziami gospodarczymi i budżetem.

Drugą formą planu finansowego jest preliminarz budżetowy. Preliminarz budżetowy jest formą finansowania przedsiębiorstw państwowych, instytucji i organizacji znajdujących się na budżecie. Preliminarz obejmuje wszystkie wydatki na bieżącą działalność organizacji i instytucji oraz na jej rozszerzenie pokrywane w trybie dotacji budżetowych. Jeżeli organizacje lub instytucje pozostające na budżecie posiadają jakiekolwiek samodzielne źródła dochodów, to są one w pierwszym rzędzie wpłacane do budżetu lub są wydatkowane na podstawie specjalnych preliminarzy środków pozabudżetowych, sporządzanych w trybie specjalnym.

Preliminarze budżetowe sporządzają państwowe organizacje i instytucje przejawiające swą działalność w sferze produkcji niematerialnej (administracja, kultura, obrona). Poza tym na podstawie preliminarzy budżetowych finansuje się niektóre organizacje nie pozostające na rozrachunku gospodarczym jak np. stacje maszynowo-tractorowe, organizacje projektowe i inne.

Preliminarze budżetowe poszczególnych instytucji i organizacji są zestawiane na podstawie oddzielnych wyliczeń bazowanych na ustalonych etatach, stawkach płac, norm wydatkowania materiałów itd. Poszczególne preliminarze są następnie łączone w zbiorcze preliminarze według resortów i wydziałów komitetów wykonawczych. Zestawienie zbiorczych preliminarzy wykonuje się nie mechanicznie lecz drogą szczegółowej kontroli poszczególnych preliminarzy budżetowych.

W sferze własności spółdzielczo - kołchozowej przedsiębiorstwa i organizacje spółdzielcze sporządzają plany finansowe, kołchozy zaś — preliminarze dochodów i wydatków. Plany finansowe są sporządzane dla poszczególnych organizacji spółdzielczych na podstawie planowanych wskaźników produkcji; po sprawdzeniu przez nadrzędne instancje spółdzielcze plany finansowe są łączone według odpowiednich systemów spółdzielczości (według central spółdzielczych, według okręgów, krajów, republik i ZSRR jako całości). Podstawowe wskaźniki planu finansowego i planu kredytowania spółdzielczości w skali całego Związku Radzieckiego jest zatwierdzany przez Radę Ministrów ZSRR, w skali republik związkowych — przez rady ministrów republik związkowych i autonomicznych, w skali zaś obwodów i krajów — przez odpowiednie komitety wykonawcze.

Kołchozy sporządzają preliminarze finansowe dochodów i wydatków. Zawierają one wszystkie dochody i wydatki kołchozów z uwzględnieniem środków pożyczkowych. Preliminarze te są sporządzane przez zarządy kołchozów i zatwierdzane przez ogólne zebrania członków kołchozów, a następnie rozpatrywane przez rejonowe komitety wykonawcze. Na podstawie preliminarzy dochodów i wydatków poszczególnych kołchozów organy ministerstwa rolnictwa sporządzają zbiorcze plany finansowe kołchozów (według rejonów, obwodów, krajów, republik i w skali całego Związku Radzieckiego).

W planach finansowych spółdzielczości i preliminarzach dochodów i wydatków kołchozów ustala się wysokość płatności do budżetu z tytułu podatku dochodowego, a dla kołchozów oprócz tego płatności — z tytułu ubezpieczeń rzeczowych.

Poważne miejsce w systemie planów finansowych zajmują sporządzane przez ministerstwo finansów ZSRR zbiorcze plany dochodów państwowych i mobilizowania pieniężnych środków ludności. Plan mobilizowania pieniężnych środków ludności sporządza się w powiązaniu z bilansem pieniężnych dochodów i wydatków ludności.

Na podstawie wskaźników narodowego planu gospodarczego i opracowanych na ich bazie finansowych planów przedsiębiorstw i gałęzi gospodarki narodowej, zbiorczych budżetów w zakresie oświaty, ochrony zdrowia itd., jak również planów państwowych dochodów i mobilizowania środków pieniężnych ludności sporządza się plany finansowe wszystkich ogniw systemu finansowo - kredytowego.

Na bazie tych planów określają się wydatki i dochody budżetu państwa. Po stronie rozchodowej

budżetu ustala się środki na rozwój gospodarki narodowej, na finansowanie zadań socjalno - kulturalnych, administrację i obronę.

W zestawieniu dochodów budżetowych wydziela się płatności przedsiębiorstw socjalistycznych i wielkość przejęcia do budżetu środków ludności.

Jednocześnie wspomniane plany określają sumę środków wpłacanych na fundusz ubezpieczeń społecznych (w wyniku odpisów od płacy zarobkowej) oraz zasoby ubezpieczeń państwowych powstające z płatności przedsiębiorstw socjalistycznych i ludności. Bilans pieniężnych dochodów i wydatków ludności i związany z nim plan mobilizowania pieniężnych środków ludności określają zakres działania kas oszczędności.

Plany banków specjalnych odnośnie długoterminowego kredytu i finansowania działalności inwestycyjnej powstają na podstawie planów robot kapitałowych i źródeł ich pokrycia.

W bezpośrednim związku ze wszystkimi planami finansowymi przedsiębiorstw i gałęzi gospodarczych oraz poszczególnymi ogniwami systemu finansowo - kredytowego pozostaje plan kredytowy Banku Państwa ZSRR. Z jednej strony wszystkie te plany określają rozmiary środków, które mogą być przyciągnięte na rachunki w Banku Państwa. Z drugiej strony plany kredytowania przedsiębiorstw i branż opracowują się na podstawie planów rozwoju działalności gospodarczej tych branż i przedsiębiorstw oraz obliczenia planowanych potrzeb w zakresie przyrostu środków obrotowych.

Jednocześnie z planem kredytowym sporządza się plan kasowy Banku Państwa czyli plan obiegu pieniężnego.

W ten sposób plany finansowe gałęzi gospodarki narodowej, preliminarze budżetowe i zbiorcze plany finansowe dochodów państwowych i mobilizowanie środków ludności tworzą bezpośrednią bazę dla opracowania planów wszystkich ogniw systemu finansowo - kredytowego ZSRR. Ich treść oraz zasady sporządzenia są określone szczególnymi funkcjami każdego z tych ogniw.

Plan finansowy Państwowego Zakładu Ubezpieczeń (Gosstracha) wyraża wszystkie wpływy środków z tytułu składek ubezpieczeniowych, wpływy z tytułu przechowywania środków na rachunku w Banku Państwa, a po stronie rozchodowej — wydatki na przeprowadzenie operacji ubezpieczeniowych, wydatki na akcję profilaktyczną przed klęskami żywiołowymi, odszkodowania za poniesione szkody, odpisy z zysków do budżetu i lokowanie środków w pożyczkach państwowych.

Plany finansowe banków specjalnych zawierają plany akumulacji środków oraz ich wykorzystanie na udzielanie długoterminowych kredytów i finansowanie inwestycji.

Podstawowymi wskaźnikami planu finansowego systemu państwowych kas oszczędności są: wpłaty i wypłacanie wkładów, ruch stałej pozostałości wkładów, lokowanie środków w pożyczkach państwowych oraz plan rozprowadzenia pożyczek państwowych, ich spłata, wypłata wylosowanych premii. W planie finansowym kas oszczędnościowych znajdują również wyraz wydatki na utrzymanie samego aparatu i prowadzenie operacji.

Budżet państwowych ubezpieczeń społecznych obejmuje wpływy środków na cele ubezpieczeń społecznych, wypłatę zasiłków i rent, wydatki na sanatoria, uzdrowiska itp.

Główne i zasadnicze miejsce w całym systemie planowania finansowego zajmuje budżet państwowy ZSRR jako plan ześrodkowania i podziału podstawowych zasobów pieniężnych państwa. Kierownicza rola budżetu Państwa przejawia się zarówno w jego stosunku do wszystkich innych ogniw systemu finansowego, jak też w stosunku do planów finansowych przedsiębiorstw i gałęzi gospodarki narodowej.

Wzajemne związki finansowe między budżetem Państwa i gałęziami gospodarki narodowej planuje się na podstawie głębokiej analizy branżowych planów finansowych. W związku z tym za pośrednictwem budżetu Państwa realizuje się planowe oddziaływanie na procesy produkcji społecznej (wysokość kosztów), normowanie wydatków, tworzenie się środków obrotowych itd.).

Plany finansowania z budżetu przedsięwzięć kulturalno - socjalnych i innych są budowane w oparciu o dokładną kontrolę zapotrzebowania na środki. Planowanie budżetowe i tutaj również służy jako ważne narzędzie wzmocnienia dyscypliny oszczędnościowej w wydatkowaniu środków.

Budżet Państwa ZSRR jest ściśle powiązany z planem finansowym ubezpieczeń państwowych, gdyż budżet i państwowe ubezpieczenia mają decydujące znaczenie w tworzeniu funduszu ubezpieczeniowego gospodarki narodowej ZSRR. Niezależnie od tego część środków Zakładu Ubezpieczeń Państwowych (np. odpisy z zysków) przekazuje się do budżetu.

Z budżetem Państwa są również ściśle związane plany finansowe banków specjalnych, gdyż podstawowe znaczenie w określeniu rozmiarów działalności tych banków mają przelewy z budżetu na finansowanie robot inwestycyjnych.

Plan państwowych kas oszczędności związany jest z budżetem Państwa o tyle o ile wolne pozostałości wkładów są lokowane w pożyczkach państwowych. Oprócz tego kasy oszczędności dokonują rozprowadzania pożyczek wśród ludności. Wpływy z pożyczek są w całości przekazywane do budżetu Państwa.

Budżet Państwa, system kas oszczędności i inne ogniwa systemu finansowego odgrywają czynną rolę w ustalaniu i realizacji planu mobilizowania środków pieniężnych ludności, a w konsekwencji w wykonywaniu bilansu pieniężnych dochodów i wydatków ludności.

Planowanie finansowe znajduje pełne zamknięcie w sporządzanym przez Państwową Komisję Planowania zbiorczym programie (bilansie) finansowym gospodarki narodowej. Program ten obejmuje plany finansowe wszystkich ogniw systemu finansowego oraz wyraża ich powiązania z gospodarką narodową i ludnością. Jednocześnie program ten obejmuje wszystkie bilanse dochodów i wydatków i plany finansowe przedsiębiorstw państwowych, gałęzi gospodarczych, organizacji spółdzielczo - kołchozowych,

jak też budżety instytucji i organizacji oraz bilansy pieniężnych dochodów i wydatków ludności.

Oprócz tego program finansowy obejmuje plan kredytowy i kasowy Banku Państwa. Zbiorczy program finansowy gospodarki narodowej jest bardzo istotną częścią narodowego planu gospodarczego i współdziała w jak najbardziej pełnym skorelowaniu poszczególnych planów finansowych gospodarki narodowej. Jednakże nie posiada on i nie może posiadać znaczenia operatywnego. Znaczenie bowiem operatywne posiadają jedynie poszczególne plany finansowe a w szczególności budżet Państwa.

Roczne plany narodowe - gospodarcze opracowuje się na podstawie ustalonych przez partię i rząd planów perspektywicznych rozwoju gospodarki narodowej ZSRR. Określają one nie tylko wskaźniki rozwoju produkcji i kultury w okresie pięcioletnim, lecz również ustalają wielkość niezbędnych środków finansowych. Tak więc plan finansowy jest integralną częścią pięcioletniego planu rozwoju gospodarki narodowej.

Na podstawie wyników realizacji planu pięcioletniego w danym roku Rada Ministrów ZSRR zatwierdza operatywne roczne plany rozwoju gospodarki narodowej, na bazie których są opracowywane plany produkcyjne i finansowe przedsiębiorstw i gałęzi gospodarczych, budżet Państwa, plany innych ogniw systemu finansowego jak również plany instytucji kredytowych.

Planowanie finansowe nie ogranicza się — rzecz jasna — do samego sporządzenia planu.

„Tylko biurokraci mogą uważać — uczy Stalin —, że planowanie kończy się wraz z ułożeniem planu. Ułożenie planu jest dopiero początkiem planowania. Prawdziwe planowe kierownictwo rozwija się dopiero po ułożeniu planu, po sprawdzeniu go w terenie, w toku realizacji, w toku korygowania i precyzowania planu“¹⁾.

Bardzo ważne znaczenie zarówno przy sporządzaniu jak przy ich wykonywaniu odgrywa twórcza inicjatywa mas organizowana i kierowana przez partię komunistyczną.

„Realność naszego programu — mówi Stalin — to żywi ludzie, to my wszyscy, nasza wola pracy, nasza gotowość by pracować po nowemu, nasza stańcowa wola wykonania planu“²⁾.

Partia i Państwo Radzieckie opierając się na twórczej inicjatywie szerokich mas pracujących organizuje i kieruje walką o pomyślne wykonanie przez wszystkie przedsiębiorstwa i organizacje ich planów produkcyjnych i finansowych, o wykonanie narodowego planu gospodarczego i planu finansowego Państwa.

¹⁾ J. Stalin. Dzieła, t. 12, str. 346 — tł. polskie.

²⁾ J. Stalin. Dzieła, t. 13, str. 80 — tł. polskie.

Z DOŚWIADCZEŃ I PRAKTYKI BANKOWEJ

Władysław Pitera

Stalinogród

Prace wojewódzkiej komisji do spraw planu kasowego w woj. stalinogrodzkim

Bezpośrednio po powołaniu i ukonstytuowaniu wojewódzkich komisji planowania kasowego powołano miejskie i powiatowe komitety planowania ka-

sowego w okręgach o typowym wyrazie gospodarczym z tym, że ilość tych komisji wzrastała w ciągu 1952 roku w miarę potrzeby i osiągnęła według

stanu na 1.XII. 1952 r. liczbę 15. Skład wojewódzkich komisji planu kasowego stanowią: dyrektor oddziału wojewódzkiego NBP jako przewodniczący, delegat komitetu wojewódzkiego PZPR, kierownik wydziału finansów prezydium wojewódzkiej rady narodowej, kierownik wydziału handlu prezydium wojewódzkiej rady narodowej, kierownik wydziału przemysłu prezydium wojewódzkiej rady narodowej, kierownik wydziału podkomisji wiejskiej prezydium rady narodowej, dyrektor oddziału wojewódzkiego Banku Rolnego, dyrektor oddziału wojewódzkiego Banku Inwestycyjnego, przewodniczący WKPG, dyrektor PKO i pełnomocnik wojewódzkiego Centralnego Urzędu Skupu i Kontraktacji. Ponadto powołano do życia podkomisję utargów, podkomisję usług widowiskowych oraz podkomisję funduszu płac, które stanowią operacyjny organ wojewódzkiej komisji planowania kasowego.

Skład podkomisji utargów przedstawia się następująco: delegat ZSS, delegat MHD, delegat CRS, delegat PDT.

Jako obserwatorzy z prawem głosu wchodzi w skład podkomisji: delegat PIH, kierownik wydziału handlu prezydium wojewódzkiej rady narodowej, delegat prokuratury wojewódzkiego wydziału nadzoru ogólnego. Podkomisja usług widowiskowych składa się z delegatów: prezydium wojewódzkiej rady narodowej — wydział kultury, Państwowego Teatru Śląskiego, Państwowej Opery Śląskiej, Państwowej Filharmonii Śląskiej, Artosu, okręgowego zarządu kin, wojewódzkiego komitetu kultury fizycznej, przedsiębiorstwa wynajmu filmów. Terminarze posiedzeń podkomisji są dostosowane do sezonu cykliczności zjawisk gospodarczych itp.

Np. podkomisja utargów odbywa posiedzenia w dniach 5 i 25 każdego miesiąca, co umożliwia rozpoznanie regularności splotu masy towarowej, podjęcie skutecznych interwencji itp.

Podkomisja funduszu płac została powołana w IV kwartale ub. r. w składzie: przedstawiciel inspektoratu kontrolno - rewizyjnego, przedstawiciel komisji kontroli funduszu płac Banku Inwestycyjnego, przedstawiciel komisji kontroli funduszu płac Banku Rolnego przedstawiciel Ministerstwa Kontroli Państwowej — jako obserwator.

Celem działalności tej podkomisji jest pogłębienie kontroli funduszu płac poprzez położenie nacisku na merytoryczną stronę zagadnienia.

Jakie metody pracy stosuje nasza komisja i podkomisja? Jakimi zagadnieniami zajmowała się komisja i podkomisja w 1952 r.? Zebranie materiału, przeanalizowanie go i zreferowanie na posiedzeniu należy do Banku, który również obowiązany jest wykonać uchwały komisji, współpracować w wykonaniu z instytucjami i jednostkami gospodarczymi, o ile ich uchwały dotyczą oraz złożyć z tych czynności szczegółowe sprawozdanie przed komisją, co stanowi stały punkt każdego porządku obrad.

Do jednej z metod pracy należy zapraszanie na posiedzenia komisji lub podkomisji przedstawicieli central, których gospodarka wykazuje braki jak np. nadmierne narastanie remanentów, wzrost kosztów, spadek akumulacji, niewłaściwa gospodarka magazynowa, wady w układzie sieci punktów sprzedaży, szturmowość dostaw itp.

Na posiedzeniu takim w którym udział biorą również pracownicy komórki kredytów Bank przeprowadza analizę sytuacji gospodarczo - finansowej przedsiębiorstwa, ze szczególnym uwzględnieniem ruchu masy towarowej — następnie po wyjaśnieniach skła-

danych przez delegata przedsiębiorstwa — komisja (często na wniosek Banku) podejmuje uchwały zmierzające w kierunku uzdrowienia interesów jednostki gospodarczej.

Udział przedstawicieli władz i organizacji gospodarczych w obradach komisji daje gwarancję pełnego egzekwowania uchwał na wszystkich szczeblach.

Na przestrzeni drugiego półrocza 1952 r. wojewódzka komisja i podkomisje przeanalizowały sytuację gospodarczą i podjęły szereg uchwał odnośnie wszystkich większych central handlowych przy czym osiągnięto pozytywne wyniki dzięki dopilnowaniu wykonania uchwał przez Bank, władze i organizacje gospodarcze.

Analogiczną praktykę stosują miejskie i powiatowe komisje planowania kasowego kreowane przy poszczególnych oddziałach NBP.

Łączność między wojewódzką komisją planowania kasowego i podkomisjami z jednej strony a komisjami terenowymi z drugiej strony jest utrzymywana poprzez oddział wojewódzki Banku, który analizując opisowe sprawozdania miesięczne z wykonania planu kasowego, protokoły z posiedzeń komisji planowania kasowego, notatki z interwencji, lustracji itp. materiały nadsyłane przez terenowe oddziały wnosi je na posiedzenia wojewódzkiej komisji planowania kasowego niezależnie od poczynionych interwencji u władz i organizacji gospodarczych w sprawach nie cierpiących zwłoki.

Jednym ze stałych punktów porządku dziennego na posiedzeniach komisji jest właśnie omówienie, na podstawie wspomnianych materiałów, zaopatrzenia w terenie, stopnia wykonania planu utargów przez poszczególnych dystrybutorów, kształtowania się współpracy z władzami, organizacjami gospodarczymi itp.

Terenowe komisje planowania kasowego są informowane o pracach wojewódzkiej komisji planowania kasowego i podkomisji przez terenowe oddziały Banku, otrzymujące z oddziału wojewódzkiego biuletyny, pisma oddziału wojewódzkiego o charakterze generalnym, pisma okolicznościowe oraz wskazówki na odprawach, naradach itp.

Do poważniejszych zagadnień, którymi zainteresowała się wojewódzka komisja planowania kasowego i podkomisja należały na przestrzeni 1952 r. niżej wymienione:

- 1) pomoc w uspołecznianiu przedsiębiorstw przewozowych,
- 2) ustalenie nadmiarów i niedoborów masy towarowej i spowodowanie słusznego rozrzutu,
- 3) zwiększenie masy towarowej przydzielonej dla województwa katowickiego,
- 4) produkcja z odpadków,
- 5) rozmieszczenie i dynamika sieci handlu uspołecznionego i nieuspołecznionego,
- 6) zorganizowanie sprzedaży pieczywa, napojów chłodzących, owoców i jarzyn w okresie letnim,
- 7) magazynowanie owoców i jarzyn,
- 8) urządzanie pokazów mody wiosną i targów jesiennych,
- 9) organizowanie spotkań przedstawicieli poszczególnych dystrybutorów i rzeczoznawców w magazynach central handlowych, celem protokółarnego wydania opinii o stopniu chodliwości remanentów, możliwości ich upłynnienia itp.,
- 10) zaopatrzenie punktów sprzedaży w artykuły niezbędne w związku z rozpoczęciem roku szkolnego,

- 11) współpraca z władzami przy ściąganiu zaległości z tytułu podatku gruntowego,
- 12) analiza wyników kontroli funduszu płac,
- 13) analiza przecieków pieniądza do strefy niekontrolowanej,
- 14) analiza sytuacji gospodarczo - finansowej poszczególnych central,
- 15) usprawnienie transportu,
- 16) zaopatrzenie punktów sprzedaży detalicznej w pełny asortyment,
- 17) usprawnienie obrotu towarowego między hurtem a detalem,
- 18) analiza splywu masy towarowej do dystrybutorów według poszczególnych dekad,
- 19) analiza splywu tekstyliów na wszystkich szczeblach,
- 20) organizacja handlu jarmarcznego, obwoźnego, obnośnego, straganowego,
- 21) uruchomienie przewozów towarów tramwajami w porze nocnej,

- 22) próby ujęcia bilansu wydatków i dochodów ludności w połączeniu z kwartalnym planem kasy,
- 23) zaopatrzenie w masę towarową w okresie przedświątecznym.

ad 1. Sprawa uspołecznienia przedsiębiorstw przewozowych (wozacy) nie wymaga komentarzy.

ad 2. Poszczególne oddziały NBP otrzymały polecenie stałego kontrolowania sklepów, magazynów itd., celem ustalenia czy artykuły znajdujące się w magazynach znajdują się również w lokalach handlowych, czy znajdują się tam w ilości nikłej względnie w nadmiarze.

Pracownicy Banku obowiązani są do prowadzenia rozmów z ekspedientami, zbadania księgi życzeń, celem bezspornego ustalenia kierunku żądań klienta, porozumienia się z kierownictwem jednostki i zaopatrzeniowcami.

Po przeprowadzeniu kontroli sporządza się protokoły według następujących wzorów:

Arkusz ewidencyjny nadmiarów towarów

Nazwa przedsiębiorstwa i adres

Miejsce położenia i Nr sklepu

Rodzaj sprzedawanych artykułów

Nazwisko pracownika NBP przeprowadzającego kontrolę

Nazwa artykułu	ilość	wartość	dostawca	od jak dawna towar zalega	przyczyny zalegania (zły, wyrób, nasyce ie rynku, przestarzały wzór) towar w ogóle nie nadający się do sprzedaży itd.

Arkusz ewidencyjny niedoborów towarów

Nazwa przedsiębiorstwa i adres

Miejsce położenia i Nr sklepu

Rodzaj sprzedawanych artykułów

Nazwisko pracownika NBP przeprowadzającego kontrolę

Data przeprowadzania lustracji

Rodzaj towarów (grupa)	Stan faktyczny		Stan który powinien znajdować się na składzie		Niedobór	
	ilość	wartość	ilość (sztuk, waga)	wartość	ilość sztuk (waga)	wartość

Spostrzeżone niedociągnięcia oddziały likwidują zasadniczo w obrębie okręgu bankowego, a w przypadku niemożności załatwienia sprawy na miejscu zwracają się do oddziału wojewódzkiego, który interweniuje na szczeblu wojewódzkim (głównie w prezydium wojewódzkiej rady narodowej — wydział handlu).

Wymieniony tryb postępowania nie ma charakteru akcji, lecz stanowi stałą metodę pracy stosowaną w poszczególnych okręgach w miarę potrzeby.

ad 4. Trudności na odcinku zaopatrzenia konsumenta w artykuły pochodzące z odpadków polegają w pierwszym rzędzie na tym, że przemysł kluczowy nie zawsze stosuje się do przepisów nakazujących

zgłaszanie odpadków, niezależnie od tego zakłady drobnej wytwórczości nie przejawiają dostatecznej inicjatywy w kierunku zdobycia niezbędnego surowca. Uporządkowanie tej sprawy i dopilnowanie właściwego podchodzenia przez zainteresowane jednostki gospodarcze wymaga kontaktu w WKPG — i prezydium wojewódzkiej rady narodowej — wydział przemysłu. Były przypadki podejmowania przez Bank (z ramienia wojewódzkiej komisji planowania kasowego) bezpośredniej interwencji, celem przydzielenia niezbędnych materiałów dodatkowych przy produkcji pewnych artykułów (np. produkcja kłódek itp.).

ad 5. Rozwój sieci placówek handlu uspołecznionego i nieuspołecznionego, ich wzajemny stosunek, natężenie ilościowe w poszczególnych branżach i miejscowościach jest analizowany permanentnie i stanowi temat obrad wojewódzkiej komisji planowania kasowego i podkomisji utargów. Niezbędne materiały są czerpane z prezydium wojewódzkiej rady narodowej — wydział handlu i dyrekcji zrzeszeń prywatnych handlu i usług. Z tego ostatniego źródła Bank zdobywa dane cyrowe na ultimo poszczególnych kwartałów nie tylko odnośnie handlu lecz także jednostek usługowych, co ma szczególne znaczenie ze względu na umożliwienie rozeznania ilości i typu przedsiębiorstw przewozowych.

Analiza dynamiki wyżej wymienionej sieci w porównaniu z kształtowaniem się poszczególnych pozycji planu kasowego daje interesujący i wartościowy materiał stanowiący podstawę do wysuwania wniosków dotyczących sytuacji gospodarczej, stosowania środków zaradczych itd.

ad 6. Szczególną troską komisji, zwłaszcza w okręgach przemysłowych, było zorganizowanie dowozu pieczywa na tereny, w których zdolność produkcyjna piekarń nie pokrywa zapotrzebowania konsumenta, spowodowanie utworzenia właściwej ilości punktów sprzedaży owoców, jarzyn i napojów chłodzących przy uwzględnieniu trafnego rozlokowania tych punktów. Akcja ta była prowadzona przy pomocy PIH, z którą na polecenie oddziału wojewódzkiego nawiązały również kontakt oddziały terenowe NBP. Współpraca PIH nie tylko na omawianym odcinku ale i na innych okazała się bardzo pożyteczna. PIH działając w ramach swych usprawnień dostarcza cennego materiału, którego wykorzystanie wpływa korzystnie na wykonanie zadań planu kasowego. Dla przykładu podaję, że np. informacje PIH o niszczeniu, psuciu się itd. pewnych partii towaru jak ryby, owoce i jarzyny stanowiły podstawę podjęcia przez komisję odpowiednich kroków w kierunku przerzutów masy towarowej na teren, gdzie natychmiastowy zbyt był zapewniony.

ad 7. Właściwe warunki przechowywania owoców i jarzyn w okręgach importowych (woj. stalinogrodzkie) stanowią zagadnienie pierwszorzędnej wagi. Sezon zimowy 1952/53 był w tym przypadku przedmiotem obrad komisji już pod koniec wiosny 1952 r.

Dyrekcja CZHOW była kilkakrotnie zapraszana na posiedzenie komisji, gdzie po omówieniu sytuacji gospodarczo - finansowej poświęcono specjalną uwa-

gę stanowi magazynów znajdujących się w dyspozycji komórek podległych CZHOW. Oddziały terenowe NBP dokonały kontroli wyżej wymienionych magazynów na terenie całego woj. stalinogrodzkiego i zbadały także stosunek prawny użytkownika do właściciela danej nieruchomości, interweniowały w sprawie uregulowania tego stosunku, przyspieszenia przeprowadzania remontów bieżących i kapitalnych. Z wyżej wymienionych kontroli przedłożono komisji szczegółowe sprawozdanie.

Sprawa magazynowania owoców i jarzyn oparła się o prezydium wojewódzkiej rady narodowej — wydział handlu, który w porozumieniu z zainteresowanymi oraz PGR uregulował ostatecznie to zagadnienie.

ad 9. Na podstawie materiałów znajdujących się w dyspozycji wydziału kredytów — oddział wojewódzki wystąpił wobec komisji z wnioskiem o przeprowadzenie w centralach, wykazujących poważną ilość towarów niechodliwych, oględzin z udziałem dystrybutorów, rzeczoznawców, delegata prezydium wojewódzkiej rady narodowej i Banku. Celem wyżej wymienionych oględzin było ustalenie protokółowe stanu towarów, stopnia ich chodliwości, możliwości upłynnienia, ewentualnie zaniechania dalszej produkcji itd.

Oględziny przeprowadzone w centrali odzieżowej oraz w Centragalu dały niespodziewanie dobre wyniki. Były nawet przypadki dokonania zamówień przez dystrybutorów na miejscu. Z oględzin sporządzono szczegółowe protokoły, w których ujęto symbole artykułów oraz opinie zespołu zebranego w centrali.

W trakcie wyżej wymienionej akcji przekonał się, że przyczyna powstawania stoków towaru leży nie tylko w wadliwej produkcji, niewłaściwym doborze wzorów, nieliczeniu się z potrzebami ilościowymi i jakościowymi rynku, lecz także w niskich kwalifikacjach handlowych personelu stykającego się bezpośrednio z konsumentem.

ad 13. Obecny etap rozwoju naszej gospodarki stwarza możliwość pozostawiania pewnego wolumenu pieniądza gotówkowego w strefie niekontrolowanej tj. w sektorze nieuspołecznionym.

Zarówno ustalenie wielkości tego wolumenu jak i drenaż należą do zagadnień skomplikowanych, zwłaszcza na terenie województwa stalinogrodzkiego, które znamionuje silny przepływ ludności.

Z inicjatywy oddziału wojewódzkiego komisja zainteresowała się tym zagadnieniem i zleciła Bankowi opracowanie metod próbnego uchwycenia przecieków. Metoda obliczania przedmiotowego przecieku została opracowana wiosną 1952 r. praktycznie stosowanie jej w pełni chwilowo nie ma miejsca jako powiązane z bilansem dochodów i wydatków ludności, o czym będzie mowa.

ad 18. Analiza spływu masy towarowej do dystrybutorów według poszczególnych dekad danego miesiąca jest jednym z poważnych instrumentów oddziaływania przez komisję i Bank na ruch masy towarowej w okręgu bankowym. Dla każdego dystrybutora prowadzi się kartotekę zawierającą w układzie dekadowym następujące pozycje:

zapas początkowy:	artykuły spożywcze	artykuły przemysłowe	razem
zakup:	artykuły spożywcze	artykuły przemysłowe	razem
sprzedaż:	artykuły spożywcze	artykuły przemysłowe	razem
zapas końcowy:	artykuły spożywcze	artykuły przemysłowe	razem

Po upływie każdej dekady Bank zbiera wymienione dane oraz ustala w porozumieniu z dystrybuto-

rem (ZSS, MHD, CRS, PDT) nazwy tych central, które w sposób rażący nie wykonały rozdzielnika,

następnie Bank bezzwłocznie kieruje pismo do wyżej wymienionych central z żądaniem wyjaśnienia sprawy — z tym, że kopię tego pisma przesyła się do prezydium wojewódzkiej rady narodowej — wydział handlu.

W zależności od sytuacji interwencje przeprowadzane są również telefonicznie. Korzyści dekadowej analizy spływu masy towarowej są między innymi następujące:

1) mobilizuje zarówno dostawcę jak i odbiorcę (komórka zaopatrzenia) który zmuszony jest do walki o terminową dostawę towaru,

2) umożliwia interwencję u właściwych czynników w ciągu okresu sprawozdawczego (miesiąc) a nie dopiero po jego upływie, kiedy dany okres jest już kategorią historyczną,

3) orientuje w krótkiej drodze zarówno kredyty jak i planowanie w kształtowaniu się remanentów artykułów spożywczych i przemysłowych i umożliwia podejmowanie wspólnych akcji w trakcie danego okresu.

Należy podkreślić, że zorganizowanie u poszczególnych dystrybutorów dekadowej sprawozdawczości nie było rzeczą łatwą i ściśle biorąc napotyka w dalszym ciągu na trudności, które przełamywane są dzięki zrozumieniu przez dystrybutorów, że akcja ta leży w ich własnym interesie. Nie można bowiem wyobrazić sobie skutecznej walki ze szkodliwym objawem szturmowości dostaw jak i nie można sobie wyobrazić dobrego dystrybutora bez rozeznania spływu masy towarowej w poszczególnych dekadach. Pozostałe punkty nie wymagają specjalnego omówienia.

Na uwagę zasługuje podkomisja do spraw usług widowiskowych. Ze względu na specyficzny charakter jednostek w niej reprezentowanych nie jest wskazane i pożyteczne zbyt częste zwoływanie posiedzeń. Konieczne natomiast jest w pierwszym rzędzie zapewnienie pełnego zrozumienia istoty przedmiotowej akcji ze strony wyżej wymienionych jednostek i zagwarantowanie tym samym właściwej współpracy oraz rozsądne nakreślenie programu działania. Oddziaływanie w sensie korzystnym dla planu kasowego odbywa się już dalej w drodze bezpośrednich kontaktów z poszczególnymi instytucjami wchodzącymi w skład podkomisji, co nie wyklucza zwoływania posiedzeń w pewnych okresach.

Podkomisja dla spraw usług widowiskowych w województwie stalinogrodzkim nakreśliła sobie w pierwszym okresie działalności następujące zadania:

1) celem spopularyzowania muzyki i zapewnienia tym samym szerszych rzesz odbiorców podkomisja poczyniła starania o zwiększenie ilości audycji interpretacji słownej,

2) celem stworzenia lepszych warunków odbioru produkcji artystycznych podkomisja zajęła się sprawą wyposażenia większych sal w niezbędne duże sceny, garderoby, pomieszczenia dla orkiestry itp., dostosowane do wymogów opery i operetki,

3) podkomisja postanowiła zająć się usprawnieniem i skoordynowaniem prac Artosu na odcinku organizowania imprez artystycznych,

4) celem pełniejszego wykorzystania przepustowości kin podkomisja wystąpiła do władz centralnych z wnioskiem o zwiększenie liczby tytułów filmowych oraz ilości kopii filmów atrakcyjnych, niezależnie od tego przeprowadzono rozmowy i korespondencję z okręgowym zarządem kin, celem usta-

lenia luk w sieci kinoteatrów na terenie województwa i braków w poszczególnych kinach,

5) do zadań podkomisji należy również poczynienie starań o zwiększenie ilości imprez sportowych, utworzenie wzorcowego klubu sportowego, a przede wszystkim spowodowanie właściwego rozmieszczenia stadionów i boisk sportowych na terenie województwa, co ma niewątpliwy i bezpośredni wpływ na kształtowanie się przychodów planu kasowego.

Bank, działając z ramienia podkomisji, śledzi uważnie działalność wyżej wymienionych zainteresowanych instytucji i podejmuje interwencje w każdym przypadku mogącym rzutować na plan kasowy.

P r z y k ł a d o w o :

a) na podstawie informacji otrzymanej z terenu, że w pewnej miejscowości brak domu kultury i świecące pustkami kino — nastąpiła interwencja w Artosie i okręgowym zarządzie kin, której celem było zorganizowanie w sali kina imprez Artosu (kino czynne tylko trzy razy w tygodniu) oraz odpowiedni dobór programu przez przedsiębiorstwo wynajmu filmów i okręgowy zarząd kin,

b) dla zacieśnienia współpracy z Artosem Bank podjął się w kilkudziesięciu przypadkach interwencji w sprawie rewindykacji należności Artosu z tytułu urządzanych imprez dla przedsiębiorstw i instytucji.

Uwagi powyższe — rzecz oczywista — nie wyczerpują całości zagadnień stojących przed komisją i Bankiem i wszystkich zaszłości, które miały miejsce na przestrzeni ub. roku, zostały podane one li tylko przykładowo.

Należy zaznaczyć, że działalność Banku na tym specjalnie odcinku powinna cechować szczególną ostrożność, umiar i takt z łatwo zrozumiałych względów.

Mając nieustannie na uwadze aspekt ekonomiczny - finansowy pracownik Banku nie może jednak ani na chwilę zapomnieć, że usługi widowiskowe, a zwłaszcza artystyczne służą również innym, pięknym niewymiernym celom i w związku z tym znalezienie wypadkowej w danym okręgu bankowym jest trudnym i odpowiedzialnym zadaniem.

Rola wojewódzkiej komisji planowania kasowego została zasadniczo sprecyzowana w zarządzeniu przewodniczącego PKPG, ministra finansów, z uwagi jednak na to, że wyżej wymienione zarządzenie ma charakter ramowy istnieją możliwości zorganizowania jej działalności w różny sposób przy uwzględnieniu struktury gospodarczej i potrzeb terenu. Generalnie rzecz biorąc należałoby wysunąć następujące tezy: komisja powinna być jeszcze ściślej związana z Bankiem aniżeli miało to miejsce dotychczas, a wszyscy członkowie komisji powinni zajmować jak najbardziej czynną postawę w jej pracach. Ważną rzeczą jest aby kontakt poszczególnych członków komisji z Bankiem był stały a nie ograniczał się tylko do posiedzeń komisji.

Ten tryb nie przesądza w sensie negatywnym zasadności i celowości kontynuowania prac przez powołane do życia podkomisje, które są tylko organem wojewódzkiej komisji planowania kasowego. Niezależnie od powierzania pewnych zadań poszczególnym członkom wojewódzkiej komisji planowania kasowego wskazane jest zobowiązanie członków komisji, reprezentujących poważne piony, do składania na posiedzeniach krótkich sprawozdań z działalności reprezentowanego przez nich pionu, zamierzeniach na przyszłość, wydawanych bieżąco zarządzeniach i trudnościach.

Oczywiście mowa tu wyłącznie o takich tylko elementach, które w jakikolwiek bądź sposób oddziałują na plan kasowy.

Uwagi powyższe odnoszą się oczywiście również do miejskich i powiatowych komisji planowania kasowego.

Zacieśnienie współpracy i zwiększenie częstotliwości kontaktów wojewódzkiej komisji i poszczególnych członków z Bankiem wymaga ustalenia ścisłego osobowego składu wojewódzkiej komisji. Powinna być ustalona lista członków i ich stałych zastępców. Daje to również gwarancję zachowania ciągłości prac i eliminuje szkodliwy i niepożądany czynnik przypadkowości. Poza delegatem prezydium wojewódzkiej rady narodowej — wydział handlu, specjalną rolę odgrywają w komisji delegaci WKPG i Centralnego Urzędu Skupu i Kontraktacji. Zadania, a w szczególności obowiązek sporządzania bilan-

su dochodów i wydatków ludności zobowiązują jej przedstawiciela do specjalnie ścisłej współpracy z Bankiem.

Wydaje się, że ograniczenie kontaktu do przesłania do WKPG niektórych danych niezbędnych do zmontowania wyżej wymienionego bilansu i przesłania z kolei Bankowi tegoż bilansu nie jest wystarczające.

Można zaryzykować pogląd, że bilans ten powinien być sporządzony przez WKPG wspólnie z Bankiem i wojewódzką komisją planowania kasowego i należy go na posiedzeniach wojewódzkiej komisji planowania kasowego przeanalizować i przedyskutować.

Reprezentujemy pogląd, że trudności i przeszkody na odcinku zebrania wiarogodnego materiału służącego za podstawę wyżej wymienionego bilansu aczkolwiek poważne są jednak do pokonania.

Borys Szpakowski

Stalinogród

Analiza utargu handlu i żywienia zbiorowego we wniosku kasowym uczestnika planowania kasowego

Wykonanie planu kasowego w znacznym stopniu zależy od uzyskania w należytej wysokości wpływów z tytułu „utargu handlu i żywienia zbiorowego”. Z tego względu zrozumiałe jest zainteresowanie komórek planowania obiegu pieniężnego wszystkimi zjawiskami, jakie łączą się z detalicznym obrotem towarowym zarówno w fazie jego planowania jak i w fazie realizacji. Detaliczny obrót towarowy według Obłowackiego (Ekonomika i planowanie handlu radzieckiego) obejmuje „takie kupna — sprzedaże towarów, które kończą proces ruchu towarów od produkcji do konsumenta i po których towar nie podlega więcej ani dalszej sprzedaży, ani przeróbce. Inaczej mówiąc detaliczny obrót towarowy jest to sprzedaż towarów bezpośredniemu konsumentowi dla osobistej lub kolektywnej konsumpcji”.

W oparciu o powyższą definicję należy przyjąć, że utargiem w planowaniu kasowym są wpływy gotówkowe, uzyskane przez akta kupna — sprzedaży towarów bezpośredniemu konsumentowi zarówno dla osobistej jak i kolektywnej konsumpcji. Obojętną jest rzeczą czy przedsiębiorstwo społeczne, realizujące sprzedaż bezpośredniemu konsumentowi, bierze udział w opracowaniu planu detalicznego obrotu towarowego, gdyż o zaklasyfikowaniu wpływów do utargu decyduje fakt, że sprzedany bezpośredniemu konsumentowi towar był objęty planem detalicznej sprzedaży, ustalonym przez Ministerstwo Handlu Wewnętrznego dla Wydziału Handlu W. R. N., dla naczelnych dyrekcji central — gestorów lub też dla central — dystrybutorów (np. PDT) podległych MHD. Utargiem np. są wpływy przedsiębiorstw przemysłowych z tytułu dostarczonej robotnikom odzieży ochronnej, ubrań roboczych itd.

N. S. Margolin w swej książce „Bilans pieniężnych dochodów i wydatków ludności” podaje, że instrukcja z 1951 r. Centralnego Urzędu Statystycznego przy Radzie Ministrów ZSRR wprowadza do detalicznego obrotu towarowego obroty uzyskane:

1. ze sprzedaży towarów w państwowej i spółdzielczej sieci detalicznej w składach i bazach drobnego hurtu organizacji handlowych i w przedsiębiorstwach żywienia zbiorowego,

2. ze sprzedaży dla ludności przez przedsiębiorstwa przemysłowe i inne niehandlowe przedsiębiorstwa i organizacje — mundurów, ubrań roboczych, odzieży ochronnej, indywidualnych domów i artykułów produkcji rolnej,

3. ze sprzedaży materiałów drzewnych i opału ze składów drzewnych i opałowych lub bezpośrednio z lasu (na pniu),

4. z prenumeraty wszelkich wydawnictw jak gazety, tygodniki itd.,

5. za wykonane przez warsztaty ubrania, obuwanie, bieliznę itd. na indywidualne zamówienia i to zarówno z własnego jak i powierzonego materiału,

6. za wykonane naprawy ubrań, obuwa, mebli itd.

Niektóre z wymienionych obrotów nie wchodzą do planu detalicznego obrotu towarowego, zgodnie z obowiązującymi w Polsce instrukcjami i są rejestrowane w planie kasowym według tytułu „wpływy z usług instytucji i przedsiębiorstw”. Dotyczy to wpływów przedsiębiorstw gospodarki społecznej (np. spółdzielni pracy, pomocniczych spółdzielni rzemieślniczych) za wykonane na indywidualne zamówienia ubrania, obuwanie, bieliznę itd. z powierzonych materiałów jak również za wykonane naprawy obuwa, ubrań itd.

Realizacja obrotu towarowego bezpośredniemu konsumentowi nie oznacza sprzedaży towaru wyłącznie ludności. W charakterze bezpośredniego konsumenta występują też częstokroć przedsiębiorstwa, urzędy i instytucje, które dokonując zakupów towarów w drobnych ilościach w przedsiębiorstwach handlu detalicznego, uszczuplają masę towarową, przeznaczoną dla ludności.

O ile zakupy dokonywane przez ludność dodatnio oddziałują na kształtowanie się emisji o tyle zakupy realizowane przez urzędy, organizacje i przedsiębiorstwa nawet za gotówkę nie mają znaczenia dla emisji, gdyż łączą się z uprzednim pobraniem z banku gotówki, niezbędnej dla dokonania zakupu. W warunkach walki o wykonanie planu kasowego zjawisko uszczuplania masy towarowej przeznaczonej dla ludności nie jest zjawiskiem korzystnym. Z tych po-

wodów w Związku Radzieckim Rząd ustala kwartalne limity, w ramach których przedsiębiorstwa i organizacje mogą dokonywać zakupów w magazynach drobnego hurtu. W. M. Batyriew (Planowanie kredytowe i kasowe) podaje, że limit dla drobnohurtowej sprzedaży przedsiębiorstwom i organizacjom wynosi około 2 — 3% planu detalicznej sprzedaży. Limit pozwala na prawidłowe ustalenie wielkości masy towarowej, która będzie sprzedana w planowanym okresie dla ludności, dlatego też należy życzyć jak najszybszego wprowadzenia limitów sprzedaży z półhurtu dla przedsiębiorstw i urzędów. Wprowadzenie limitów spowodowałoby stabilizację na odcinku bezgotówkowego rozliczania się za zakupiony towar i umożliwiłoby pracownikom planowania kasowego przewidzieć wielkość wpływów gotówkowych z tytułu utargu, co jest niezbędne dla należytego zaplanowania wpływów z utargu w oparciu o plan obrotu towarowego.

W chwili obecnej obserwuje się różny i częstokroć zmienny stosunek organizacji handlowych do bezgotówkowej formy zapłaty za towar.

Instrukcja IV/H w części I § 20 wymaga, by plan utargu był powiązany z planem obrotu towarowego. Organizacje handlowe posiadają roczny plan obrotu towarowego z podziałem na plany kwartalne oraz operatywne plany kwartalne obrotu towarowego tzw. plany — nakazy.

Zwykle w okresie opracowywania wniosku kasowego istnieje tylko projekt lub zatwierdzony roczny plan obrotu towarowego gdyż kwartalne operatywne plany obrotu towarowego w okresie sporządzenia wniosku kasowego są w opracowaniu.

Analiza wpływów, zaplanowanych przez klienta w tytule planowania kasowego „utarg handlu i żywienia zbiorowego” powinna wykryć zgodność lub niezgodność realizacji obrotu towarowego z planem rocznym oraz z operatywnym planem kwartalnym w bieżącym i poprzednim okresie, a to celem zebrania materiału dla ustalenia wysokości obrotu towarowego, jaki będzie zrealizowany w kwartale planowanym.

Dla analizy są wykorzystywane następujące materiały:

1. plan lub projekt planu rocznego obrotu towarowego z podziałem na kwartały,
2. operatywne kwartalne plany obrotu towarowego na kwartał bieżący i ubiegły,
3. wysokość zrealizowanego obrotu towarowego w kwartałach ubiegłych oraz przypuszczalna wysokość realizacji obrotu towarowego w kwartale bieżącym.

Np. przy analizie wniosku kasowego na IV kwartał dla spółdzielni spożywców stwierdzamy:

kwartał	plan roczny	plan operatywny	zrealizowany obrót	wskaźnik *) sezonowości
I	544400	414 000	405 600	24,6
II	333200	461 300	402.100	23,8
III	324800	389.600	398.000**	23,2
IV	397600	—		28,4

Porównanie tych materiałów daje możliwość stwierdzenia czy realizacja obrotu towarowego przebiega zgodnie z planem rocznym, co uzasadniłoby oparcie planu na kwartał następny na danych planu rocznego, czy też przebieg realizacji obrotu to-

warowego wykazuje poważniejsze odchylenia od struktury rocznego planu, co uzasadniłoby konieczność ustalenia planu obrotu towarowego na podstawie przypuszczalnej realizacji w bieżącym kwartale, z uwzględnieniem czynnika sezonowości.

Zarówno plany operatywne jak i przebieg wykonania obrotu towarowego wykazują poważne odchylenie od planu rocznego, dlatego też obrót towarowy na planowany kwartał powinien być ustalony na podstawie przewidywanego wykonania w bieżącym kwartale, przy uwzględnieniu wskaźnika sezonowości. A więc przypuszczalne wykonanie w III kwartale ustalone na podstawie wykonania za dwa miesiące, z uwzględnieniem sezonowości, wynosi zł 398.000. Trzeci kwartał stanowi 23,2% obrotu rocznego. Obrót roczny wynosi:

$$398.000 \times 100 = 1.715.517 \text{ zł.}$$

23,2

Obrót w IV kwartale stanowi 28,4% obrotu rocznego a więc 487.206 zł.

Wskaźnik sezonowości można ustalić:

1. na podstawie rocznego planu obrotu towarowego, po wyeliminowaniu obrotów, związanych z planowanym rozwojem sieci handlowej,

2. na podstawie wykonania planu obrotu towarowego w ubiegłym roku, przeprowadzając ewentualne poprawki, o ile w przebiegu realizacji obrotu towarowego w poszczególnych okresach występowały pewne nieprawidłowości np. sztucznie wzmożony popyt,

3. na podstawie danych planu kasowego np. miesięcznych rozliczeń kasy uczestników planowania kasowego za rok ubiegły, pod warunkiem uwzględnienia ewentualnych nieprawidłowości, o których mowa w punkcie poprzednim.

Wskaźnik sezonowości może być ustalony albo w stosunku do planu rocznego, jak to ma miejsce w powyższym przykładzie, lub też w stosunku do kwartału poprzedniego np. obrót towarowy w II kwartale jest o 1% mniejszy od obrotu w I kwartale, obrót towarowy w III kwartale jest o 1,1% mniejszy od obrotu w II kwartale; obrót towarowy w IV kwartale jest o 22% wyższy od obrotu w III kwartale.

Przy tym sposobie ustalamy obrót towarowy na IV kwartał w oparciu o przypuszczalne wykonanie

$$398.000 \times 22$$

$$\text{w III kwartale} = \frac{398.000 \times 22}{100} + 398.000 = 485.500.$$

O ile ustalony według powyższych metod obrót towarowy na planowany kwartał różni się od obrotu, przyjętego przez klienta za podstawę dla ustalenia utargu należy wspólnie z zainteresowanym klientem ustalić najbardziej prawdopodobną wysokość obrotu towarowego. Klient w uzasadnieniu do wniosku kasowego powinien podać sposób ustalenia obrotu towarowego. Komórka planowania obiegu pieniężnego także powinna dołączyć do każdego wniosku organizacji handlowej swoje obliczenie obrotu towarowego oraz sposób ostatecznego ustalenia obrotu towarowego wspólnie z klientem.

Na podstawie ustalonego obrotu towarowego sprawdza się czy w należytej wysokości został zaplanowany utarg gotówkowy podany w części B kol. 3 wniosku kasowego klienta, jak również czy utarg gotówkowy został należycie podzielony na kierunki jego odprowadzania na rachunek w banku właściwym, a więc bezpośrednio do banku właściwego, przez bank inny, przez pocztę, a także czy wstawio-

*) Wskaźnik sezonowości ustalono na podstawie założeń planu rocznego.

**) Szacunkowo ustalony obrót w bieżącym kwartale.

no do wniosku należyta kwotę na zużycie na wydatki własne. Dla tej analizy ustala się uprzednio wskaźniki na podstawie miesięcznych rozliczeń kasy uczestników planowania kasowego za okresy poprzednie.

Miesięczne rozliczenie kasy zawiera dane, które mogą być wykorzystane dla obliczenia wskaźników analitycznych a więc:

1. przychody własne,
2. podjęcie z banku właściwego i innego razem,
3. wydatki własne,
4. odprowadzenie do banku właściwego,
5. odprowadzenie do banku innego oraz
6. odprowadzenie przez pocztę.

Dane te uzupełnia się danymi dotyczącymi wielkości zrealizowanego obrotu towarowego w okresie objętym miesięcznym rozliczeniem kas uczestników planowania kasowego i oblicza się wskaźniki w sposób następujący:

1. stosunek przychodów własnych, z miesięcznego rozliczenia kasy uczestnika planowania kasowego, do zrealizowanego przez tegoż uczestnika planowania kasowego w tym samym okresie obrotu towarowego daje wskaźnik utargu gotówkowego, planowanego w części B kol. 3 wniosku kasowego wzór 1 D. Wskaźnik ten nie jest równoznaczny z wskaźnikiem ogólnego procentu inkasa, gdyż obejmuje także część utargu, która nie zostanie odprowadzona na rachunek do banku (zainkasowana przez bank właściwy, inny, lub pocztę), lecz będzie zużyta na wydatki własne. Konieczność ustalania procentu utargu gotówkowego a nie ogólnego procentu inkasa, jak to ma miejsce w Związku Radzieckim, wynika z innej struktury wniosku kasowego. Wskaźnik utargu gotówkowego umożliwia zaplanowanie utargu w kolumnie 3 części B wniosku kasowego na podstawie ustalonego planu obrotu towarowego.

2. Wydatki własne z miesięcznego rozliczenia kasy uczestnika planowania kasowego pomniejszone o gotówkę pobraną z banków — właściwego i innego dają kwotę wydatków zrealizowanych z wpływów własnych. Stosunek wydatków, dokonanych z wpływów własnych do przychodów własnych daje wskaźnik dla obliczenia wydatków planowanych w kol. 7 części B wniosku kasowego „uzupełnienie kasy“.

3. Stosunek kwoty odprowadzonej do banku właściwego do przychodów własnych daje wskaźnik dla obliczenia kwoty odprowadzenia utargu do banku właściwego w kol. 4 części B oraz w części A wniosku kasowego.

4. Stosunek kwoty odprowadzonej do banku innego do przychodów własnych daje wskaźnik dla ustalenia kwoty odprowadzenia utargu do banku innego w kolumnie 5 części B wniosku kasowego.

5. Stosunek kwoty, odprowadzonej przez pocztę do przychodów własnych daje wskaźnik dla ustalenia kwoty odprowadzenia utargu przez pocztę w kolumnie 6 części B wniosku kasowego.

P r z y k ł a d: Spółdzielnia spożywców zrealizowała obrót kasowy za lipiec w wysokości zł 140.000 i złożyła miesięczne rozliczenie kasy uczestnika planowania kasowego w którym wykazała:

- a) przychody własne zł 134.400,
- b) podjęcie z banku właściwego i innego zł 5.000,
- c) wydatki własne zł 6.500,
- d) odprowadzenie do banku właściwego 95.000,
- e) odprowadzenie do banku innego zł 15.000,
- f) odprowadzenie przez pocztę zł 22.900.

Obliczamy wskaźniki:

1. utarg gotówkowy stanowi:

$$\frac{134.400 \times 100}{140.000} = 96\%, \text{ obrotu towarowego}$$
 (a więc bezgotówkowa sprzedaż towaru wynosi 4% obrotu towarowego);
2. wydatki zrealizowane z własnych wpływów wynoszą 6.500 — 5.000 = 1.500 zł co stanowi:

$$\frac{1.500 \times 100}{134.400} = 1,1\% \text{ utargu gotówkowego};$$
3. odprowadzenie do banku właściwego stanowi:

$$\frac{95.000 \times 100}{134.400} = 70,7\% \text{ utargu gotówkowego};$$
4. odprowadzenie do banku innego stanowi:

$$\frac{15.000 \times 100}{134.400} = 11,2\% \text{ utargu gotówkowego};$$
5. odprowadzenie przez pocztę stanowi:

$$\frac{22.900 \times 100}{134.400} = 17,0\% \text{ utargu gotówkowego}.$$

Po uzyskaniu wskaźników dalsza analiza wniosku kasowego nie nastęrcza trudności. W wyżej podanym przykładzie, po ustaleniu obrotu towarowego na IV kwartał w wysokości 487.206 zł obliczamy:

1. utarg gotówkowy:

$$\frac{487.206 \times 96}{100} = 467.717 \text{ zł, którą to kwotę po-}$$
 równujemy z kwotą zaplanowaną przez klienta w kolumnie 3 części B wniosku kasowego;
2. odprowadzenie do banku właściwego:

$$\frac{467.717 \times 70,7}{100} = 330.676 \text{ zł};$$
3. odprowadzenie do banku innego:

$$\frac{467.717 \times 11,2}{100} = 52.384 \text{ zł};$$
5. uzupełnienie kasy:

$$\frac{467.717 \times 1,1}{100} = 5.145 \text{ zł}.$$

Ustalone kwoty nie mogą służyć za podstawę do samowolnego skorygowania kwot podanych we wniosku kasowym klienta, lecz powinny służyć do wykrycia przyczyn, dla których klient podał inne kwoty.

Skorygowanie może nastąpić w porozumieniu z klientem po ostatecznym ustaleniu, że wniosek kasowy był niewłaściwie opracowany. Przyczyny różnic pomiędzy kwotą podaną we wniosku kasowym klienta a ustaloną przy użyciu wskaźnika, wyprowadzonego na podstawie sprawozdawczości z miesięcy ubiegłych mogą być w zupełności uzasadnione. Np. Batyriew w swojej książce „Planowanie kredytowe i kasowe“ pisze, że w okresie letnim bezgotówkowa sprzedaż towarów wzrasta w związku z zaopatrzeniem w towary obozów pionierów, placów gry itp. W naszych warunkach okoliczność ta ma mniejsze znaczenie ze względu na zakupywanie artykułów spożywczych przez kolonie przeważnie za gotówkę oraz niechętny stosunek przedsiębiorstw handlu detalicznego do bezgotówkowej realizacji obrotu towarowego.

Niemniej jednak mogą występować pewne różnice np. a) zwiększenie bezgotówkowej realizacji obrotu towarowego w IV kwartale w związku z do-

konywaniem przez urzędy i instytucje zakupów materiałów kancelaryjnych dla wykorzystania kredytów, dokonywaniem zakupów w związku z państwowymi uroczystościami, dniem górnika, nowym rokiem, zaopatrzeniem robotników w ciepłą roboczą odzież itd., b) wprowadzenie zbierania utargów ze sklepów samochodem, celem odwiezienia do banku właściwego lub zaprzestanie tego, c) wprowadzenie

bankowego inkasa samochodowego lub likwidacja tego inkasa, d) odprowadzanie utargu przez pocztę zamiast do banku właściwego, przez wzgląd na bezpieczeństwo itd.

Tego rodzaju powody, przytoczone przez klienta powinny spowodować odpowiednią korektę kwot, uzyskanych przy zastosowaniu wskaźników.

Włodzimierz Domaniewski

Zadania Narodowego Banku Polskiego w 1953 r. na odcinku uporządkowania gospodarki komunalnej i mieszkaniowej

Powołanie i organizacja przedsiębiorstw gospodarki komunalnej i mieszkaniowej

Po powołaniu w 1950 r. jednolitej terenowej władzy państwowej zadania zaspokajania lokalnych potrzeb ludności wykonywane dotychczas przez była gospodarkę samorządową — przeszły w gestię państwowej władzy terenowej, jako zadania gospodarki komunalnej i mieszkaniowej.

Prezydya rad narodowych do wykonania tych zadań powołały — w zależności od ich wielkości — terenowe przedsiębiorstwa państwowe na rozrachunku gospodarczym jedno- lub wielobranżowe, względnie pozostawiły wykonanie tych zadań w bezpośredniej swojej gestii, jako zadania budżetowe.

Przedsiębiorstwa komunalne na rozrachunku gospodarczym powstały na bazie byłych przedsiębiorstw samorządowych, przejmując ich majątek i kadry.

Rok 1951 był okresem stałych zmian organizacyjnych i przystosowywania się do nowych form gospodarowania, związanych z rozrachunkiem gospodarczym.

Na przełomie roku 1951 i 1952, po dokonaniu dwóch zasadniczych zmian organizacyjnych, a mianowicie rozdziału wykonawstwa inwestycyjnego od działalności eksploatacyjnej, przez utworzenie nowych przedsiębiorstw wykonawczych, specjalizowanych oraz powołania przedsiębiorstw na rozrachunku gospodarczym gospodarki mieszkaniowej pod nazwą Zarządów Budynków Mieszkalnych — stan organizacyjny gospodarki komunalnej i mieszkaniowej można było uważać za ugruntowany.

W roku 1952 zachodziły dalsze zmiany organizacyjne, ale już w porównaniu do 1951 r. stosunkowo niewielkie i to przeważnie między przedsiębiorstwami jedno- i wielobranżowymi.

Toteż dopiero w 1952 r. można było przystąpić do poprawy warunków niezbędnych do prowadzenia prawidłowej gospodarki omawianych przedsiębiorstw. Nieprzygotowanie jednak zarówno samych przedsiębiorstw jak i wydziałów gospodarki komunalnej i mieszkaniowej prezydów rad narodowych, jako ich jednostek nadrzędnych — uniemożliwiło stworzenie podstawowych elementów do kierowania przedsiębiorstwem, nadzoru jego działalności i kontroli bankowej.

W konsekwencji 1952 r. nie przyniósł zadowalających rezultatów w poprawie gospodarki komunalnej, zaś wysiłek Banku i resortu skierowany został głównie w kierunku przystosowania przedsiębiorstw i ich jednostek nadrzędnych do wymogów prawidłowego gospodarowania metodą rozrachunku gospodarczego.

Natomiast w organizacji władz nadrzędnych przedsiębiorstw gospodarki komunalnej i mieszkaniowej została dokonana zasadnicza zmiana.

Z dniem 1.I. 1953 r. zostały przez Ministerstwo Gospodarki Komunalnej utworzone wojewódzkie zarządy przedsiębiorstw i urzędów komunalnych, podległe istniejącemu już na szczeblu resortu Centralnemu Zarządowi Przedsiębiorstw i Urzędów Komunalnych oraz wojewódzkie zarządy budynków mieszkalnych podległych stworzonemu na szczeblu resortu Centralnemu Zarządowi Budynków Mieszkalnych.

Ponieważ wydziały gospodarki komunalnej i mieszkaniowej prezydów rad narodowych nie były przygotowane, jako władza administracyjna, do nadzoru nad przedsiębiorstwami i nie spełniały należycie obowiązków jednostek nadrzędnych — powołanie wojewódzkich i centralnych zarządów powinno przynieść pozytywne rezultaty i ułatwić zarówno kontrolę bankową jak i nadzór przez resort.

Planowania i sprawozdawczość

Zasadniczym elementem, umożliwiającym kierowanie przedsiębiorstwem socjalistycznym i kontrolę jego działalności — jest plan techniczno - ekonomiczny, określający minimum zadań przedsiębiorstwa na odcinku produkcji dóbr czy usług i akumulacji oraz maksimum kosztów i środków przy pomocy których powinno ono te zadania wykonać.

Podstawą sporządzenia realnego planu i umożliwienia kontroli jego wykonania jest prawidłowa i terminowa sprawozdawczość.

Prawidłowo sporządzony plan oraz prawidłowa i terminowa sprawozdawczość stanowią nieodzowne warunki, w których może się rozwijać gospodarka socjalistyczna.

Oczywiście w gospodarce socjalistycznej, dającej możliwość maksymalnego rozwoju sił twórczych — wyniki każdej działalności zależą przede wszystkim od człowieka.

Jak już wspominaliśmy ani powołane przedsiębiorstwa ani też ich jednostki nadrzędne nie były przygotowane, ani pod względem organizacyjnym ani pod względem kadrowym do wymogów gospodarki socjalistycznej.

W ciągu tych dwóch lat nie stworzono jeszcze należytych podstaw prawidłowej gospodarki, jakimi są realny plan i terminowa sprawozdawczość, co w konsekwencji uniemożliwiło podjęcie środków zaradczych w kierunku uzdrowienia gospodarki materiałowej i finansowej przedsiębiorstw.

Terminy sporządzenia projektów planów techniczno - ekonomicznych na 1952 r. i zatwierdzenia ich

przez rady narodowe nie zostały w wielu przypadkach dotrzymane. Plany zostały zatwierdzone w większości dopiero w czerwcu 1952 r. W planach wielu przedsiębiorstw spośród branż, którym nie przysługiwał normatyw należności od abonentów, normatyw ten został zatwierdzony. Normy czasowe nie zostały przez prezydium wojewódzkich rad narodowych zróżnicowane dla poszczególnych przedsiębiorstw, tak iż ustalone normatywy w wielu wypadkach nie odpowiadały rzeczywistym potrzebom przedsiębiorstw. Plany często nie zostały powiązane z budżetami terebowymi ani kwartalnie, ani nawet rocznie.

Biorąc jeszcze pod uwagę szereg innych mniejszych błędów — możemy twierdzić, że plany techniczno - ekonomiczne na 1952 r. nie mogły całkowicie być realną podstawą działalności przedsiębiorstw komunalnych.

W I półroczu 1952 r., w okresie sporządzania bilansów za 1951 r. praktycznie nie posiadaliśmy sprawozdawczości bieżącej, bo nawet te nieliczne przedsiębiorstwa, które ją sporządzały nie posiadały jako pozycji wyjściowej bilansu otwarcia. W drugim półroczu, po ukazaniu się nowego zarządzenia o sprawozdawczości przedsiębiorstw komunalnych — sytuacja poprawiła się, ale w dalszym ciągu nie ma pełnej sprawozdawczości nawet za pierwsze półrocze 1952 r.

Niewłaściwie sporządzone plany i braki w sprawozdawczości bardzo utrudniały w 1952 r. prawidłowe kierowanie przedsiębiorstwami i kontrolę ich działalności, w wyniku czego rok 1952 nie przyniósł wyraźnej poprawy w gospodarce materiałowej i finansowej przedsiębiorstw.

Gospodarka materiałowa i finansowa

1) **Gospodarka materiałowa.** Przedsiębiorstwa komunalne posiadają bardzo wielkie zapasy materiałowe, równe prawie rocznemu zapotrzebowaniu. Wskaźnik rotacji w skali rocznej w 1951 r. wynosił ca 1,03. Na koniec 1952 r. zapasy materiałowe wzrosły o 3%, przy zwiększeniu zużycia o ca 12%, tak że wskaźnik rotacji w 1952 r. wynosił ca 1,13.

Na tak wysokie zapasy składają się częściowo nadmierne zapasy przeciwawaryjne o lokalnej przydatności, które z uwagi na niemożność bieżącego zaopatrywania się w nie muszą być utrzymane w całej posiadanej wysokości oraz w znacznej mierze zapasy zbędne przyjęte jako remanenty ponemieckie od byłej gospodarki samorządowej.

Normatyw zapasów materiałowych nie został przez prezydium wojewódzkich rad narodowych zróżnicowany na poszczególne przedsiębiorstwa i nie objęto nim nadmiernych zapasów nie nadających się do upłynnienia z wyżej omówionych przyczyn. Wskutek tego w niektórych przedsiębiorstwach występują stany zapasów poniżej normatywu, w większości jednak przedsiębiorstw wysokie stany ponadnormatywne, w 50% zakwalifikowane do grupy innych niekredytowanych, co stanowi ca 20% całego stanu zapasów.

Materiały zbędne przedsiębiorstwom zostały objęte w br. akcją upłynnienia. Biorąc pod uwagę nieznaczny wzrost wskaźników rotacji zapasów materiałowych w 1952 r. — możemy stwierdzić, że prowadzona akcja upłynnienia dała znikome rezultaty, co przy znacznych zapasach zbędnych decydująco wpłynęło na gospodarkę finansową i stas finansowy przedsiębiorstw.

2. **Gospodarka finansowa.** Rozliczenia z odbiorcami i dostawcami nie przebiegają prawidłowo. Inkaso należności jest zbyt powolne. Prawdziwy cykl inkasowy przeciętny dla wszystkich branż — wydłużony jest przeszło czterokrotnie. Sytuacja ta na przestrzeni II i III kwartału 1952 r. pogorszyła się, gdyż należności przeterminowane wzrosły nieproporcjonalnie do wzrostu realizacji, wskutek czego faktyczny cykl inkasowy z 20 dni w pierwszym kwartale wzrósł w drugim kwartale do 23 dni i w trzecim kwartale do 25 dni. Nieprawidłowe cykle inkasowe występują w poszczególnych branżach w następujących wysokościach:

<u>Branża</u>	<u>I kw.</u>	<u>II kw.</u>	<u>III kw.</u>
wodociągi i kanalizacja	57	75	57
oczyszczanie	62	55	56
gazownie	40	34	28
wielozakładowe	22	25	35
pralnie	30	22	22
ogrodnicze	19	17	12
hotele	15	21	5
Zarządy Budynków Mieszkalnych	24	31	29
Centrala Sprzędu Przeciwpowozowego i Ochronnego	32	40	40

Zamrożenie należności i znaczne zapasy zbędne powodują brak płynności, co pociąga za sobą niemożność regulowania zobowiązań bieżących i zaległych. W przedsiębiorstwach występują znaczne przeterminowane zobowiązania wobec dostawców, zobowiązania publiczno - prawne oraz nieodprowadzone do budżetu nadwyżki środków obrotowych.

Rozliczenia z budżetem w ciągu całego 1952 roku nie przebiegały prawidłowo, zarówno w dotowaniu przedsiębiorstw z tytułu niedoborów funduszy własnych i planowanych strat, jak i w odprowadzaniu do budżetu nadwyżek funduszy własnych i zysków.

Większość branż a w szczególności wodociągi i kanalizacja, przedsiębiorstwa komunikacyjne oraz wielozakładowe wykazują duże nadwyżki funduszy własnych. Nadwyżki te finansują środki ponadnormatywne i nienormowane, zarówno niekredytowane jak i kredytowane, gdyż przedsiębiorstwa w 1952 r. bardzo słabo wykorzystywały przysługujący im kredyt na zapasy celowe i inne kredytowane.

Przedsiębiorstwa nie posiadają wskutek tego wolnych środków na rachunkach rozliczeniowych i oddziały, odprowadzając z urzędu nadwyżki do budżetu — zmuszone są stosować kolejności wypłat ustalonych uchwałą Prezydium Rządu Nr 877, co powoduje nieregulowanie bieżących zobowiązań przedsiębiorstw i perturbacje w ich gospodarce.

Niektóre przedsiębiorstwa wykazują niedobór funduszy własnych na skutek nieterminowego dotowania przez budżety względnie poniesienia strat ponadplanowych w 1951 r., które do końca 1952 r. nie zostały pokryte.

Zadania Banku na odcinku pomocy przy uporządkowaniu gospodarki przedsiębiorstw komunalnych

Przedstawiony stan gospodarki przedsiębiorstw komunalnych wskazuje wyraźnie na konieczność podjęcia środków zaradczych w celu jej uzdrowienia i doprowadzenia do stanu prawidłowego.

J. Stalin w ostatniej swojej pracy „Ekonomiczne problemy socjalizmu w ZSRR“ sformułował jak podstawowe prawo socjalizmu „zapewnienie maksymalnego zaspokojenia stale rosnących materialnych

kulturalnych potrzeb całego społeczeństwa w drodze nieprzerwanego wzrostu i doskonalenia produkcji socjalistycznej na bazie najwyższej techniki“.

Przedsiębiorstwa komunalne powołane są do zaspokajania bytowych potrzeb ludności. Usługi komunalne w hierarchii potrzeb stoją bardzo wysoko. Mieszkanie, woda i kanalizacja, światło i gaz, komunikacja, oczyszczanie ulic i wywóz śmieci, łaźnie kąpieliska stanowią bardzo istotne potrzeby ludności. W rozumieniu charakteru tych potrzeb i ich powszechności Państwo Ludowe dla większości tych usług ustaliło ceny poniżej kosztu własnego.

Wynika z tego obowiązek z jednej strony dla konsumentów jak najoszczędniejszego korzystania z tych usług, z drugiej strony dla przedsiębiorstw, ich jednostek nadrzędných i banku kontrolującego — stałej walki o obniżenie kosztów własnych i przyspieszenie rotacji środków obrotowych. Z uwagi na stałe często przygotowanie przedsiębiorstw i ich jednostek nadrzędných — cały ciężar pokierowania tą walką musi obarczać resort i Bank.

Zarząd Banku dał temu wyraz wstawiając do planu prac Narodowego Banku Polskiego na 1953 r. opracowanie instrukcji o kredytowaniu i kontroli przedsiębiorstw komunalnych oraz prace nad uporządkowaniem finansów gospodarki komunalnej mieszkaniowej.

Oczywiście sukces podjętej przez Bank walki o dobrą gospodarkę komunalną uzależniony jest przede wszystkim od zasadniczych elementów gospodarki socjalistycznej tj. od realnego planu i terminowej prawodawczości oraz od uporządkowania gospodarki materiałowej i finansowej.

Opiniowanie projektów planów

techniczno - ekonomicznych przedsiębiorstw

komunalnych na 1953 r. i poprawienie jakości i terminowości sprawozdań

Instrukcja służbowa Banku nie nakłada na oddziały obowiązku dokładnego analizowania projektów planów techniczno-ekonomicznych. Z uwagi jednak na doświadczenia 1952 r., w którym zatwierdzone plany zawierały często istotne błędy — oddziały powinny poddać gruntownej analizie otrzymane projekty planów przedsiębiorstw komunalnych i drogą konsultacji z przedsiębiorstwami i jednostkami naukowymi doprowadzić do skorygowania ewentualnie zauważonych błędów i prawidłowego sporządzenia planów. Oddziały powinny również sprawdzić kwartalne i roczne powiązanie projektów planów z preliniarnymi budżetami terenowych w drodze porozumienia się z wydziałami finansowymi właściwych prezydiów rad narodowych.

Obciążenie oddziałów tą dodatkową pracą jest konieczne w celu uzyskania podstaw prawidłowej gospodarki oraz umożliwienia jej kontroli.

Jakość sprawozdań przedsiębiorstw oddziały powinny podnieść drogą stałego instruktażu w trakcie inspekcji i na specjalnie organizowanych naradach roboczych z przedsiębiorstwami.

Terminowości składania sprawozdań należy rygorystycznie przestrzegać, stosując w razie opóźnień interwencje w wojewódzkich zarządach oraz sankcje bankowe.

Oddziały wojewódzkie w podobny sposób powinny oddziaływać na jakość i terminowość sprawozdań odbiorczych, składanych przez wojewódzkie zarządy.

Prace nad uporządkowaniem gospodarki materiałowej

Uporządkowanie gospodarki materiałowej wymaga w pierwszym rzędzie zaktualizowania przepisów normujących tę gospodarkę oraz częściowej zmiany zasad normowania i obliczania normatywów, w szczególności:

1) ustalenia odrębnych wskaźników dla materiałów podstawowych, pomocniczych i paliwa. Ustalenie jednego wspólnego wskaźnika dla wszystkich grup zapasów materiałowych utrudnia prawidłową gospodarkę materiałową i przy nadmiernych bądź zbędnych zapasach podstawowych uniemożliwia finansowanie zaopatrzenia w materiały pomocnicze i paliwo.

2) Zróznicowanie wskaźników normatywnych dla poszczególnych przedsiębiorstw w zależności od warunków pracy i możliwości zaopatrzenia. Stosowanie przeciętnego wskaźnika obliczonego w skali ogólnokrajowej dla wszystkich przedsiębiorstw powoduje w jednych przedsiębiorstwach niewykorzystanie normatywu, w innych zaś stany ponadnormatywne zapasów niezbędnych do utrzymania ciągłości procesów gospodarczych.

Jednocześnie oddziały w porozumieniu z wojewódzkimi zarządami i prezydiami rad narodowych muszą spowodować przeprowadzenie akcji zbadania stanu zapasów materiałowych i ustalenia zapasów zbędnych i nadmiernych.

Równolegle oddziały zbadają wyniki akcji upłynnienia remanentów w 1952 r. oraz trudności, które przedsiębiorstwa napotykały w oszacowaniu i upłynnieniu zgłoszonych remanentów.

Na podstawie wyników tych badań oddziały skontrolują podział zapasów na zapasy celowe, inne kredytowane i inne niekredytowane, zaś oddziały wojewódzkie i departament zwrócą się na podstawie zebranych materiałów do wojewódzkich zarządów i prezydiów wojewódzkich rad narodowych oraz do Ministerstwa Gospodarki Komunalnej o zastosowanie środków zaradczych w kierunku przyspieszenia akcji upłynnienia zapasów zbędnych i nadmiernych.

Przy analizie projektów planów na 1953 r. oddziały muszą zbadać czy przedsiębiorstwa zaliczyły, zgodnie z pismem okólnym Ministerstwa Gospodarki Komunalnej Nr 118 z dnia 5 września 1952 r., do normatywu części zapasowych maszyn i urządzeń, cały posiadany zapas (w przedsiębiorstwach i zakładach wodociągowych i kanalizacyjnych — rury o przekrojach obecnie nie produkowanych) oraz czy inne zapasy nadmierne, które powinny być utrzymane w przedsiębiorstwie z uwagi na swoją lokalną przydatność — zostały w całości zakwalifikowane jako zapasy specjalne.

Prace nad uporządkowaniem rozliczeń z odbiorcami i dostawcami

W celu skrócenia cyklu rozliczeń z odbiorcami a w konsekwencji i z dostawcami — Bank wystąpi do Ministerstwa Gospodarki Komunalnej i do Ministerstwa Finansów o wydanie zarządzeń usprawniających inkaso należności, w szczególności:

1) ściągania w drodze egzekucji administracyjnej zaległych należności za usługi, których świadczenia ze względu na ich charakter użyteczności publicznej nie mogą być przerwane oraz za czynsze i świadczenia zwrotne z tytułu umowy o najem mieszkań i lokali, która może być rozwiązana bez zgody wynajmującego tylko wyrokiem sądowym,

2) doliczania kar za zwłokę do zaległych należności od gospodarki nieuspołecznionej i osób fizycznych.

Odnosnie normowania należności niektórych branż, należy stwierdzić, że finansowanie należności fundusami własnymi jest formą bardzo nieelastyczną, nie zapewniającą przy zanizonym wskaźniku finansowania prawidłowych należności ponadnormatywnych, wynikających z ponadplanowej realizacji, zaś przy wskaźniku zawyżonym — wyeliminowania finansowania należności przeterminowanych.

Ustalenie prawidłowego wskaźnika nawet odrębnie dla każdego przedsiębiorstwa jest bardzo trudne, gdyż faktyczny termin zapłaty rachunków przez prywatnych odbiorców w ustalonym okresie płatności rachunku zależy jest od wielu przyczyn nieuchwytnych.

Obecnie ustalone wskaźniki normatywu należności od abonentów w branżach: wodociągi i kanalizacja, oczyszczanie miast i gazownie — przekraczają okres płatności rachunków, wskutek czego normatyw obejmuje poza planowanymi należnościami prawidłowymi również należności nieprzeterminowane ponadplanowe oraz należności przeterminowane. Natomiast przy sprawnym inkasie i planowej realizacji normatyw w dużych kwotach jest nie wykorzystany.

W związku z tym Bank zwróci się do Ministerstwa Finansów o skasowanie normatywu należności od abonentów i finansowanie tych należności kredytem bankowym przez rozszerzenie kredytu na należności fakturowe również na należności bezakceptowe miejscowe, posiadające ustalony okres płatności (jako odpowiednik okresu akceptu).

W celu uporządkowania rozliczeń z odbiorcami i dostawcami oddziały muszą ustalić stan przeterminowanych należności i zobowiązań, w rozbiciu analitycznym na grupy odbiorców i dostawców oraz na okresy zalegania, badając jednocześnie ich realność z uwagi na okres przedawnienia.

Oddziały muszą również zbadać i ustalić pierwotne przyczyny utrzymywania się zaległych zobowiązań oraz trudności w terminowym inkasowaniu należności.

Na podstawie przeprowadzonych przez oddziały badań, oddziały wojewódzkie zwrócą się do wojewódzkich zarządów i prezydiów wojewódzkich rad narodowych, zaś departament do resortu o zastosowanie środków zaradczych w celu usprawnienia inkasa, zlikwidowania zaległych zobowiązań i należności w szczególności zaś rozliczeń między przedsiębiorstwami komunalnymi a prezydiami rad narodowych oraz między poszczególnymi branżami gospodarki komunalnej i mieszkaniowej.

Doprowadzenie do prawidłowych rozliczeń z budżetem

W celu doprowadzenia do prawidłowego stanu rozliczeń z budżetami terenowymi oddziały muszą ustalić stan zaległych rozliczeń i zbadać pierwotne przyczyny utrzymywania się nadwyżek środków obrotowych i zaległych wpłat z tytułu osiągniętych zysków z jednej strony oraz nieterminowego dotowania przedsiębiorstw przez budżety z tytułu niedoborów środków obrotowych i planowanych strat z drugiej strony.

Jednocześnie oddziały i oddziały wojewódzkie powinny zbadać przebieg i wyniki akcji pokrycia strat ponadplanowych poniesionych przez przedsiębiorstwa w 1951 r., zarządzanej przez Ministerstwo Gospodarki Komunalnej okólnikiem nr 123 z dnia 27.9. 1952 r.

Na podstawie przeprowadzonych przez oddziały badań, oddziały wojewódzkie podejmą interwencję w prezydiach wojewódzkich rad narodowych a departament — w Ministerstwie Gospodarki Komunalnej i w Ministerstwie Finansów w celu terminowego uruchomienia dotacji zgodnie z planem.

Nadwyżki środków obrotowych oddziały obowiązane są na podstawie uchwały Rady Ministrów z dnia 24.V. 1952 r. (Monitor Polski A-49/52) odprowadzać z urzędu, stosując w razie braku środków płatniczych kolejność wypłat ustaloną uchwałą Prezydium Rządu Nr 877 z dnia 12 grudnia 1951 r. (Monitor Polski A-103/51).

Wpłaty z tytułu zysków oddziały obowiązane są zgodnie z uchwałą Rady Ministrów z dnia 29.3. 1952 r. (Monitor Polski A-29/52) odprowadzać z urzędu na wniosek organu finansowego.

W przypadku jednak gdy w przedsiębiorstwie nie występuje niedobór środków obrotowych — nieodprowadzone wpłaty z tytułu zysku stworzą nadwyżkę środków obrotowych, którą — po jej stwierdzeniu na podstawie bilansu — oddziały powinny odprowadzić z urzędu, z własnej inicjatywy, zachowując jednak właściwy jej charakter — wpłaty z tytułu zysku.

Kredytowanie

Odprowadzanie nadwyżek środków obrotowych przez Bank z urzędu i stosowanie w razie braku środków płatniczych kolejności wypłat ustalonej uchwałą Prezydium Rządu Nr 877 z dnia 12 grudnia 1951 r. (Monitor Polski Nr A-103/51) — jest najskuteczniejszym sposobem oddziaływania na przedsiębiorstwo w kierunku korzystania z kredytów bankowych.

Doświadczenie 1952 r. wyraźnie wskazuje na to, że przedsiębiorstwa komunalne uciekają od kredytów bankowych. Kredyt jest instrumentem kontroli. Bank nie może pozwolić na wytrącenie sobie tego instrumentu z ręki. Toteż na Banku ciąży obowiązek kontroli prawidłowości pokrycia środków obrotowych przedsiębiorstwa i oddziaływania nań w kierunku zlikwidowania stwierdzonych nieprawidłowości w strukturze finansowej przedsiębiorstwa.

W związku z tym zadania Banku w 1953 r. na tym odcinku będą polegały na zbadaniu przez oddziały wszystkich źródeł nieprawidłowego dofinansowywania się przedsiębiorstw i zlikwidowania ich bezpośrednio względnie w drodze interwencji w jednostkach nadrzędnych do resortu włącznie we własnej kompetencji oraz przez oddziały wojewódzkie i departament.

Pogłębienie rozrachunku gospodarczego

Jednocześnie z pracami nad uporządkowaniem gospodarki przedsiębiorstw komunalnych Bank musi przystąpić do pogłębiania rozrachunku gospodarczego tych przedsiębiorstw. Prace w tym kierunku będą polegały na:

1) Wyeliminowaniu z gospodarki metodą rozrachunku gospodarczego jednostek nieprzygotowanych do samodzielnego gospodarowania. Oddziały muszą zbadać stan organizacyjny poszczególnych małych i słabych przedsiębiorstw, warunki w jakich pracują i poziom ich pracy pod kątem widzenia przygotowania do samodzielnego gospodarowania na zasadach rozrachunku gospodarczego. We wszystkich przypadkach gdy przedsiębiorstwo nie daje gwarancji prawidłowej gospodarki, a warunki lokalne nie rokuje możliwości podniesienia poziomu jego pracy — oddział wojewódzki powinien wystąpić do pre-

zydium wojewódzkiej rady narodowej o włączenie ich, jako zakładów, do przedsiębiorstwa wielozakładowego, istniejącego lub nowoutworzonego względnie zlikwidowania przedsiębiorstwa i przeniesienia wykonywanych przezeń zadań na zadania budżetowe.

W razie negatywnego stanowiska prezydium wojewódzkiej rady narodowej oddział wojewódzki powinien wystąpić z odpowiednim wnioskiem do departamentu w celu uzyskania w tym przedmiocie decyzji resortu.

2) Zbadaniu możliwości i spowodowaniu pogłębienia rozrachunku gospodarczego przez wprowadzenie planowych umów o świadczeniu usług i planowych rozliczeń. Szereg branż komunalnych powiązanych jest ze sobą, względnie z innymi jednostkami społecznymi, stałym świadczeniem względnie korzystaniem z usług. Przykładowo można tu wymienić: Z. B. M. — wodociągi i kanalizacje oraz oczyszczanie; hotele — pralnie; pralnie — inne jednostki społeczne; hotele — gazownie i elekrownie itp.

3) Zbadaniu funkcjonowania wewnętrznego ograniczonego rozrachunku gospodarczego w zakładach miejskich przedsiębiorstw gospodarki komunalnej (wielozakładowych) i możliwości pogłębienia go przez dążenie do stopniowego przejścia zakładów o większym zakresie działania na pełny wewnętrzny rozrachunek.

Spółdzielcza gospodarka mieszkaniowa

Zasady organizacji finansowej i systemu finansowego spółdzielczej gospodarki mieszkaniowej dotychczas się nie ukazały. W 1952 r. nie dysponowaliśmy również sprawozdawczością ani terminową miesięczną, ani też bilansową kwartalną. Plany spółdzielczości na 1952 r. sporządzone na zasadach ustalonych przez Biuro Spółdzielni Mieszkaniowych są jedynie preliminarzami wpływów i wydatków. Z uwagi na powyższe Bank w ub. r. nie mógł przeprowadzać skutecznie kontroli finansowej tej gałęzi gospodarki mieszkaniowej i nie mógł zbadać jej gospodarki i stanu finansowego.

W związku z tym trudno jest określić szczegółowy zakres pracy Banku na tym odcinku w 1953 r.

Zatwierdzony system finansowy na podstawie którego spółdzielnie opracują plany techniczno-ekonomiczne na 1953 r. na wzorach ustalonych przez Ministerstwo Gospodarki Komunalnej — ogłoszony będzie w najbliższym czasie.

Biuro Spółdzielni Mieszkaniowych zapowiedziało wprowadzenie pełnej sprawozdawczości od dnia 1 stycznia 1953 r. Na podstawie powyższego można ogólnie ustalić zakres naszej pracy na odcinku spółdzielczej gospodarki mieszkaniowej na najbliższy okres następująco:

- 1) wprowadzenie pełnej kontroli finansowej,
- 2) zbadanie gospodarki materiałowej i finansowej oraz stanu finansowego,
- 3) w razie stwierdzenia nieprawidłowości w gospodarce i stanie finansowym spółdzielni podjęcia prac w kierunku ich zlikwidowania.

Podsumowanie

Przedstawiony stan gospodarki komunalnej i zakres prac, których podjęcie jest konieczne do jej uzdrowienia, wymaga — w celu osiągnięcia pozytywnych wyników — podniesienia jakości naszej pracy i zmobilizowania się do maksymalnego wysiłku na wszystkich szczeblach naszego pionu.

Podniesienie jakości pracy musimy osiągnąć drogą stałego szkolenia i pogłębiania naszej znajomości gospodarki komunalnej i mieszkaniowej.

Poza tym powinniśmy dążyć do stałej wymiany doświadczeń uzyskiwanych w naszej pracy drogą organizowania przez oddziały wojewódzkie narad pracy z oddziałami i przez departament — z oddziałami wojewódzkimi.

W celu wymiany doświadczeń z przedsiębiorstwami i jednostkami nadrzędnymi oddziały powinny organizować narady z przedstawicielami przedsiębiorstw, zaś oddziały wojewódzkie z wojewódzkimi zarządami i wydziałami gospodarki komunalnej i mieszkaniowej prezydiów wojewódzkich rad narodowych.

Do podniesienia jakości i wydajności zarówno naszej pracy jak i pracy przedsiębiorstw i wojewódzkich zarządów powinniśmy dążyć przez organizowanie współzawodnictwa i podejmowanie zobowiązań.

W celu uzyskania jak najlepszych wyników w podejmowanej przez nas walce o dobrą i oszczędną gospodarkę komunalną — musimy wciągnąć w nią również czynnik społeczny i polityczny, szukając oparcia i pomocy w radach narodowych i związkowych oraz w instancjach partyjnych.

W celu zapoznania miejskich i wojewódzkich rad narodowych oraz komitetów PZPR ze stanem gospodarki przedsiębiorstw komunalnych i ich trudnościami oddziały terenowe i wojewódzkie mogą w razie potrzeby zwracać się do przewodniczących właściwych rad narodowych o omówienie zagadnień gospodarki komunalnej i mieszkaniowej na plenarnych posiedzeniach prezydiów i zebraniach rad narodowych z udziałem przedstawiciela wydziału ekonomicznego komitetu partyjnego i oddziału Banku.

Przedstawiciel oddziału Banku na tych zebraniach powinien naświetlić, w formie przygotowanego referatu, stan gospodarki komunalnej i mieszkaniowej oraz umotywić konieczność podjęcia energicznych środków zaradczych i zmobilizowania kadr przedsiębiorstw w celu jak najszybszego doprowadzenia gospodarki przedsiębiorstw do stanu prawidłowego.

W referacie należy omówić trudności Banku przy kredytowaniu i kontroli przedsiębiorstw komunalnych oraz obiektywnie naświetlić trudności przedsiębiorstw i ich jednostek nadrzędnych oraz podać plan pracy oddziału Banku na tym odcinku na 1953 r.

Jest wskazane aby oddział doprowadził do powzięcia na tych zebraniach uchwał, określających środki zaradcze, które powinny być podjęte przez prezydium rad narodowych, wojewódzkie zarządy i wydziały gospodarki komunalnej i mieszkaniowej oraz ustalających kwartalne plany prac na tym odcinku, z tym że jednostki nadrzędne powinny być zobowiązane do składania okresowych sprawozdań z wykonania ustalonych planów prac na plenum prezydiów, zaś prezydium — na zebraniach rad narodowych.

Wszelka inicjatywa oddziałów Banku w kierunku wciągnięcia do walki o dobrą i oszczędną gospodarkę komunalną wszystkich czynników terenowych powinna być omówiona i uzgodniona z Wydziałem Ekonomicznym Miejskich i Wojewódzkich Komitetów PZPR, z którymi oddziały powinny utrzymywać stały kontakt, jako czynnikiem mobilizującym wszystkie siły narodu do walki o wykonanie planów gospodarczych.

Jeśli potrafimy zorganizować podejmowaną przez Bank walkę o prawidłową gospodarkę komunalną i zmobilizować do niej wszystkie nasze siły i możliwości — to na pewno wyjdziemy z tej walki zwycięsko i będziemy mogli powiedzieć, że Narodowy

Bank Polski ma za sobą jeszcze jeden sukces przy podnoszeniu i usprawnieniu gospodarki narodowej, przyczyniając się w ten sposób do budowy zrębów socjalizmu w naszym Państwie.

Stanisław Sopiński

Znaczenie nowej sprawozdawczości finansowej przedsiębiorstw przemysłowych dla operatywnej pracy Banku

Planowe kierowanie gospodarką narodową wymaga sprawnej organizacji rachunkowości oraz terminowej i dokładnej sprawozdawczości.

Na XIII Zjeździe WKP(b) S t a l i n wykazał, że „...żadna praca twórcza, żadna praca państwowa, żadna praca planowa jest nie do pomyślenia bez prawidłowej rachunkowości” i że „to samo należy powiedzieć o sprawozdawczości, żadna działalność gospodarcza bez sprawozdawczości rozwijać się nie może”¹⁾.

System rachunkowości i struktura sprawozdawczości powinny w pełni odpowiadać zadaniom planowania i kontroli nad wykonaniem planów.

Do najważniejszych zadań narodowej ewidencji gospodarczej należy systematyczne przedstawianie przebiegu wykonania planów i ujawnianie odchyleń od zadań planowych.

Na podstawie danych rachunkowości analizuje się i planuje działalność każdego przedsiębiorstwa socjalistycznego, poszczególnych gałęzi i gospodarki narodowej jako całości.

Dla Banku kredytującego i kontrolującego eksploatacyjną działalność przedsiębiorstw zagadnienie rachunkowości oraz sprawozdawczości finansowej nie jest sprawą obojętną.

Z funkcji kontrolnej Banku wypływa obowiązek jak najszybszego i jak najbardziej prawdziwego chwywania od strony zjawisk finansowych toku wykonywania planowanych zadań jednostek gospodarczych.

Sprawozdawczość kredytowego aparatu Banku bazuje na materiałach kontrolowanych jednostek gospodarczych oraz na materiałach własnych.

Przedsiębiorstwa i zakłady samodzielne, kontrolowane przez Bank, obowiązane są bowiem składać we właściwych terenowo-oddziałach Banku sprawozdania finansowe według wzorów i w terminach ustalonych zarządzeniami właściwych władz.

Jednostki nadrzędne (centralne zarządy przemysłów, naczelne dyrekcje central handlowych i inne równorzędne jednostki organizacyjne) również obowiązane są przedkładać Bankowi zbiorcze sprawozdania finansowe z działalności podległych im jednostek.

Od początku rozwoju socjalistycznego systemu finansowego Bank przejął na siebie obowiązek wnikliwego kontrolera i szybkiego sprawozdawcy przebiegu wykonywania planów gospodarczych przez przedsiębiorstwa.

Właściwy stosunek pracowników aparatu bankowego do powyższych obowiązków pozwolił na zbudowanie daleko idącego zaufania do sprawozdań finansowych Banku.

Równocześnie z przemianami, jakie następowały w okresie ostatnich lat w obrębie systemu bankowo-

kredytowego, obserwowano zmiany w systemie finansowym przedsiębiorstw państwowych.

Przemiany te dotyczyły również rachunkowości i sprawozdawczości finansowej jednostek gospodarczych.

Jednolity system rachunkowości i sprawozdawczości finansowej jednostek gospodarczych, jaki się wykrystalizował w wyniku tych przemian, zapewnia organiczne powiązanie wskaźników rachunkowości i sprawozdawczości ze wskaźnikami planu.

Operatywne kierowanie wszystkimi przedsiębiorstwami opiera się także na wskaźnikach rachunkowości i sprawozdawczości.

Braki w systemie pracy pionu kredytowego na odcinku korzystania ze sprawozdawczości finansowej przedsiębiorstw

Sprawozdawczość pionu kredytowego Banku sporządzana w ramach bieżącej kontroli stanu finansowego przedsiębiorstw obejmuje — jak wiemy trzy podstawowe elementy: a) wykazy stanu rachunków bankowych, b) sprawozdania z bieżącej kontroli stanu finansowego przedsiębiorstw, c) wykazy należności i zobowiązań z tytułu dostaw, usług i robót.

Sprawozdawczość kredytowego pionu Banku objęta punktami a) i c) sporządza się w oparciu o własne materiały Banku, natomiast sprawozdanie z bieżącej kontroli stanu finansowego przedsiębiorstw sporządza się zarówno w oparciu o materiały przesyłane przez przedsiębiorstwa jak i materiały własne.

Niezbędnymi materiałami do opracowania sprawozdań z bieżącej kontroli stanu finansowego przedsiębiorstw są:

- 1) zatwierdzony roczny plan techniczno - przemysłowo - finansowy przedsiębiorstwa,
- 2) sprawozdania przedsiębiorstwa z wykonania tego planu w ubiegłych okresach a przede wszystkim:
 - a) sprawozdania terminowe przedsiębiorstwa,
 - b) ostatni posiadany przez oddział bilans i rachunek wyników przedsiębiorstwa,
 - 3) aktualny wniosek do planu kredytowego,
 - 4) doraźne i okresowe oświadczenie o stanach kredytowanych wartości, złożone przez przedsiębiorstwo w ciągu i na ultimo miesiąca sprawozdawczego,
 - 5) sprawozdanie z bieżącej kontroli stanu finansowego za miesiąc ubiegły,
 - 6) arkusz ewidencyjny stanów rachunków,
 - 7) arkusz ewidencyjny rozliczeń fakturowych.

Instrukcja służbowa postanawia, że ustalenie stanu finansowego przedsiębiorstwa na ultimo miesiąca sprawozdawczego, na podstawie powyższych materiałów, nie może polegać wyłącznie na mechanicznym zestawieniu cyfr uzyskanych z przedsiębiorstwa lub zewidencjonowanych przez oddział, lecz powinno opierać się na analitycznej i krytycznej ocenie uzyskanych danych i logicznym ich powiązaniu.

¹⁾ J. W. Stalin, Dzieła t. 6, str. 214 — 215.

Do najczęściej spotykanych braków w pracy pionu kredytowego na tym odcinku zaliczyć należy:

- 1) nie wystarczającą znajomość zasad planowania finansowego w przedsiębiorstwie,
- 2) nie wystarczającą znajomość przepisów w sprawie sprawozdawczości statystycznej z wykonania planu finansowego,
- 3) nieprawidłowy stosunek pracowników aparatu kredytowego do realności sprawozdawczości finansowej przedsiębiorstw,
- 4) nieuwzględnienie w sprawozdawczości aparatu kredytowego Banku zagadnienia szybkości obiegu środków obrotowych,
- 5) sporządzanie sprawozdania z bieżącej kontroli stanu finansowego przedsiębiorstw bez należytego oparcia się o wyżej wymieniony komplet niezbędnych materiałów.

W praktyce bankowej utarło się ostatnio — niesłuszne z gruntu przekonanie, że Bank z chwilą zwolnienia go z obowiązku opiniowania projektu finansowych planów przedsiębiorstwa — nie powinien interesować się dokładnie poszczególnymi elementami planu finansowego.

Przekonanie takie powodowało czasem pewne zaniedbanie pracowników kredytowego aparatu Banku na odcinku znajomości zasad planowania finansowego bez której nie można w dostatecznie operatywny sposób korzystać z planu finansowego.

Przekonanie to również miało wpływ na brak dostatecznej znajomości przepisów w sprawie sprawozdawczości statystycznej z wykonania planu finansowego przedsiębiorstwa.

Nierazkie są wypadki, iż pracownicy Banku nie orientują się dostatecznie dokładnie jakie sprawozdania finansowe sporządza przedsiębiorstwo poza bilansem, rachunkiem wyników oraz terminową — sprawozdawczością (dotychczasowe: P-31 i H-48).

Brak dostatecznej znajomości przepisów w sprawie sprawozdawczości statystycznej z wykonania planu finansowego spowodowało niechęć do posilkowania się sprawozdawczością finansową przedsiębiorstwa przy opracowywaniu sprawozdania miesięcznego z bieżącej kontroli stanu finansowego przedsiębiorstwa, ograniczając się do niezbędnego minimum.

Trzecim brakiem w pracy pionu kredytowego na odcinku korzystania ze sprawozdawczości finansowej przedsiębiorstwa przy opracowywaniu sprawozdania miesięcznego bywa nieprawidłowy stosunek pracowników aparatu kredytowego do realności terminowych sprawozdań finansowych nadsyłanych przez przedsiębiorstwa.

Najczęściej spotyka się w praktyce dwa rodzaje stanowisk odnośnie terminowej sprawozdawczości finansowej przedsiębiorstwa, a mianowicie:

- a) bezkrytyczne zaufanie do danych liczbowych przesyłanych przez przedsiębiorstwo,
- b) brak dostatecznego zaufania do danych liczbowych przesyłanych przez przedsiębiorstwa przy równoczesnym zbyt dużym zaufaniu we własną znajomość przedsiębiorstwa.

Obydwa powyższe przypadki uznać należy za niesłuszne, zarówno bezkrytyczne zaufanie do danych liczbowych przedsiębiorstwa, jak i zupełny brak zaufania nie mogą być podstawą do opracowania miesięcznego sprawozdania z bieżącej kontroli stanu finansowego.

W pierwszym przypadku można mieć zaufanie do danych liczbowych przedsiębiorstwa, które wynika-

ją z zapisów buchalteryjnych (np. zapasy akumulacja, rozliczenia z budżetem itp.).

Natomiast nie można przyjmować bez zastrzeżeń danych, które nie opierają się na bilansach (np. podział zapasów na celowe oraz inne kredytowane).

Trudno się zgodzić obecnie ze spotykanym czasem stanowiskiem braku zaufania do danych liczbowych przesyłanych przez przedsiębiorstwo do Banku.

Trzeba stwierdzić obiektywnie, że poziom jakościowy rachunkowości i sprawozdawczości finansowej przedsiębiorstw podwyższył się.

Opracowując więc sprawozdanie z bieżącej kontroli stanu finansowego, należy raczej opierać się na liczbach przedsiębiorstwa, korygując je jedynie w oparciu o własne materiały, np. stan pozostałości na rachunku rozliczeniowym, stan obligi kredytowej, stan należności i zobowiązań inkasowych itp.

Następnym brakiem, jaki obserwujemy w pracy pionu kredytowego na odcinku korzystania ze sprawozdawczości finansowej przedsiębiorstwa przy opracowywaniu sprawozdania miesięcznego jest nie uwzględnianie przez pracowników pionu kredytowego zagadnienia szybkości obiegu środków obrotowych. Z uwagi na olbrzymie znaczenie zwiększenia szybkości obiegu środków obrotowych dla gospodarki narodowej wydaje się stosowne prowadzenie analizy wykonania przez przedsiębiorstwo planu przyspieszenia obiegu środków obrotowych.

Dodać wreszcie należy (na marginesie), że poszczególni pracownicy pionu kredytowego często nie stosują się do wymogów instrukcji służbowej i nie opracowują sprawozdań z bieżącej kontroli stanu finansowego przedsiębiorstwa w oparciu o wyżej podany komplet materiałów niezbędnych do sporządzenia miesięcznego sprawozdania z bieżącej kontroli stanu finansowego.

Ten stan rzeczy doprowadza do zmniejszenia realności szybkich miesięcznych sprawozdań z bieżącej kontroli stanu finansowego.

Mówiąc dotychczas o brakach na odcinku korzystania ze sprawozdawczości finansowej przedsiębiorstwa mieliśmy na myśli przede wszystkim terminowe sprawozdania przedsiębiorstwa (dawniejsze P-31 i H-48).

Przejdźmy z kolei do omówienia braków w systemie pracy pionu kredytowego na odcinku korzystania ze sprawozdawczości finansowej przedsiębiorstwa przy wykonywaniu następnej kontroli stanu finansowego (analiza bilansu i innych sprawozdań finansowych).

Instrukcja służbowa przewiduje w ramach następnej kontroli stanu finansowego dokonywanie analizy bilansu i innych sprawozdań finansowych.

Pracownicy pionu kredytowego powinni dokonywać:

- a) analizy bilansu
 - a1 analiza środków obrotowych,
 - a2 analiza źródeł finansowania,
 - a3 analiza prawidłowości pokrycia środków obrotowych,
- b) analizy rachunku wyników
 - b1 badanie rentowności przedsiębiorstwa,
 - b2 kontrola wykonania planu realizacji,
 - b3 ustalenie wartości funduszy obrotowych zaangażowanych w prawidłowym cyklu rozliczeń inwestycji przeprowadzanych sposobem gospodarczym,
 - b4 badanie gospodarki pozaoperacyjnej przedsiębiorstwa,

c) **analizy innych sprawozdań finansowych**

- c1 analiza nakładów i kosztów,
c2 analiza obrotowości.

Obserwacje poczynione w terenie dowodzą, że szeregi pracowników nie wypełnia w całości wyżej wymienionych obowiązków. Stosunkowo najslabiej przedstawia się sprawa z analizą rachunku wyników i analizą innych sprawozdań finansowych.

Musimy sobie zdać jasno sprawę z tego, że głównym celem powyższej analizy jest:

a) dobre poznanie sytuacji finansowej przedsiębiorstwa bez którego nie można myśleć o bezbłędnym kredytowaniu,

b) sprawdzenie realności sprawozdawczości finansowej kredytowego pionu Banku, sporządzanej w ramach bieżącej kontroli stanu finansowego przedsiębiorstw,

c) kontrola realności planowania kredytowego przedsiębiorstw i aparatu kredytowego.

Poza tym analiza bilansu, rachunku wyników i innych sprawozdań finansowych przedsiębiorstwa powinna potwierdzać słuszność lub zwracać uwagę na niesłuszność obserwacji i wyciągniętych wniosków dokonywanych podczas lustracji przedsiębiorstwa. Ma ona również na celu sprawdzanie ex post realności oświadczeń o stanie wartości ponadnormatywnych zapasów składanych przez przedsiębiorstwo w momencie bieżącego kredytowania jednostek gospodarczych.

Nie wykonywanie tych obowiązków osłabia wartość kredytowania, które stanowi najbardziej elastyczną formę pokrycia środków obrotowych, przedsiębiorstw, umożliwiającą szybki i dostosowany do bieżących potrzeb rozdział funduszy między poszczególne przedsiębiorstwa i stanowi jeden z czułych instrumentów kontroli od strony finansowej toku wykonywania planów gospodarczych przez przedsiębiorstwa.

Nie wykonywanie analizy bilansu, rachunku wyników i innych sprawozdań nie pozwala w żadnym stopniu na stwierdzenie, czy kontrola „złotówką” jest realnie wykonywana przez Bank.

Wiemy bowiem, że bieżące kredytowanie i sporządzanie sprawozdawczości pionu kredytowego Banku w ramach bieżącej kontroli stanu finansowego przedsiębiorstw nie oznacza bynajmniej całkowitej bezbłędności w pracy aparatu kredytowego. Dopiero konfrontacja z danymi zawartymi w bilansie, rachunku wyników i innych sprawozdaniach pozwala na potwierdzenie słuszności stosowania w praktyce zasad kredytowania.

Trzeba skończyć ze spotykanym tu i ówdzie w praktyce stanowiskiem, jakoby bilans, lub rachunek wyników, czy też wreszcie inne sprawozdania finansowe miały znaczenie archiwalne.

Konfrontując bieżącą pracę kredytową przy pomocy bilansu, rachunku wyników oraz innych sprawozdań finansowych nie czyni się tego tylko w celu sprawdzenia czy dobrze kredytujemy i kontrolujemy dane przedsiębiorstwo, czynimy to również, a nawet przede wszystkim, w tym celu, aby uniknąć na przyszłość błędów, jakie można popełnić w toku bieżącego kredytowania.

Przesłanki dla pogłębienia pracy analitycznej pionu kredytowego w oparciu o nową sprawozdawczość finansową przedsiębiorstw

Nowa instrukcja (na rok 1953) w sprawie sprawozdawczości statystycznej z wykonania planu finansowego przedsiębiorstw obejmuje następujące elementy:

A. Sprawozdanie terminowe (wzór P-22).

B. Sprawozdanie bilansowe, w którego skład wchodzi:

— Bilans (wzór P-23) oraz załączniki do bilansu:

- Wykaz jednostek samodzielnie bilansujących (wzór P-23a) sporządzany wyłącznie przez jednostki nadrzędne,
- Zestawienie rozliczeń z budżetem z tytułu wpłat z zysku, pokrywania strat i środków obrotowych (wzór P-23b) sporządzane wyłącznie przez jednostki centralne jako załącznik do bilansu zbiorczego,
- Sprawozdanie o zmianach funduszu własnego (wzór P-23c),
- Sprawozdanie o zmianach w stanie środków trwałych (wzór P-23d),
- Sprawozdanie z różnic w stanie środków obrotowych (wzór P-23e),
- Specyfikacja zapasów (wzór P-23f), sporządzana wyłącznie przez jednostki samodzielnie bilansujące,
- Sprawozdanie z wykonania planu gospodarki funduszem zakładowym i funduszem popierania produkcji ubocznej (wzór P-23g).

C. Rachunek strat i zysków (wzór P-24) oraz załączniki:

- Sprawozdanie z wykonania planu sprzedaży (wzór P-24a),
- Sprawozdanie z wykonania planu gospodarki nieprzemysłowej (wzór P-24b).

D. Sprawozdanie z wykonania planu kosztów, w którego skład wchodzi:

- Sprawozdanie z wykonania planu kosztów według rodzajów (wzór P-25),
- Sprawozdanie z wykonania planu kosztów własnych produkcji towarowej i ich obniżenia (wzór P-26),
- Zbiorcze sprawozdanie z wykonania planu kosztów własnych produkcji towarowej i ich obniżenia (wzór P-26a),
- Kalkulacja jednostkowa kosztów własnych (wzór P-27),
- Sprawozdanie z wykonania planu kosztów wydziałowych (wzór P-28),
- Sprawozdanie z wykonania planu kosztów ogólnofabrycznych (wzór P-29),
- Sprawozdanie z wykonania planu kosztów jednostki utrzymywanej z narzutów (wzór P-29a).

E. Sprawozdanie z wykonania planu obrotów materiałowych i zasposodarowania nadwyżek materiałowych (wzór P-30).

F. Sprawozdanie z wykonania planu przyspieszenia obiegu środków obrotowych (wzór P-31).

Wszystkie wyżej wymienione sprawozdania finansowe otrzymuje właściwy oddział banku finansującego (sprawozdawczość finansowa przedsiębiorstw lub bank finansujący (sprawozdawczość finansowa zbiorcza).

Sprawozdania finansowe o symbolach formularza P-22, P-23, P-24, P-24a i P-27 sporządza się co miesiąc.

Sprawozdania finansowe o symbolach formularza P-23g, P-24b, P-25, P-26, P-28, P-29, P-29a, P-3 i P-31 sporządza się co kwartał.

Sprawozdania finansowe o symbolach formularza P-23c, P-23d i P-23e sporządza się co rok.

Termin wysyłania do dnia 5 następnego miesiąca po miesiącu sprawozdawczym obowiązuje przedsi-

biorstwa w odniesieniu do sprawozdań finansowych o symbolu formularza P-22.

Termin wysyłania do dnia 20 następnego miesiąca po miesiącu lub kwartale sprawozdawczym obowiązuje przedsiębiorstwa w odniesieniu do sprawozdań finansowych o symbolu formularza P-23, P-23g, P-24, P-24a, P-24b, P-25, P-26, P-27, P-28, P-29, P-29a, P-30 i P-31.

Analogiczne sprawozdania sporządza się w trybie zbiorczym.

Jak wynika z wyżej wymienionego zespołu finansowych sprawozdań przedsiębiorstw, jako materiał dla szybkiej sprawozdawczości finansowej aparatu

kredytowego może służyć sprawozdanie terminowe (wzór P-22), które przedsiębiorstwo przesyła do oddziału Banku do dnia 5 następnego miesiąca po miesiącu sprawozdawczym.

Układ sprawozdania terminowego obowiązującego na rok 1953 daje dostateczną charakterystykę podstawowych problemów dotyczących gospodarki finansowej przedsiębiorstwa: a) zagadnienie produkcji, b) zagadnienie rentowności i rozliczeń z budżetem, c) zagadnienie środków obrotowych i źródeł ich finansowego pokrycia, d) zagadnienie finansowania środków trwałych.

SPRAWOZDANIE TERMINOWE PRZEDSIĘBIORSTWA

L. p.	Numer konta	Wyszczególnienie	Plan roczny i stan na początku roku	Wykonanie od początku roku do końca miesiąca sprawozdawczego lub stan na koniec okresu sprawozdawczego	Procent $\frac{\text{rubr. 5}}{\text{rubr. 4}} \times 100$
1	2	3	4	5	6
1		Produkcja:			
		A. globalna według cen: a) niezmiennych			
		b) bieżących			
		B. towarowa w cenach zbytu			
2	191,192,195	Sprzedaż			
3	191,192,195	Koszt własny sprzedaży			
4		Różnica (poz. 2 — 3)			
5	181	Podatek obrotowy zarachowany			
6	081	Podatek obrotowy zapłacony			
7	181	Podatek od operacji nietowarowych zarachowany			
8	081	Podatek od operacji nietowarowych zapłacony			
9	036	Przelewy części zysku przeznaczonej dla budżetu			
10	035	Odprowadzenie nadwyżek środków obrotowych			
11	032	Finansowanie środków obrotowych			
12	033	Dotacje na pokrycie planowanych strat			
13	101	Przelewy z funduszu amortyzacyjnego: na inwestycje			
14	020	na remonty kapitalne			
15	020	Wydatki z rachunku bankowego środków na remonty kapitalne			
16	017	Finansowanie inwestycji			
17	—	Suma do zrefundowania z tytułu inwestycji (szacunkowa)			
18	—	Wartość zapasów materiałowych zgłoszonych do upłynnienia			
19	196	z tego sprzedano			
20	171,172 175,176	Wyroby gotowe (łącznie z towarami w sieci handlowej)			
21	179,172	Towary wysłane i usługi wykonane			
22	151,152,153	Półfabrykaty i roboty w toku			
23	Rozdział XI bez 121	Zapasy materiałowe wraz z materiałami w drodze i w prze-			
		robie			
24	111,155,183	Nakłady przyszłych okresów			
25	061,063	Należność w inkasie			
26	065,067	Zobowiązania inkasowe			
27	064	Zaliczki na kontraktację			
		Kredyty bankowe:			
28	051	normatywne			
29	052	ponadnormatywne			
30	053	inkasowe			
31	054	inne			
32	057	przeteterminowane			
33	043	Rachunek rozliczeniowy			

Główny księgowy

Dyrektor

Układ powyższego opracowania pozwala nie tylko śledzić faktyczne zmiany w kształtowaniu się poszczególnych elementów ale — również — co jest niezmiernie ważne — na śledzenie tych zmian w porównaniu z planem.

Nowy układ sprawozdania terminowego przedsiębiorstwa ujmuje wszystkie najistotniejsze elementy finansowe przedsiębiorstwa, czyniąc go tym samym jednym z podstawowych źródeł dla opracowania sprawozdania miesięcznego z bieżącej kontroli stanu finansowego przedsiębiorstwa.

Jako niezmiernie pożyteczną, dla operatywnej pracy Banku, uznać należy pozycję 18 i 19 (wartość zapasów materiałowych zgłoszonych do upłynnienia i z tego wartość zapasów sprzedanych).

Sprawozdanie terminowe przedsiębiorstwa oraz ostatni posiadany przez oddział bilans i rachunek wyników powinny stanowić podstawowy materiał liczbowy dla opracowania sprawozdania miesięcznego z bieżącej kontroli stanu finansowego.

Oczywiście może się zdarzyć, że składane przez poszczególne przedsiębiorstwa sprawozdania terminowe nie są realne, lecz to powinny być raczej wypadki odosobnione zwłaszcza jeśli się zważy, że nowa instrukcja o sprawozdawczości finansowej na 1953 r. traktuje sprawę realności liczb podawanych w sprawozdaniach bardzo rygorystycznie.

To stanowisko powinno w dużym stopniu pomóc w powstaniu zaufania u ogółu pracowników pionu kredytowego do tych sprawozdań.

Jasne jest, że najbardziej realne i zgodne ze stanem faktycznym sporządzane sprawozdanie terminowe przedsiębiorstwa nie odpowie na cały szereg bardzo ważnych (z punktu widzenia zasad kredytowania) pytań.

Zaliczyć tu należy przykładowo rozbieżność środków obrotowych normowanych na środki normatywne i ponadnormatywne, zaś te ostatnie — na celowe, inne kredytowane oraz niekredytowane.

Sprawozdanie terminowe przedsiębiorstwa nie obejmuje również elementu funduszy własnych w obrocie i pasywów stałych, które należy wyliczyć na podstawie ostatniego bilansu korygując akumulację i rozliczenia z budżetem.

Sprawozdanie terminowe przedsiębiorstwa nie wymienia także w wystarczająco dokładny sposób wszystkich rodzajów kredytów.

Sprawozdanie terminowe przedsiębiorstwa nie ma wreszcie części opisowej.

Stąd opracowanie sprawozdania z bieżącej kontroli stanu finansowego przedsiębiorstwa przez pracowników pionu kredytowego wymaga dużej znajomości sytuacji finansowej przedsiębiorstwa, którą uzyskuje się: a) w toku bieżącego kredytowania, b) na drodze częstych lustracji kredytowanych przedsiębiorstw, c) w toku wykonywania następnej kontroli stanu finansowego (analiza bilansu, rachunku wyników i innych sprawozdań finansowych).

Wszystkie wyżej wymienione sprawozdania finansowe przedsiębiorstwa poza sprawozdaniem terminowym (wzór P-22) służyć mają pracownikom pionu kredytowego jako materiał liczbowy do wykonywania następnej kontroli stanu finansowego, przewidywanej instrukcją służbową.

Instrukcja o sprawozdawczości finansowej przedsiębiorstw przewiduje że wszystkie sprawozdania finansowe sporządzane przez dane przedsiębiorstwo są przesyłane do banku finansującego. Zespół tych sprawozdań jest bardzo liczny. Trudno wymagać od pracowników pionu kredytowego, aby szczegółowo

analizowali wszystkie sprawozdania, przesyłane przez przedsiębiorstwo, tym niemniej należy ustalić zasadę, że pracownik kontrolujący dane przedsiębiorstwo, przeglądając wszystkie nadsyłane sprawozdania finansowe, poddając głębszej analizie tylko najważniejsze, których związek z pracą kredytową jest jak najbardziej skorelowany i niewątpliwy.

Instrukcja służbowa nakłada — jak wiemy — na pracowników pionu kredytowego obowiązek dokonywania analizy bilansu, rachunku wyników i innych sprawozdań finansowych.

Z obowiązków tych najważniejszym jest stałe systematyczne opracowywanie analizy bilansu przedsiębiorstwa. Głównym celem tej analizy jest, jak już wyżej podkreślono — sprawozdanie prawidłowości bieżącego kredytowania i kontroli przedsiębiorstw.

Musimy zrozumieć, że praca pionu kredytowego powinna opierać się w większym stopniu — aniżeli to obserwowano dotychczas — na bilansie i jego analizie.

Niewłaściwe jest, aby pracownicy pionu kredytowego ignorowali ten jeden z najbardziej podstawowych obowiązków instrukcji służbowej.

Pierwszym sprawozdaniem finansowym przedsiębiorstwa, które należy jak najgruntowniej analizować będzie więc sprawozdanie bilansowe (wzór P-23) oraz załączniki do bilansu:

a) zestawienie rozliczeń z budżetem z tytułu wpłat z zysku, pokrywanie strat i środków obrotowych (wzór P-23b), sporządzane wyłącznie przez jednostki centralne jako załącznik do bilansu zbiorczego,

b) specyfikacja zapasów (wzór P-23f), sporządzana wyłącznie przez jednostki samodzielnie bilansujące.

Sprawozdanie bilansowe (wzór P-23) dzieli się zarówno po stronie aktywów jak i pasywów na cztery grupy:

Aktywa:

- Grupa A — Środki trwałe, środki oddane i straty
- Grupa B — Środki normowane
- Grupa C — Inne aktywa i rozrachunki
- Grupa D — Inwestycje.

Pasywa:

- Grupa A — Fundusz statutowy, środki otrzymane, zyski i pasywa stałe
- Grupa B — Kredyty na środki normowane
- Grupa C — Inne pasywa i rozrachunki
- Grupa D — Finansowanie inwestycji.

Przy opracowaniu analizy bilansu należy kierować się wytycznymi objętymi instrukcją służbową.

Następnym sprawozdaniem finansowym przedsiębiorstwa, które należy jak najgruntowniej analizować będzie rachunek strat i zysków (wzór P-24) oraz załącznik: sprawozdanie z wykonania planu sprzedaży (wzór P-24a).

Celem analizy tych sprawozdań jest: a) badanie kształtowania się rentowności przedsiębiorstwa, b) stwierdzenie, czy sprzedaż przebiega zgodnie z planem.

Przy analizowaniu tych sprawozdań należy kierować się wytycznymi instrukcji służbowej.

Analiza bilansu i rachunek wyników wraz z wyżej wymienionymi załącznikami jest jednym z podstawowych obowiązków pracowników kredytowych.

Dalszym obowiązkiem pracowników kredytowych, wchodzących w zakres sprawowanej przez Bank na-

stępną kontrolę stanu finansowego jest konieczność analizy innych sprawozdań finansowych przedsiębiorstwa.

Z zespołu pozostałych sprawozdań wydaje się, że należy szczegółowo badać następujące sprawozdania: a) sprawozdanie z wykonania planu kosztów według rodzajów (wzór P-25), b) sprawozdanie z wykonania planu przyspieszenia obiegu środków obrotowych (wzór P-31).

Jeśli chodzi o dotychczasową praktykę w pionie kredytowym to tylko pewna część pracowników właściwie wykonywała przepisy instrukcji, mówiące o obowiązku przeprowadzania analizy wykonania planu kosztów.

Jasne jest, że analiza kosztów przedsiębiorstwa stoi w hierarchii obowiązków kontroli następnej, za analizą bilansu i rachunku wyników, tym niemniej analizę tę trzeba prowadzić a to z uwagi na możliwość wykrycia przyczyn odmiennego kształtowania się planu rentowności.

Analiza wykonania planu kosztów według rodzajów nie może być prowadzona w nazbyt szczegółowy sposób, chodzi głównie o stwierdzenie w jakim rodzaju kosztów nastąpiło przekroczenie lub oszczędność.

Oczywiście przy analizie wykonania planu kosztów należy specjalną uwagę zwrócić na wykonanie planu produkcji tak w całokształcie jak i według asortymentu.

Odchylenia od asortymentu planowanego produkcji, prowadzą bowiem często do istotnej zmiany ogólnego poziomu nakładów na produkcję, wpływają na wykonanie zadań odnośnie obniżenia kosztów własnych i na zyski, poza tym wpływają na stan środków obrotowych (wartość zapasów produkcyjnych) i na szybkość obiegu.

Analizę kosztów produkcji należy porównać z jakością produkcji. Jest rzeczą niedopuszczalną, ażeby zmniejszenie nakładów na produkcję było osiągnięte przez pogorszenie jakości wyrobów (produkcja niepełnowartościowa, obniżenie gatunku itp.).

Analiza rachunku wyników i sprawozdania z wykonania planu kosztów pozwala na ustalenie (przy pomocy porównawczo - syntetycznej analizy) dzie-

ki jakim czynnikiem otrzymano zysk ponadplanowy, czy wskutek zwiększenia rozmiarów produkcji, czy też przyspieszenia wysyłki gotowej produkcji (sprawozdanie z wykonania planu sprzedaży wzór P-24a) i ponadplanowego obniżenia kosztów własnych, czy wreszcie — dzięki możliwym odchyleniom od planowanego asortymentu produkcji.

Celem pogłębienia znajomości sytuacji finansowej przedsiębiorstwa należy prowadzić analizę sprawozdania z wykonania planu przyspieszenia obiegu środków obrotowych (wzór P-31).

Zagadnienie szybkości obiegu środków obrotowych powinno znaleźć należne mu miejsce w pracy analitycznej pionu kredytowego.

Trzeba stwierdzić obiektywnie, że pracownicy pionu kredytowego często nie doceniają dotychczas praktycznego znaczenia szybkości obiegu środków obrotowych.

Umocnienie finansów przedsiębiorstw, poprawa sytuacji finansowej przedsiębiorstwa jest właśnie wynikiem lepszego wykorzystania poprzez przedsiębiorstwo udzielonych mu środków obrotowych, których konkretnym wyrazem jest zwiększenie szybkości obiegu środków obrotowych poprzez poprawę warunków materialno - technicznego zaopatrzenia, zmniejszenia zapasów produkcyjnych do wysokości normatywów, poprzez skrócenie przebiegu procesów produkcji, przyspieszoną wysyłką produkcji gotowej itp.

Potężny rozwój gospodarki narodowej, wzrost współzawodnictwa socjalistycznego o dalszą poprawę ekonomiki przedsiębiorstw, o wszechstronne wykorzystanie rezerw wewnątrz przedsiębiorstwa — narzucają pracownikom aparatu kredytowego zadanie podniesienia jakości pracy.

Jednym z odcinków będzie postulat pogłębienia pracy analitycznej aparatu kredytowego w oparciu o sprawozdania finansowe przedsiębiorstw.

Podkreśla się, że wykonanie tego postulatu jest niemożliwe bez gruntownego poznania: a) planów finansowych przedsiębiorstw na 1953 r., b) instrukcji o sprawozdawczości finansowej przedsiębiorstw na 1953 r.

Henryk Stanowski

Przegląd doświadczeń w systemie rozliczeń inkasowych w 1952 r.

Z dniem 31 grudnia 1952 r. minął rok od wejścia w życie Uchwały Nr 877 Prezydium Rządu z dnia 12 grudnia 1951 r. w sprawie zasad rozliczeń za dostawy, usługi i roboty między jednostkami gospodarki uspołecznionej. W czasie tym aparat bankowy miał do wykonania na odcinku rozliczeń bardzo ciężkie i odpowiedzialne zadanie. Zadanie to polegało na dostosowaniu formy rozliczeń za dostawy, usługi i roboty do wymogów coraz bardziej pogłębiającej się socjalistycznej gospodarki, na stopniowym wprowadzaniu i udoskonalaniu różnych form tych rozliczeń, na wzmocnieniu rozrachunku gospodarczego i dyscypliny finansowej kontrolowanych jednostek gospodarki uspołecznionej oraz na przyspieszeniu — w wyniku tego — obrotu środków obrotowych.

Czy i w jakim stopniu założenia te zostały przez Bank zrealizowane? Aby odpowiedzieć na to pytanie należy sobie w skrócie przypomnieć główne za-

sady dokonywania przez Bank rozliczeń w okresie poprzedzającym wejście w życie wyżej wspomnianej Uchwały Nr 877/51 Prezydium Rządu. Uchwała KERM z dnia 20 maja 1947 r., która wprowadziła u progu planu trzyletniego pewne usystematyzowanie i uporządkowanie na odcinku rozliczeń towarowych, była pierwszym aktem normatywnym, podporządkowującym ograniczoną zresztą ilość jednostek gospodarki uspołecznionej rygorom finansowym w rozliczeniach pomiędzy dostawcami i odbiorcami towarów.

Ogólne zasady uchwały KERM

Uchwała ta zobowiązywała dostawcę towaru (usług) do rozliczenia się z odbiorcą z tego tytułu w przeciągu pięciu dni od daty wykonania zamówienia przez złożenie do inkasa faktury we właściwym dla niego banku (tzw. banku dostawcy). Również na wykupienie faktury przez odbiorcę towaru (usług)

uchwała ta przewidywała okres pięciu dni, w czasie których odbiorca mógł złożyć zastrzeżenie. Zastrzeżenie takie było dopuszczalne tylko w przypadku nie zamówienia towaru (usług) i o ile towar zamówiony nie odpowiadał wymaganej jakości. Po upływie pięciu dni bank płatnika miał obowiązek automatycznego zainkasowania (obciążenia rachunku płatnika) kwoty faktury i przekazania równowartości inkasa na rachunek dostawcy.

Jak z powyższego wynika uchwała KERM przewidywała tylko jedną formę rozliczeń tj. bankowe inkaso faktur **bez względu na wysokość kwoty faktury**.

Uchwała ta dawała wprawdzie NBP delegację do wprowadzenia dolnej granicy w rozliczeniach fakturowych pomiędzy jednostkami gospodarki społecznej objętymi tą uchwałą, do końca jednak 1951 roku z uprawnień tych NBP nie skorzystał z uwagi na stosunkowo niski jeszcze poziom organizacyjny i brak dostatecznej dyscypliny finansowej tych jednostek — co zmuszało banki do przeprowadzania kontroli obrotów towarowych pomiędzy uczestnikami inkasa bankowego bez względu na ich wysokość. Tym też tłumaczyć należy nadmierną ilość wystawianych często na bardzo drobne kwoty, inkasowych dokumentów rozliczeniowych, które przepływały przez banki w ostatnim okresie działania uchwały KERM pomimo, że zakres jej działania był stosunkowo ograniczony.

Akceptowa i bezakceptowa forma rozliczeń

Uchwała Nr 877/51 Prezydium Rządu wprowadziła dwie zasadnicze formy rozliczeń: to jest rozliczenia **akceptowe i bezakceptowe**.

Opierając się na danych sprawozdawczych i na bezpośrednich obserwacjach w oddziałach operacyjnych Banku należy stwierdzić, iż **forma rozliczeń akceptowych** była na przestrzeni ubiegłego roku zasadniczą i dominującą formą rozliczeń w dokonywaniu przez bank rozliczeń z tytułu dostaw, usług i robót pomiędzy jednostkami gospodarki społecznej, gdyż obejmowała ponad 75% obrotów w rozliczeniach inkasowych. Jest to zrozumiałe, jeżeli się weźmie pod uwagę okoliczność, że — zabezpieczając w maksymalnym stopniu interes dostawcy — tryb rozliczeń akceptowych pozwala równocześnie odbiorcy na złożenie w przewidzianym przepisami terminie płatności całkowitej lub częściowej odmowy akceptu z powodów znacznie liczniejszych w porównaniu z tymi, które — zgodnie z uchwałą KERM z maja 1947 r. — upoważniały do złożenia zastrzeżeń.

Przez wprowadzenie szerokiego wachlarza podstaw, które upoważniają odbiorcę towaru do złożenia we właściwym dla niego banku płatnika odmowy akceptu, Uchwała Nr 877/51 Prezydium Rządu zlikwidowała ostatecznie pewnego rodzaju automatyzm w obciążaniu rachunku płatnika przez bank z tytułu zobowiązań fakturowych. Ma to zasadnicze znaczenie dla przedsiębiorstwa pozostającego na rozrachunku gospodarczym, gdyż przedsiębiorstwo takie musi mieć w zasadzie możliwość pełnej dyspozycji swoimi środkami w banku przez możliwie jak najwszechstronniejszą kontrolę otrzymywanego towaru co do charakterystycznych cech, ilości, cen, dotrzymywania przez dostawcę szczegółowych warunków umowy itp. elementów. Wprowadzenie szerokiego wachlarza powodów złożenia odmowy akceptu przez odbiorcę wzmocniło nadto pośrednio w znacznym stopniu odpowiedzialność dostawcy za

właściwe wykonywanie przewidzianych umową zamówień — przyczyniając się w ten sposób do pogłębienia dyscypliny umownej we wzajemnych stosunkach pomiędzy jednostkami gospodarki społecznej.

Drugą podstawową formą rozliczeń, przewidzianą Uchwałą Nr 877/51 Prezydium Rządu — to **rozliczenia bezakceptowe**. Przy tej formie rozliczeń odbiorca nie ma możliwości złożenia odmowy akceptu. Jego rachunek bank obciąża z tytułu pokrywania bezakceptowych żądań zapłaty na zasadach pełnego automatyzmu. Toteż do tej formy rozliczeń mogą być dopuszczone tylko takie jednostki gospodarki społecznej, których dyscyplina organizacyjna i finansowa stoją na najwyższym poziomie oraz których dostawy i usługi są w zasadzie **staryfowane** i posiadają charakter **bezporny**. Z uwagi na powyższe ta forma rozliczeń była na przestrzeni 1952 r. ograniczona do niektórych tylko dostaw i usług (dostawy węgla kamiennego i brunatnego, koksu, brykietów węglowych, dostawy gazu i energii elektrycznej, usługi komunalne, usługi pocztowe, telekomunikacyjne i radiowe, usługi dezynsekcyjne i deratyzacyjne Centrali Zwalczenia Szkodników Zbożowo - Mącznych). O ile się jednak weźmie pod uwagę fakt, iż termin obiegu bezakceptowych żądań zapłaty ogranicza się tylko do dni pocztowych i bankowych (brak terminu akceptu) to należy stwierdzić, że na odcinku rozliczeń realizowanych w ubiegłym roku w trybie bezakceptowym nastąpiło daleko idące przyspieszenie obrotu środków obrotowych. Wobec uprzywilejowanego charakteru tych rozliczeń dała się zaobserwować w 1952 r. dążność wielu przedsiębiorstw usługowych, rozliczających się dotychczas w trybie rozliczeń inkasowych **akceptowych** do objęcia ich dostaw i usług przepisami o rozliczeniach **bezakceptowych**.

Dolna granica rozliczeń

Mówiąc o stronach dodatnich, które wniosła wyżej wymieniona uchwała do rozliczeń inkasowych — zarówno akceptowych jak i bezakceptowych — nie można nie wspomnieć o dolnej granicy tych rozliczeń, która wynosi w formie akceptowej zł 900.— a w formie bezakceptowej zł 250.— dla jednego żądania zapłaty. Wprowadzenie do rozliczeń inkasowych dolnej granicy było podyktowane w głównej mierze koniecznością odciążenia aparatu bankowego od olbrzymiej pracy technicznej związanej z dokonywaniem rozliczeń na drobne kwoty oraz skierowania i wzmocnienia kontroli nad obrotami większymi. O ile z punktu widzenia aparatu bankowego wprowadzenie do rozliczeń inkasowych dolnej granicy spełniło całkowicie swe zadanie, o tyle niektóre jednostki gospodarki społecznej — których większość obrotów kształtuje się w granicach kwot poniżej dolnej granicy, natrafiały w regulowaniu swych należności z tytułu dostaw, usług i robót na przejściowe trudności w przypadkach, gdy należności te były przez odbiorców likwidowane poleceniami przelewu, a na rachunkach zleceńodawców (odbiorców) brak było w dniu złożenia tych poleceń do banku odpowiedniego pokrycia (polecenia przeterminowane). Wynikało to z układu kolejności w płaceniu zobowiązań, według której polecenia przelewu wymienione w § 14 pkt 2 Uchwały Nr 877/51 Prezydium Rządu powinny być pokrywane na ostatnim miejscu tj. po uprzednim pokryciu wszystkich płatności wynikających przed nimi w § 6 pkt 1 tej uchwały. Trudności te zniknęły z chwilą zrównania wyżej wspo-

mnianych poleceń przelewu — w odniesieniu do kolejności ich pokrywania — z przeterminowanymi żądaniami zapłaty — co nastąpiło w marcu ubiegłego roku.

Usunięcie trudności, jakie się wyłoniły na przestrzeni ubiegłego roku w sprawie nieterminowego składania do banku przez opieszalnych odbiorców poleceń przelewu z tytułu regulowania ich zobowiązań za dostawy, usługi i roboty, było i jest przedmiotem rozważań banku. Należy jednak przewidywać, iż wzmocnienie dyscypliny finansowej jednostek gospodarki uspołecznionej na tym odcinku podobnie jak i na odcinku nieprawidłowości w obiegu dokumentów w ogóle, będzie trudne do zrealizowania bez wprowadzenia specjalnym aktem prawnym systemu dodatkowych sankcji.

Kary za zwłokę, które wyżej wspomniana uchwała wprowadziła do rozliczeń inkasowych odnoszą się tylko do przeterminowanych żądań zapłaty (0,05% dziennie od sumy żądania zapłaty minimum zł 10.—).

W praktyce ZSRR kary pieniężne za nieprzestrzeganie przepisów o obiegu dokumentów są szeroko rozbudowane i dotyczą nie tylko dostawców i odbiorców, ale również banków. Z ważniejszych kar płaconych przez państwowe i spółdzielcze organizacje i przedsiębiorstwa oraz banki należy wymienić:

kary płacone przez dostawcę na rzecz banku za wystawienie żądania zapłaty bez faktycznej wysyłki towarów lub za dwukrotne wysłanie żądania — w wysokości 5% od sumy żądania zapłaty,

kary płacone na rzecz banku przez dostawcę za podanie w żądaniu zapłaty niewłaściwego numeru rachunku płatnika, jego adresu i nazwy oddziału banku płatnika — w wysokości 100 rubli od żądania zapłaty,

kary płacone przez posiadacza rachunku za niezawiadomienie banku w określonym czasie (w ciągu 10-ciu dni od otrzymania wyciągu z rachunku) o niesłusznym (mylnym) uznaniu rachunku przez bank — w wysokości 0,2% dziennie od sumy uznania,

kary płacone przez bank za wysłanie pod niewłaściwym adresem lub później niż następnego dnia po otrzymaniu żądań zapłaty złożonych do inkasa — w wysokości 100 rubli za każdy przypadek nieprawidłowego lub nieterminowanego wysłania,

kary płacone przez bank za dopuszczenie do przeterminowania żądania zapłaty jako dokumentu wykonawczego — w wysokości 0,1% dziennie od sumy żądania zapłaty itp.

Fakturowanie dostaw (usług, robót) i składanie w banku żądań zapłaty

W odróżnieniu od obowiązujących do 1952 r. przepisów instrukcji służbowej o rozliczeniach fakturowych (według której podstawowym dokumentem rozliczeniowym dla banku była faktura składana do inkasa przy liście inkasowej) — w rozliczeniach inkasowych opartych na Uchwale Nr 877/51 Prezydium Rządu dokumentem takim jest dla banku żądanie zapłaty (dawna lista inkasowa), a nie faktura. Oparta na wspomnianej powyżej uchwale instrukcja służbowa przewiduje, iż faktura powinna być wystawiona w przeciągu trzech dni roboczych od daty wykonania zamówienia przez dostawcę — włącznie, (w razie uzasadnionej potrzeby termin ten może być przedłużony), a żądanie zapłaty obejmujące tę fakturę złożone w banku najpóźniej następnego dnia po upływie tego terminu. Jest to jeden z pierwszych i zasadniczych wymogów mobilizujących dostawców do jak najszybszego fakturowania. Niedotrzymanie

tego warunku nie pozbawia wprawdzie dostawcy prawa uregulowania należności w trybie rozliczeń inkasowych w przeciągu 30 dni kalendarzowych od terminu przewidzianego dla wystawienia faktury, a w przypadkach specjalnych i po tym terminie — naraża go jednak na dotkliwe sankcje finansowe, gdyż żądania zapłaty nie złożone w banku w przewidzianym powyżej czasie nie mogą być podstawą do udzielenia dostawcy kredytu inkasowego na należności fakturowe.

Jak wynika z obserwacji poczynionych na tym odcinku na przestrzeni ubiegłego roku większość jednostek gospodarki uspołecznionej dostosowała swój aparat organizacyjny i finansowy do wymogów bankowych w sprawie jak najszybszego fakturowania dostaw lub wykonanych usług i robót. Jest to w porównaniu z okresem, w którym rozliczenia fakturowe były przez bank dokonywane w trybie wspomnianej na początku uchwały KERM, dużym postępem w walce o przyspieszenie obiegu środków obrotowych i jak najszybsze wykonanie planu sześcioletniego.

Rozliczenia tranzytowe

Niektóre jednak przedsiębiorstwa natrafiły od samego początku na obiektywne z ich punktu widzenia trudności w rozliczeniu swych należności wobec odbiorców. Odnosi się to głównie do przedsiębiorstw dokonujących dostaw systemem tranzytowym, a w szczególności tranzytem rozliczanym, w którym jednostka organizująca tranzyt zleca zakładowi produkcyjnemu (bezpośredniemu dostawcy) bezpośrednią wysyłkę towaru pod adresem danego odbiorcy. Przy tym systemie dostaw rozliczeń z odbiorcą dokonuje jednostka organizująca tranzyt na podstawie faktury otrzymanej od bezpośredniego dostawcy.

O ile organizacja pracy i dyscyplina finansowa tego ostatniego nie stoją na odpowiednim poziomie i fakturowanie na jednostkę organizującą tranzyt z tytułu dokonanych dostaw odbywa się z opóźnieniem, powoduje to z kolei niemożność refakturowania na odbiorcę przez jednostkę organizującą zbyt — w ustalonym terminie — co w konsekwencji pozbawia tę jednostkę możliwości uzyskania w swym banku kredytu inkasowego na należności fakturowe. Wprawdzie bank dostawcy może w tych przypadkach przedłużyć zlecającemu tranzyt termin wystawienia faktury o konieczne dni pocztowe potrzebne do przesyłki dokumentów rozliczeniowych przez bezpośredniego dostawcę — ostateczne jednak wystawienie faktury i złożenie w banku żądania zapłaty na odbiorcę nie może w zasadzie przekraczać 8 — 9 dni od daty wykonania zamówienia. Przyjęcie w tranzycie rozliczanym zasady lansowanej przez niektóre przedsiębiorstwa, że jednostka organizująca tranzyt powinna refakturować na odbiorcę w przeciągu trzech dni od daty otrzymania faktury od bezpośredniego dostawcy, byłoby — z jednej strony — tolerowaniem przez bank niedociągnięć organizacyjnych i braku odpowiedniej dyscypliny finansowej dostawców — z drugiej — wpływałoby demobilizująco na odbiorców korzystających w tym przypadku z niczym nieuzasadnionego kredytu towarowego (dodatkowe i niezdrowe źródło dofinansowywania się). W tych warunkach na banku ciąży obowiązek zwracania szczególnej uwagi na prawidłowość fakturowania dostaw w tranzycie rozliczanym przez bezpośrednich dostawców kontrolowanych przez bank — przy pomocy dostępnych mu środków w przypadku zauważenia odchylenia od obowiązujących w tym przedmiocie przepisów.

Ponieważ w obrotach central zbytu (jednostek organizujących tranzyt) — prócz dostaw dokonywanych z własnych magazynów — odgrywa dużą rolę wysyłka towarów przez dostawców (zakłady produkcyjne) bezpośrednio odbiorcom, z pominięciem składów własnych tych central, należy mieć nadzieję, że i te trudności niektórych central zbytu zostaną na przestrzeni 1953 r. złagodzone lub całkowicie zlikwidowane bądź to przez dalsze pogłębianie dyscypliny organizacyjnej i finansowej dostawców w transzycie rozliczanym, bądź przez zastąpienie tranzytu rozliczanego tranzytem organizowanym, będącym wyższą formą rozliczeń tranzytowych w planowej gospodarce socjalistycznej (vide zarządzenie przewodniczącego PKPG Nr 490 z dnia 24 grudnia 1951 — Biuletyn PKPG Nr 3/52, poz. 17). W transzycie organizowanym dostawa towaru następuje analogicznie jak w transzycie rozliczanym, rozliczenia natomiast z odbiorcą towaru dokonuje bezpośrednio dostawca. Jednostka organizująca tranzyt otrzymuje w tym przypadku umowną prowizję.

Przy tej okazji warto podkreślić, że w ZSRR organizacja rozliczeń z tytułu transakcji tranzytowych, tj. zawieranych za pośrednictwem central zbytu (tzw. dostawy pośrednie) jest bardzo rozbudowana i dostosowana do specjalnych warunków danej branży (vide M. Usoskin — Podstawy Działalności Kredytowej).

Rozliczenia np. za dostawy pośrednie pomiędzy hurtowniami podległymi Ministerstwu Handlu przeprowadza się w sposób przewidziany w naszej praktyce dla rozliczeń w transzycie rozliczanym.

W rozliczeniach pomiędzy centralami zbytu a dostawcami w przemyśle ciężkim dostawca fakturuje na odbiorcę i składa we właściwym dla niego oddziale banku żądanie zapłaty z poleceniem zapisania równowartości inkasa na rachunek rozliczeniowy miejscowej placówki centrali zbytu.

Przy tym systemie bezpośredni dostawca nie rozlicza się ani z terenową placówką centrali zbytu, ani z nabywcą towaru lecz bezpośrednio z jednostką organizującą tranzyt (centralą zbytu), która — zgodnie z umową — reguluje należność wobec dostawcy przelewem ze specjalnego rachunku prowadzonego w banku dostawcy. W niektórych branżach tego przemysłu system ten ulepszono w tym kierunku, że z odbiorcą rozlicza się terenowa placówka (oddział) centrali zbytu, a równowartość z inkasa przekazuje na rachunek swej centrali. Ta ostatnia reguluje z kolei należność dostawcy.

Najpowszechniej jednak stosowanym systemem rozliczeń przy dostawach tranzytowych jest ten, przy którym dostawca rozlicza się (przy pomocy akceptowych żądań zapłaty) równocześnie z bezpośrednim odbiorcą w imieniu terenowych placówek centrali zbytu i — w imieniu własnym — z poszczególnymi placówkami zbytu na łączną sumę dostaw wykonanych na ich zlecenie. Ten sposób rozliczeń stosuje się w przemyśle lekkim, włókienniczym, spożywczym, drzewnym i w wielu innych gałęziach wytwórczości. Przy stosowaniu tego systemu rozliczeń odbiorca towaru otrzymuje dokumenty rozliczeniowe od dostawcy łącznie z towarem, a organizacja zbytu nie jest uzależniona od otrzymania odpowiednich dokumentów ze strony dostawcy — w wyniku czego zarówno obieg dokumentów jak i rozliczenia przebiegają szybciej.

Termin obiegu dokumentów

Pewne trudności dały się również zaobserwować na przestrzeni 1952 r. w sposobie właściwego obli-

czania przez bank dostawcy terminu obiegu dokumentów, tj. ustalania w rozliczeniach inkasowych cyklu rozliczeniowego, na który dostawca otrzymuje od właściwego dla niego banku kredyt inkasowy na należności fakturowe. Przepisy instrukcji służbowej o rozliczeniach inkasowych przewidują, iż termin ten składa się z trzech zasadniczych elementów **sztynnych**, jakimi są: 3 lub 10-ciodniowy termin akceptu, z góry ustalone dni pocztowe (4 dni w rozliczeniach zamiejscowych i 2 dni w rozliczeniach miejscowych dotyczących różnych oddziałów lub banków) i 2 dni bankowe potrzebne do opracowania dokumentów przez bank dostawcy i bank płatnika. Ustalony na podstawie powyższych elementów termin obiegu dokumentów rozliczeniowych nie pokrywał się w niektórych przypadkach z terminem obiegu rzeczywistym, a mianowicie wówczas, gdy czas potrzebny na obieg dokumentów z banku dostawcy do banku płatnika i z powrotem był dłuższy od czterech, a w rozliczeniach miejscowych od dwóch dni — na skutek czego równowartość żądania zapłaty, pokrytego w terminie akceptu przez bank płatnika, nie zawsze trafiała na rachunek dostawcy w terminie obiegu dokumentów ustalonym instrukcyjnie. Zmuszało to bank dostawcy do regulowania kredytu dostawcy na należności fakturowe w ciężar kredytu przeterminowanego — z powodów od dostawcy niezależnych. Dotyczyło to i dotyczy oddziałów znacznie od siebie oddalonych i położonych w miejscowościach o niedostatecznie jeszcze rozwiniętych liniach komunikacyjnych.

Fakt ten był dla banku sygnałem i bezpośrednim powodem do przeprowadzenia przez Departament Budżetowo - Rachunkowy wnikliwej analizy terminu obiegu dokumentów w III kwartale 1952 r. na podstawie specjalnie w tym celu rozpisanej ankiety. Ankieta ta, udokumentowana całym szeregiem przykładów w odniesieniu do rzeczywistych dni pocztowych w obiegu dokumentów rozliczeniowych pomiędzy oddziałami tego samego województwa i najodleglejszymi oddziałami innych województw, wykazała w całej pełni, iż najlepszym rozwiązaniem zagadnienia prawidłowego obliczania terminu obiegu dokumentów byłoby zastąpienie **sztynnych dni pocztowych**, przewidzianych obecnie przepisami bankowymi, **faktycznymi dniami pocztowymi**.

Stoi więc przed Bankiem w niedalekiej przyszłości z jednej strony skomplikowane i żmudne, a z drugiej strony wdzięczne zadanie ustalenia — na podstawie dokładnej obserwacji obiegu dokumentów — rzeczywistych dni pocztowych w obiegu dokumentów rozliczeniowych pomiędzy poszczególnymi oddziałami, podobnie jak to jest praktykowane w Banku Państwa ZSRR (vide M. M. Bogusławski i A. A. Prosiełkow — Rachunkowość i Technika Operacyjna w Banku Państwa).

W wyniku wyżej wspomnianej ankiety termin obiegu dokumentów w rozliczeniach zamiejscowych został na okres przejściowy skorygowany przez dodanie dodatkowych dwóch dni kalendarzowych. Ten sposób obliczania terminu obiegu dokumentów nie dotyczy żądań zapłaty w rozliczeniach inkasowych wewnątrzwojewódzkich w trzech województwach, a mianowicie w województwie gdańskim, katowickim i łódzkim — w których termin obiegu dokumentów rozliczeniowych, obliczany na podstawie instrukcji, pokrywa się w zasadzie z terminem faktycznym — oraz żądań, których płatnikami są jednostki budżetowe i państwowe gospodarstwa rolne tj. żądań korzystających z 10-ciodniowego terminu akceptu.

W odniesieniu do **rozliczeń inkasowych miejscowych** (w obrębie tego samego miasta) stwierdzono, że nie zachodzi konieczność poddania rewizji instrukcyjnego sposobu obliczania terminu obiegu dokumentów rozliczeniowych, że właściwą przyczyną drobnych zresztą nieprawidłowości w tych rozliczeniach była wadliwa organizacja przesyłki dokumentów — zwłaszcza w miastach o dużej ilości oddziałów miejskich. W wyniku przeprowadzenia reorganizacji w tym przedmiocie wszelkie dokumenty rozliczeniowe w obrocie miejscowym pomiędzy oddziałami NBP i innych banków są od tego czasu koncentrowane w jednym z oddziałów NBP — skąd jeszcze tego samego dnia — a najpóźniej dnia następnego w godzinach porannych — odbierają je gońcy lub rozwożą ekipy samochodowe.

W ten sposób zostały w zasadzie zlikwidowane w drugiej połowie ubiegłego roku ze wszech miar niepożądane dysproporcje pomiędzy instrukcyjnym i faktycznym terminem obiegu dokumentów — co w konsekwencji przyczyniło się do pogłębienia rozrachunku gospodarczego kontrolowanych przez bank jednostek i do przyspieszenia rotacji środków obrotowych.

Pokrywanie żądań zapłaty z wpływów dnia następnego po upływie terminu akceptu

Przepisy § 5 pkt 1 Uchwały Nr 877/51 Prezydium Rządu przewidują, że obciążenie rachunku płatnika przez bank z tytułu wykupienia akceptowego **żądania zapłaty** dokonywane jest następnego dnia roboczego po upływie terminu akceptu żądania, a przepisy instrukcji służbowej o rozliczeniach inkasowych dodają, że **podstawą do tego obciążenia jest saldo na rachunku z dnia, w którym upływa termin akceptu tj. saldo z dnia poprzedniego.**

Konieczność wykupywania żądań zapłaty dopiero następnego dnia roboczego po upływie terminu akceptu — będącego terminem płatności (wymagalności) żądania zapłaty, została podyktowana trudnościami technicznymi banku płatnika w przygotowaniu tego samego dnia częstokroć bardzo dużej ilości żądań zapłaty do wykupu. Takie rozwiązanie jest z punktu widzenia techniki bankowej najodpowiedniejsze i odpowiadające racjonalnym metodom organizacji pracy. Dotyczy to zwłaszcza oddziałów banku o zmechanizowanej księgowości przy pomocy maszyn do księgowania. Wynikiem takiego ustawienia techniki pokrywania przez bank płatnika żądań zapłaty, które nie posiadają w dniu upływu terminu akceptu pokrycia na rachunku płatnika, jest to, że najkrótszym okresem, za który nalicza się kary za zwłokę od przeterminowanych żądań zapłaty, jest okres dwóch dni.

Takiego jednak stanowiska nie podzielają niektóre jednostki gospodarki społecznej, które nie potrafiły zgromadzić na swym rachunku rozliczeniowym w banku odpowiednich środków w dniu płatności żądań zapłaty, lecz dopiero w następnym dniu roboczym. Dla jednostek tych nie jest zrozumiały fakt, że bank nie wykupił w tym dniu wystawionych na nich żądań zapłaty z dnia poprzedniego, pomimo że na rachunku rozliczeniowym znajdowały się odpowiednie środki (pochodzące z wpływów dnia następnego). Odnosi się to głównie do przedsiębiorstw handlowych odprowadzających swe popołudniowe utargi kasowe z dnia dzisiejszego do kas wieczorowych (wpłaty wieczorowe), podczas gdy uznanie rachunku przez bank z tego tytułu następuje dopiero w dniu następnym.

Reklamacje i zapytania, które wpływały na ten temat do banku na przestrzeni ubiegłego roku świadczą, że sprawa ta jest w sferach gospodarczych komentowana i różnie interpretowana.

Uchwała Nr 877/51 Prezydium Rządu — upoważniając bank do pokrywania żądań zapłaty w dniu następnym po dniu ich wymagalności, miała wyłączenie na uwadze techniczne trudności banku płatnika, związane z obciążeniem rachunku płatnika tego samego dnia, co — zakładając teoretycznie — byłoby najwłaściwszym rozwiązaniem. O ile się weźmie pod uwagę, że ostateczne saldo na rachunku rozliczeniowym znane jest w oddziałach o zmechanizowanej księgowości w zasadzie dopiero z końcem dnia operacyjnego oraz że dowody obciążeniowe z tytułu pokrywania żądań zapłaty mogą być sporządzone przez komórkę rozliczeń inkasowych oddziału dopiero po wyprowadzeniu tego salda przez komórkę rachunków bankowych (godz. 14 — 15 i później) — to stanowisko banku jest zrozumiałe i w pełni uzasadnione.

Realizacja tytułów wykonawczych

Uchwała Nr 877/51 Prezydium Rządu nie przewiduje sposobu opłacania przez bank płatnika tytułów wykonawczych dotyczących dostaw, usług i robót. Zgodnie natomiast z przepisami instrukcji służbowej o rozliczeniach inkasowych tytuły wykonawcze należy realizować w trybie **akceptowych żądań zapłaty.**

Na tym tle wyłoniły się na przestrzeni 1952 r. następujące wątpliwości:

a) czy w odniesieniu do tytułów wykonawczych obowiązuje dolna granica ustalona dla rozliczeń bezakceptowych,

b) czy tytuły złożone w banku płatnika w innej formie, jak przy bezakceptowych żądaniach zapłaty, można przyjmować do realizacji oraz

c) czy bank może przyjmować do wykonania tytuły nie dotyczące dostaw i usług.

Indywidualne wyjaśnienia centrali Banku szły w kierunku przyjmowania do realizacji przez oddziały wszelkiego rodzaju tytułów i tylko przy bezakceptowych żądaniach zapłaty.

Ponieważ podawcy tytułów wykonawczych nie zawsze stosowali się do wymogów bankowych przy składaniu tych tytułów do realizacji w banku płatnika — co narażało często oddziały Banku na przewlekłą i zbędną korespondencję — wyłoniła się konieczność usankcjonowania odnośnych przepisów banku w postaci aktu prawnego¹⁾. Odnosi się to w szczególności do tytułów wykonawczych podawanych i płatnych przez jednostki budżetowe, gdyż na tym odcinku zarysowały się najpoważniejsze trudności.

W ten sposób zostały w skrócie omówione podstawowe założenia Uchwały Nr 877 Prezydium Rządu z dnia 12 grudnia 1951 r. w sprawie zasad rozliczeń za dostawy, usługi i roboty między jednostkami gospodarki społecznej oraz przejściowe trudności, jakie się zarysowały na przestrzeni 1952 r. w realizacji przez bank przepisów tej uchwały na odcinku wzajemnej współpracy pomiędzy bankiem a tymi jednostkami. Trudności te zostały w znacznej mierze pokonane lub złagodzone.

¹⁾ Rozporządzenie Rady Ministrów z 20.XII. 1952 r. w sprawie organizacji państwowych komisji arbitrażowych i trybu postępowania arbitrażowego (Dz. U. P. R. L. Nr 2 z dnia 10.I. 1953 r., poz. 2).

Trzeba przy tym zaznaczyć, że niezależnie od trudności przytoczonych bank musiał pokonać w tym czasie cały szereg przejściowych przeszkód natury technicznej, związanych z prawidłowym ustawieniem i przeprowadzeniem rozliczeń inkasowych stosownie do zadań, jakie nałożyła wymieniona uchwała na aparat bankowy. Trudności te dały się zaobserwować nie tylko w obrębie samych komórek rozliczeń inkasowych, których możliwości techniczne były częstokroć jeszcze ograniczone, ale i we współpracy tych komórek z innymi komórkami a w szczególności z komórkami kredytowymi.

Trzeba sobie bowiem uświadomić, że ilość dokumentów rozliczeniowych, jaka przepływa przez aparat bankowy jest olbrzymia i przekracza w oddziałach NBP, na samym tylko odcinku rozliczeń inkasowych, cyfrę 36.000.— żądań zapłaty dziennie. Przepracowanie tak dużej ilości dokumentów tak przez bank dostawcy jak i bank płatnika wymagało pełnej mobilizacji środków i sił. Należy stwierdzić, że na przestrzeni ubiegłego roku mobilizacja ta została przeprowadzona.

Stefan Warmski

Stalinogród

Poprzez planową pracę i współzawodnictwo ku osiągnięciu lepszych wyników pracy

(Artykuł dyskusyjny)

Ocena działalności oddziałów NBP, dokonana za okres III kwartału ub. r. przyniosła I Oddziałowi Miejskiemu NBP w Stalinogrodzie tytuł oddziału przodującego w skali krajowej w pierwszej kategorii. Do zajęcia przez I oddział miejski tego zaszczytnego miejsca przyczyniły się w głównej mierze — wyniki pracy osiągnięte przez dział kredytów tego oddziału, który to dział uzyskał najwyższą lokatę z spośród działów i kredytów oddziałów województwa stalinogrodzkiego.

Przypuszczając, że opis metod pracy tego działu, których stosowaniu przypisuje się osiągnięcie tak dobrych wyników, mógłby zainteresować pracowników innych oddziałów, podaję poniżej kilka uwag na wspomniany temat.

Jak każdy nowopowstający oddział, tak również i I o/m, a w jego ramach i dział kredytów, składał się w momencie swego powstania z pracowników o wybitnie zróżnicowanym poziomie z uwagi na przygotowanie, opanowanie przepisów, energię i styl pracy. Nierówność ta powodowała odpowiednio nierówny poziom wykonywanej pracy, odbijający się szkodliwie na wynikach i ocenie działalności.

Jako pierwsze zadanie przeto, które dział postawił sobie do zrealizowania, podjęto akcję ogólnego podniesienia kwalifikacji pracowników, a przede wszystkim położono nacisk, na podciągnięcie pracowników najsłabszych. Zadanie to zostało wykonane drogą długotrwałej, żmudnej pracy szkoleniowej, należytej organizacji pracy oraz szeroko rozpowszechnianemu współzawodnictwu, które pozwoliło na wzrost wydajności pracy.

Problem organizacji pracy rozwiązano w dziale na podstawie należytego podziału pracy, a przede wszystkim na jej planowości i elastyczności form organizacyjnych. W początkowym okresie istnienia działu, wobec dużej różnicy w poziomie wykonywanych czynności, przyjęto następującą organizację działu: spośród najlepiej przygotowanych pracowników wyłoniono kierowników grup, w skład których to grup wchodziło około 5 do 6 pracowników. Przydział pracy w okresie najkorzystniejszych warunków pracy działu, wyrażał się czterema jednostkami samodzielnymi oraz kilkoma jednostkami niesamodzielnymi na pracownika, podczas gdy kierownik grupy miał przydział jednej jednostki o największym ciężarze gatunkowym i najbardziej skomplikowanych zagadnieniach, jak również ogólne kierownic-

two powierzanej sobie grupy. Równocześnie zastosowano system łączenia lepszego pracownika z jednym lub z dwoma słabszymi w ramach referatu. Nad tymi słabszymi pracownikami roztaczana była opieka szkoleniowa przez pracownika bardziej doświadczonego, stojącego na czele referatu, który to pracownik początkowo sam wykonywał czynności koncepcyjne, a następnie, w miarę gruntownego opanowania przez słabszych pracowników czynności manipulacyjnych oraz czynności prostszych, wciągał ich systematycznie do wykonywania czynności koncepcyjnych. Rezultatem takiej organizacji było przekazywanie wiadomości przez pracowników lepszych pracownikom słabszym, wskutek czego po pewnym okresie czasu dał się zaobserwować wzrost wydajności pracy działu, zmniejszenie różnic poziomu przy wykonywaniu pewnych prac, a w dalszej kolejności rzeczy zanik typu pracownika ewidencyjnego.

W wytworzonych w ten sposób nowych warunkach, idąc za rozwojem działu, zastosowano zmienioną organizację pracy przez przydzielenie przedsiębiorstw każdemu pracownikowi, z wyjątkiem kierowników grup, którzy zatrzymali dotychczasowe obowiązki pełnej kontroli nad wspomnianą powyżej ilością przedsiębiorstw z tym, że zniesiono podział na dwu- trzyosobowe referaty, a wobec wyrównanego poziomu kierowanie pracą oraz dozór nad jej przebiegiem w ramach poszczególnych grup spoczął jedynie na kierowniku grupy. W tym okresie organizacyjnym została wzmożona w oddziale w szerokim zakresie akcja szkoleniowa dotycząca sposobów przeprowadzania inspekcji w przedsiębiorstwach na różnego rodzaju tematy, wskutek czego i ta umiejętność została opanowana przez mniej przygotowanych referentów.

Na tej formie organizacyjnej, która utrzymywała się w dziale przez cały okres III kwartału, oddział jednak nie poprzestał, lecz idąc za wskazaniem oddziału wojewódzkiego, kładącymi nacisk na dalsze podniesienie operatywności aparatu kredytowego, nosi się z zamiarem zmiany dotychczasowej organizacji i stworzenia takiego, na nowych zasadach opartego podziału pracy, by czynności analityczne, czynności kontrolno - inspekcyjne oraz czynności oddziaływania - stanowiły większość poczynąń oddziału i tym samym, by dotychczasowa działalność ustąpiła miejsca jeszcze bardziej operatywnemu oddziały-

waniu, zgodnie z istotą i celem aparatu kredytowego.

Nowa forma organizacyjna jest pomyślana w ten sposób, by przeszkolony już obecnie w dostatecznych rozmiarach zespół pracowników został podzielony ponownie na dwie grupy pracowników tj. pracowników ułatwiających czynności mniej skomplikowane i w wyniku należytego przeszkolenia w poprawniejszy sposób i z lepszym zrozumieniem ułatwiających sprawy bieżące i przyjmujących strony oraz na pracowników wyłącznie przeznaczonych dla celów analityczno - kontrolnych i oddziaływania. Do zakresu tych ostatnich pracowników należałoby ułatwianie wszystkich spraw ważniejszych w zakresie analizy i kontroli, a przede wszystkim oddziaływania oraz celem nieabsorbowania ich czasu pracami mniej ważnymi dostęp stron do nich byłby dopuszczalny jedynie w wypadkach uznanych za ważne. W ten sposób pracownicy przeznaczeni dla czynności oddziaływania i kontroli będą niejako zmuszeni, dla wykazania się odpowiednią pracą, do odpowiedniego zwiększenia czynności w kierunku pożądanym przez oddział. Obecnie oddział opracowuje szczegółowy podział pracy między referentami analitycznymi oraz referentami manipulacyjnymi i sposób wzajemnego przekazywania sobie wiadomości. Dla celów zachowania porównywalności dotychczas stosowanego systemu z systemem nowowprowadzanym, przewidywana jest w pierwotnym okresie reorganizacji jedynie $\frac{2}{3}$ działu wskutek czego będzie można obserwować wyniki w pracy jednostek w dwojaki sposób organizacyjnie ustawionych, co powinno okazać, który z tych sposobów jest lepszy. Dotychczasowe jednak rozważania zdają się wskazywać niezbicie na to, że ten sposób nowej organizacji będzie bardziej odpowiadał celom postawionym sobie przez dział kredytów.

Równocześnie, wobec rozlicznych trudności jakie doraźnie, niejednokrotnie występowały w pracy działu, zaczęto w dziale początkowo sporadycznie stosować **planowanie pracy** na małych odcinkach, przy czym objęto tym planowaniem jedynie niektóre zagadnienia, jednak w miarę jak osiągane wyniki, dzięki zastosowaniu tego rodzaju metod, były coraz lepsze, metodę wykonywania pracy w oparciu o plany względnie harmonogramy rozbudowywano na coraz liczniejsze i różnorodniejsze prace i wreszcie po okresie zebranych doświadczeń ujęto planowanie pracy w jednolity, szeroko rozbudowany system. Równolegle z osiąganiem coraz lepszych wyników w pracy, przemawiających za celowością planowego jej wykonywania, rozwijano równocześnie w dziale intensywnie i ożywiano **ideę współzawodnictwa**.

Zobowiązania podejmowane przez zespół pracowników zyskiwały na ciężarze gatunkowym oraz na ilości podjętych zobowiązań, zarówno zespołowych jak i indywidualnych, a co niezależnie od wysokiego stylu pracy oraz ambicji pracy zespołu pracowników działu przypisać należy również właściwemu podawaniu projektów zobowiązań, pomyślanych pod kątem przysporzenia optymalnych korzyści oddziałowi. Ułatwiało to znalezienie właściwego ujęcia dla zapалу do pracy pracowników oraz skierowywanie wysiłków pracowników na coraz trudniejsze odcinki pracy, co nie tylko pozwalało podnosić jej jakość i wyniki, ale również pozwalało przez konsekwentne realizowanie podjętych zobowiązań, podnosić odpowiednio poziom wyszkolenia pracowników. Przebieg pracy w dziale był z reguły zaplanowany na okresy kwartalne, na następujących zasadach:

stworzono w dziale szczegółowe harmonogramy pracy według szczebli wykonywania, tj. osobne dla referenta, osobne dla kierownika grupy i osobne wreszcie dla kierownictwa działu.

Harmonogramy te miały charakter harmonogramów prac ogólnych tj. wykonywanych periodycznie w określonych przepisami odcinkach czasu. Układ ich został pomyślany w ten sposób, by jeden rzut oka dawał poznać, jakie prace i w jakim czasie przypadają do wykonania. Cel ten osiągnięto przez naniesienie na harmonogram w układzie pionowym wszystkich powtarzających się czynności, zaś poziomo kolejno naniesiono wszystkie dni kwartału, a z powstałych przecięć linii pociągniętych pionowo i poziomo uzyskano układ kratek, które wypełniono kolorami pod odpowiednimi datami oznaczającymi dzień, w którym dana czynność powinna być podjęta, jak również dzień w którym powinna być ukończona.

Czynności różnego rodzaju zaznaczono dla łatwiejszego wzrokowego uchwycenia odmiennymi kolorami jak np.: materiały wysyłany na zewnątrz (sprawozdawczość itp.) zaznaczono kolorem czerwonym, czynności do wykonania wewnątrz działu zielonym itd. co momentalnie informowało pracownika nie tylko o rodzaju pracy przypadającej do wykonania w danym dniu, ale również na przestrzeni znacznego okresu czasu, umożliwiało odpowiednie przygotowanie pracy. Na podobnych zasadach opracowano dla czynności zasadniczych, ujętych w harmonogramie ogólnym, harmonogramy szczegółowe, opracowujące wyłącznie dane zagadnienie jak np. plan inspekcji w przedsiębiorstwach, plan konferencji z przedsiębiorstwami itp. oraz założono na szczeblu kierownictwa działu szereg ewidencji dla celów analizy sytuacji zarówno w poszczególnych przedsiębiorstwach jak i w przekroju całego oddziału oraz dla celów ułatwienia pracy kierownictwu. Do ewidencji tych należą np. ewidencja bilansów oraz czynności z nimi związanych (ewidencja ta obejmuje planowany termin złożenia, rzeczywisty termin złożenia, datę sporządzenia zestawienia analitycznego, datę wysłania części opisowej, datę zastosowania sankcji itd.), ewidencja rozliczeń z budżetem, ewidencja przeterminowanej podaży do portfelu C, ewidencja wyników działalności przedsiębiorstw, ewidencja stanów zapasów itp.

W ten sposób zebrany i uszeregowany materiał prowadzony bieżąco, dawał łatwy wgląd w każdorazowy stan prac w dziale oraz informował o przebiegu zarówno korzystnych jak i niekorzystnych zjawisk gospodarczych w przedsiębiorstwach. Korzyści płynące z takiego rozwiązania sprawy okazały się bardzo poważne, gdyż umożliwiały bieżącą analizę nieomal że wszystkich zagadnień występujących w dziale i to bez uciekania się do potrzeby jakiegokolwiek zbierania i przygotowywania materiałów w momencie dokonywania analizy.

Na tej podstawie zarówno kierownictwo działu jak i dyrekcja, mając stały obraz bieżącego stanu prac, miała ułatwione zadanie kierowania pracą i skierowywania wysiłków na odcinki wymagające pomocy.

Wiedząc z doświadczenia, że praca w ramach działu układa się z różnych przyczyn czasem niekorzystnie, konieczne było stałe i nieomalże codzienne śledzenie postępu prac, któremu to właśnie zadaniu omawiany system w zupełności sprostął.

Planując pracę, jak to wspomniano, na odcinki kwartalne, na naradach pracy całego oddziału wytyczane były główne kierunki prac, którym należa-

ło w danym okresie czasu poświęcić szczególną uwagę. W tym samym kierunku podawano tematykę zobowiązań, co nastawiało aparat kredytowy na wzmożoną działalność w wytyczonym kierunku. Na miesięcznych naradach pracy oddziału zdawane były przez komisję współzawodnictwa pracy szczegółowe sprawozdania z postępu prac, a w razie pojawienia się w międzyczasie dodatkowych zagadnień, wskazywano kierunek w jakim praca w okresie miesięcznym powinna przebiegać. Niezależnie od tego komórka kredytowa zbierała się dwa razy w tygodniu na odprawy, którym przewodniczył dyrektor oddziału, a z działu kredytów uczestniczyli kierownik działu oraz kierownicy grup. Na zebraniach tych poddawano krótkiej analizie osiągane wyniki trzydo 4-rodniowe, a z kolei wyznaczano pracę na następny okres trzydniowy. Szczegółowa znajomość stanu prac oraz nieprawidłowości występujących w przedsiębiorstwach (ewidencje) umożliwiały składanie dyrekcji oddziału szczegółowych raportów oraz właściwą interwencję we właściwym czasie. Nie mogąc, z uwagi na obszerność tematu, szczegółowo omówić wszystkich sposobów planowania pracy działu opiszę przykładowo kilka jej form.

Plan inspekcji

Mając szczegółowo sporządzony plan inspekcji, z uwzględnieniem tematyki inspekcji, śledzono przebieg realizacji planu, odnotowując na planie datę dnia, w którym pracownik udawał się na inspekcję, przez co zyskiwano stały przegląd przebiegu tych prac. Z drugiej strony, w momencie gdy referent przedstawiał do podpisu sprawozdanie z inspekcji, odnotowywano datę wysłania sprawozdania. Takie rozwiązanie sprawy dawało stały i łatwy przegląd tego zagadnienia, możliwość dopilnowania, by sprawozdania z inspekcji nie zalegały oraz by nie zalegały inspekcje, a również umożliwiało ocenę planowości pracy pracowników i wykonywania przez nich zadań nakreślonych planem.

W razie stwierdzenia odmiennego kształtowania się przebiegu wykonywania planu inspekcji od jego założeń, istniała wówczas zawsze możliwość bezwzględnej interwencji i zarządzenia złu. Równocześnie, zgodnie z nałożonymi przepisami, obowiązkiem zawnioskowania przez dział kredytów raz w miesiącu inspekcji obligatoryjnych, kontrolę wykonywania tego obowiązku przeprowadzono w ten sposób, że na szczelbu kierownika działu analizowano miesięczne sprawozdania oraz wnioski do planu kredytowego, ewidencjonując nieprawidłowości wymagające inspekcji obligatoryjnej. W razie stwierdzenia zaistnienia takich okoliczności, a niezłożenia przez referentów wniosków, wniosek taki był składany na polecenie kierownictwa działu, a termin i tematyka inspekcji była odnotowywana w kwartalnym planie inspekcji. W ten sposób codzienny rzut oka na plan inspekcji pozwalał dopilnować terminowego wykonywania tych prac, a z drugiej strony dawał zawsze odpowiedź na pytanie, która nieprawidłowość i w którym przedsiębiorstwie nie została jeszcze w drodze inspekcji zbadana.

Plan konferencji z przedsiębiorstwami

Plan ten przewidywał szczegółowe rozpracowanie dat odbycia konferencji z przedsiębiorstwami, datę zawiadomienia jednostki o mającej się odbyć konferencji, datę faktycznego jej odbycia oraz datę wysłania sprawozdania z konferencji. Z samego układu

tego planu wynikają korzyści nie wymagające bliższych omówień.

Plan wykonania sprawozdawczości miesięcznej względnie wniosków do planu kredytowego

Układ wspomnianego planu jest następujący: pionowo wpisane są nazwy przedsiębiorstw wchodzących w skład grupy działu, a objętych daną pracą, poziomo zaś podane są dni, w których dana czynność przypada do wykonania z zaznaczeniem niedziel, dni wolnych od pracy oraz dni specjalnego nasilenia pracy jak np. regulacja kredytów lub tp. Harmonogram taki był sporządzany doraźnie na odprawach odbywanych (dwa razy w tygodniu) u dyrektora oddziału, na których dokonuje się przeglądu przewidywanego stanu obsady działu w okresie wykonania danej pracy, przewidywanych przeszkód w jej wykonaniu oraz na tej podstawie dokonuje się w porozumieniu z kierownikami odpowiednich grup, zaplanowania przebiegu pracy. W razie uzgodnienia terminu, u zbiegu nazwy przedsiębiorstwa i terminów wpisuje się w odpowiednim kwadracie nazwisko pracownika, celem zaznaczenia że dana czynność zostanie przez wymienionego pracownika do tego dnia całkowicie opracowana i koncepcja zostanie oddana do przepisania na maszynie. Harmonogramy te sporządzane w kilku egzemplarzach informują kierownictwo działu o planowym rozłożeniu pracy, co z jednej strony umożliwia zapewnienie potrzebnego czasu na uważne przeczytanie czystopisu oraz umożliwia równomierny wpływ koncepcji pism na maszyny, przez co unika się zatorów na maszynach, a z drugiej strony umożliwia wyzyskanie każdego wolnego czasu i przeznaczenie go na wykonanie innych czynności jak np. inspekcji. Z chwilą oddania danego sprawozdania do podpisu zaznacza się na planie dotrzymanie względnie niedotrzymanie terminu.

Ponieważ najlepszy nawet harmonogram nie spełni swego zadania, jeżeli nie będzie odpowiednio wykonywany, na planowy przebieg pracy położony jest szczególny nacisk, przy czym śledząc codziennie przebieg postępu prac ma się zawsze możliwość pospieszenia we właściwym czasie z pomocą w przypadku załamywania się wykonywania harmonogramu, iak również ma się możliwość rozważenia, czy potrzebne jest ewentualne zarządzenie pracy w godzinach nadliczki względnie w dni świąteczne.

Zasadą jest opracowywanie najpierw tych sprawozdań względnie innych materiałów, które wymagają sporządzenia zestawienia zbiorczego. Referent kredytowy, w przypadkach szczególnie niekorzystnego rozkładu pracy, (np. dwa święta w okresie wykonywania danej czynności), wywiera nacisk na przedsiębiorstwo w kierunku przedterminowego dostarczenia potrzebnych mu materiałów, np. już w dniu 8 względnie 9, zamiast 10 danego miesiąca. Tego rodzaju usiłowania odnoszą zwykle w pewnej części pomyślny skutek, przez co wygospodarowuje się dodatkowy dzień na wykonanie danej pracy. Zaewidencjonowane daty rzeczywistego wykonania, w połączeniu z uwagami poczynionymi na temat poziomu wykonania danej pracy, stanowią z kolei materiał do oceny poszczególnych pracowników.

Z innych przykładowo wymienionych materiałów zasługują na podkreślenie materiały służące do ewidencjonowania nieprawidłowości w przedsiębiorstwach, które to nieprawidłowości stanowią przyczynę trudności finansowych jak np. ewidencja przedterminowanej podaży do partfetu C. Ewidencja ta

jest założona w układzie wymieniającym pionowo wszystkie przedsiębiorstwa, a poziomo jest rozbita na poszczególne dekady. Stąd w okresach dekadowych z arkuszy C—15 nanoszono stan podaży przeterminowanej, zyskując obraz tego zagadnienia zarówno w odniesieniu do poszczególnych przedsiębiorstw jak również w skali grup i wreszcie w skali oddziału. Systematycznie ujęty obraz tego zagadnienia umożliwiał kontrolę referentów na tym odcinku, przebiegu interwencji, zastosowania sankcji, a w przypadkach poważniejszych wydawano polecenie bieżącego przeglądu przez referenta codziennej podaży przeterminowanej, wynotowywanie sobie symboli zadań zapłaty i sprawdzenie wszystkich bez wyjątku wypadków nieterminowej podaży w drodze inspekcji. Wskutek tego uzyskiwano możliwość porównania stanu zaewidencjonowanego przez oddział ze stanem wykazanym w sprawozdaniu z inspekcji, co stanowiło moment kontroli referenta. Na podobnych zasadach, prowadzone są inne, poprzednio wspomniane, ewidencje. Celem ułatwienia pracy referentom stosował dział metodę przygotowywania różnego rodzaju listów ramowych, dotyczących różnych spraw oraz metodę specjalnie szczegółowego doszkalania w trudnych okresach czasu. Przykładem tego może być okres, w którym nowowyprowa-

dzona instrukcja służbowa nakładała obowiązek przeprowadzania inspekcji w przedsiębiorstwach, a brak było jeszcze części szczegółowej instrukcji a więc, mimo zaznajomienia się na odprawach z wytycznymi do przeprowadzania tych inspekcji, brak było szczegółowych zasad działania. W okresie tym oddział, zmierzając do pełnego wykonywania planu inspekcji, wypracował w drodze realizacji zaciągniętych w tej mierze zobowiązań indywidualnych pracowników, szczegółowe metody działania, z którymi ogół pracowników został zaznajomiony. Ułatwiło to bardzo wykonywanie planu inspekcji, gdyż usunęło zasadniczą przyczynę ociągania się niektórych referentów w wykonywaniu tych prac. Z drugiej strony słabsi pracownicy obejmowani byli indywidualnymi zobowiązaniami pracowników, doświadczonych w przeprowadzaniu inspekcji, które to zobowiązania zmierzały w kierunku gruntownego, praktycznego przeszkolenia mniej przygotowanych kolegów.

Reasumując powyższe uwagi stwierdzić należy, że o powodzeniu w pracy działu kredytów zadecydowała planowość w działaniu, ruch współzawodnictwa oraz ambitny i wytrwały styl pracy całego zespołu pracowników.

DZIAŁ i n s t r u k c y j n y

Wyciągi z pism Departamentów Kredytów

Przeznaczenie różnicy z przeszacowania niektórych artykułów na dzień 10 maja 1952 r.

Ministerstwo Finansów Departament Dochodów Państwowych pismem Nr. PD 6467/2/52 z dnia 29 maja 1952 r. wydał następujące wyjaśnienia:

„W związku z powstałymi wątpliwościami na tle postępowania z różnicą cen artykułów, których cenę zmieniono zarządzeniami ministra handlu wewnętrznego z dnia 10 maja 1952 r., a które stanowiły w tej dacie remanent w uspołecznionych organizacjach handlowych, gastronomicznych (żywienie zbiorowe), stołówkach, piekarniach, magazynach itp., punktach sprzedaży tych artykułów. Ministerstwo Finansów wyjaśnia, że różnica cen, jaka powstała pomiędzy nową ceną, a ceną dotychczasową tych artykułów, nie podlega odprowadzeniu do budżetu Państwa.

W przedsiębiorstwach państwowych różnica z księgowego przeszacowania zostanie zarachowana na zwiększenie funduszu statutowego, a zatem nie wpłynie na zwiększenie zysku bilansowego.

Przedsiębiorstwa spółdzielcze zarachują powyższą różnicę na dobro odpowiedniego konta funduszu zasobowego. Różnica ta nie będzie jednak podlegała podatkowi dochodowemu, a to z uwagi na § 17 lit. i uchwały Nr 97 Rady Ministrów z dnia 10 lutego 1951 r. o podatku dochodowym od spółdzielczości (Monitor Polski Nr A-17, poz. 224)“.

Przeznaczenie różnicy z przeszacowania remanentów towarów na dzień 4.I. 1953 r. w jednostkach handlu spółdzielczego

„Ministerstwo Finansów powiadamia, że różnice powstałe z przeszacowania na dzień 4.I. 1953 r. remanentów towarów (w myśl Uchwały Rady Ministrów z dnia 3.I. 1953 r. w sprawie zniesienia bonowego zaopatrzenia, regulacji cen, ogólnej podwyżki płac i zniesienia ograniczeń handlu nadwyżkami produktów rolniczych) powinny zwiększyć fundusz zasobowy poszczególnych spółdzielni.

W związku z powyższym Ministerstwo Finansów prosi Centralny Związek Spółdzielczy o wydanie odpowiedniego zarządzenia jednostkom spółdzielczym.

Jednocześnie Ministerstwo Finansów zawiadamia, iż różnice powstałe z przeszacowania remanentów towarów na dzień 4.I. 1953 r. nie podlegają opodatkowaniu podatkiem dochodowym, a to zgodnie z przepisem § 17 lit. i uchwały Nr 97 Rady Ministrów z dnia 10.II. 1951 r. o podatku dochodowym od spółdzielczości (Monitor Polski Nr A-17, poz. 224)“ (Pismo ministra finansów Nr FH-196/5/53 z dnia 14 stycznia 1953 r. do prezesa Centralnego Związku Spółdzielczego).

Orzeczenie PKPG w sprawie niewłaściwości gospodarczych występujących w jednym z centralnych zarządów (w handlu)

Odnośnie niewłaściwości gospodarczych występujących w przedsiębiorstwach podległych wyżej wymienionemu centralnemu zarządowi, na którego zarządzeniem przewodniczącego PKPG został nałożony obowiązek zawarcia umowy generalnej, Państwowa Komisja Planowania Gospodarczego — Departament Handlu pismem z dnia 30.12. 1952 r. dała następujące wyjaśnienie:

„W wyniku tego obowiązku przedsiębiorstwa podległe centralnemu zarządowi miały obowiązek zawarcia umów szczegółowych z przedsiębiorstwami podległymi dostawcy, względnie nabywcom (zawarcie umów szczegółowych jest czynnością wynikającą z zawartych umów generalnych). W przypadku gdy którakolwiek ze stron odmawia zawarcia umów planowych, drugiej stronie przysługuje wniesienie sporu do komisji arbitrażowej. Strona uznana za winną jest zobowiązana do uiszczenia kar umownych. Wyjaśnienia centralnego zarządu jakoby rzekomy brak umów szczegółowych przyczyniał się do zwiększania remanentów w świetle powyższych ustaleń stają się bezprzedmiotowe, a w każdym razie stan bezumowny obciąża centralny zarząd, który powinien był dołożyć wszelkich starań zmierzających do dopełnienia ciążących na nim obowiązków — (zarządzenie przewodniczącego PKPG cytowane na wstępie).

Wyjaśnienie jakoby hurtownie centralnego zarządu były zmuszone do przyjmowania wszelkich nadchodzących dostaw, nawet gdy zawierają one artykuły jednorodnjowe nie odpowiadające upodobaniom konsumenta, jest nieuzasadnione. Konieczność przyjmowania artykułów w innej, niż uwidoczniona na etykiecie, jakości należy uznać za wykluczoną, chyba, że etykieta nosi wyraźny napis „opakowanie zastępcze”.

Jednym z obowiązków centralnego zarządu, jako dystrybutora, jest wpływianie na rodzaj i jakość produkowanych przez przemysł towarów. Centralny zarząd jako nabywca ma prawo odmowy przyjęcia towaru niezgodnego z zawartą umową, względnie towaru posiadającego jakiekolwiek wady”.

Wydzielenie poszczególnych pionów na pełny wewnętrzny rozrachunek gospodarczy w spółdzielniach spożywców zrzeszonych w ZSS

Według otrzymanego wyjaśnienia z centrali ZSS koszty powstałych z dniem 1.I. 1953 r. dyrekcyj naczelnych spółdzielni stanowią część składową kosztów działalności gospodarczej w spółdzielni jako całości i dzielone są — zgodnie z zasadami przyjętymi dla podziału kosztów administracji wspólnej — na koszty poszczególnych pionów działalności (oddziałów branżowych) w formie narzutów administracji wspólnej. Natomiast w poszczególnych spółdzielniach nie ustala się stałych stawek opłat oddziałów branżowych na pokrycie kosztów dyrekcyj, a więc nie powstaje zagadnienie różnicy wpływów i wydatków w tych dyrekcjach.

W związku z powyższym przepisy ZP 36/52 nie mają zastosowania w odniesieniu do rachunków otwieranych dla dyrekcyj naczelnych spółdzielni. Jednocześnie wyjaśnia się, że oddzielne rachunki dla dyrekcyj naczelnych spółdzielni należy otwierać jedynie na ich żądanie oraz że dyrekcje mogą być również utrzymywane przy poszczególnych pionach i w tym przypadku nie mogą posiadać oddzielnych rachunków. HU/HW — 1951, Warszawa, dnia 22 stycznia 1953 r.

Finansowanie zakupu materiałów na inwestycje wykonywane sposobem gospodarczym przez spółdzielnie budowlane

Wyjaśnia się, że w myśl Z. P. 105/52 I pkt. 6 przy wykonywaniu inwestycji sposobem gospodarczym oraz przy korzystaniu z usług spółdzielni budowlanych, drobnych rzemieślników oraz osób prywatnych materiały do tych inwestycji obowiązany jest dostarczyć wykonawcom inwestor, który zakupuje je z własnych środków obrotowych w ramach normatywu na materiały. W przypadku jeśli zakup tych materiałów nie został objęty normatywem, wynikające stąd zapasy ponadnormatywne należy traktować jako „inne kredytowane” i udzielać na nie kredytu na nadzwyczajne potrzeby. Termin spłaty kredytu należy ustalić do czasu wpływu refundacji z Banku Inwestycyjnego.

Refundacja środków obrotowych w wysokości zużycia materiałów na daną inwestycję następuje ze środków inwestycyjnych na podstawie faktur wykonawców, w których to fakturach wykonawca podaje oprócz należności za wykonane usługi również ilość i wartość zużytych materiałów. HU/HW/5193, Warszawa, dnia 14.I. 1953 r.

Kredytowanie oddziałów zaopatrzenia robotniczego w I kwartale 1953 r.

W I kwartale 1953 r. Bank będzie pokrywał łączny normatyw środków obrotowych oddziałów zaopatrzenia robotniczego w 100% kredytem normatywnym, przyjmując jako normatyw na I kwartał 1953 r. normatyw z IV kwartału 1952 r.

Ponadto oddziały zaopatrzenia robotniczego, powstałe w IV kwartale 1952 r. oraz w I kwartale 1953 r. będą finansowane przez Bank — w okresie trzech miesięcy — kredytem do rozliczenia na podstawie planów wpływów i wydatków zatwierdzonych przez poszczególne resorty, przy czym w okresie trzech miesięcy od chwili powstania omawiane oddziały zaopatrzenia robotniczego obowiązane będą złożyć w terenowych oddziałach NBP wstępnie przyjęte przez resort projekty planów handlowo — finansowych na 1953 r. HU/HW, Warszawa dnia 31.12. 1952 r.

Kredytowanie należności fakturowych w przedsiębiorstwach handlu detalicznego

Wyjaśnia się, że zgodnie z ZP 88/52 (str. 2 pkt. 2) należności odbiorcy (również przedsiębiorstw handlu detalicznego) z tytułu zwrotu opakowań „wysykowych” (tj. gdy wartość opakowania została przez dostawcę wliczona do faktury) mają być inkasowane w drodze złożenia przez odbiorcę akceptowanych żądań zapłaty z zachowaniem przepisów § 4 I. S. IV/D — (dolna granica żądań zapłaty), przy czym należności z tego tytułu mogą być przedmiotem kredytowania kredytem na należności fakturowe.

Przedmiotem wspomnianego kredytu mogą być również faktury wystawione z tytułu dokonywanych odpłatnie przetrzutów między jednostkami handlu detalicznego, jako dotyczące obrotów hurtowych.

HU/HW/1700, Warszawa, dnia 27.I. 1953 r.

Występowanie z wnioskami o przyznanie kredytu do rozliczenia

Wyjaśnia się, że chociaż ogólny plan kredytowy Banku obejmuje również kredyt do rozliczenia, z wnioskami o przyznanie tego kredytu nie należy występować na formularzach wzór F-6428, lecz w oddzielnych listach, gdyż kredyt do rozliczenia nie jest rozdzielany na oddziały w formie limitów branżowych.

HU/HW/1492, Warszawa, dnia 18.I. 1953 r.

Pytania i odpowiedzi

W jaki sposób księguje się korektę błędnie pobranych odsetek od kredytów obrotowych?

Sposób księgowania zależy od okoliczności, czy korekta dotyczy roku bieżącego, czy też lat ubiegłych. Błędnie pobrane odsetki od kredytów obrotowych w bieżącym roku, księguje się w tym roku w ciężar lub na dobro konta bil. 801 — prk 801—2—1 „odsetki od kredytów obrotowych” — w zależności od charakteru różnicy (księgowanie przeciwstawne na rachunku rozliczeniowym pożyczkobiorcy). Natomiast korektę błędnego obliczenia odsetek, dotyczących lat ubiegłych, księguje się na dobro konta bil. 807 — rk 807—4 „dochody nadzwyczajne” (różnica na korzyść Banku) lub w ciężar konta bil. 808 — rk 808—1 „wydatki nadzwyczajne” (różnica na korzyść klienta). Księgowania korekty odsetek za rok bieżący mogą być dokonywane przez oddział we własnym zakresie, natomiast księgowania, korygujące odsetki pobrane w latach ubiegłych, wymagają uprzedniej zgody centrali Banku.

W przypadku konieczności przeprowadzenia tego rodzaju księgowania powinien oddział wystąpić z odpowiednim wnioskiem do oddziału wojewódzkiego, który po uzyskaniu zgody

centrali wydaje dyspozycję księgowania na koncie bil. 807 lub 808 (patrz komentarz wewnętrzny NBP do JPKB).

Jaki jest prawidłowy sposób obliczania liczb procentowych?

W celu obliczenia liczby procentowej mnoży się saldo rachunku (np. pożyczkowego) po uprzednim odrzuceniu końcówki groszy przez odpowiednią ilość dni, a dopiero wynik tego mnożenia dzieli przez 100, stosując w razie potrzeby poprawkę o 1 (patrz „Wiadomości NBP” nr 12/52). Mnożenie salda podzielonego przez 100 przez ilość dni jest błędne. Np. saldo zł 1,584.289,38 — ilość dni 5 — liczba procentowa równa się:

$$\frac{1.584.289 \times 5}{100} = \frac{7.921.445}{100} = 79.241$$

Obliczenie $15843 \times 5 = 79.215$ jest niewłaściwe.

Czy można stosować zaokrąglanie kwot odsetek do pełnych złotych?

Zaokrąglanie kwot odsetek — przy dzieleniu sumy liczb procentowych przez stały dzielnik procentowy — do pełnych złotych jest nieprawidłowe. Odsetki należy obliczać z dokładnością do jednostek groszy. Np. suma liczb procentowych 384.246 — dzielnik procentowy 90 — odsetki wynoszą zł 4.269,51, a nie zł 4.270,—.

W jaki sposób obciąża się rachunek klienta za odsetki od różnych kredytów obrotowych?

Rachunek rozliczeniowy klienta obciąża się z tytułu należnych Bankowi odsetek od różnych rodzajów kredytów obrotowych na podstawie jednej noty memoriałowej (F-4190 egz. AD), wystawionej na podstawie „zestawienia pobranych odsetek od kredytów obrotowych”. W treści noty należy wyspecyfikować liczby procentowe oraz kwoty odsetek od po-

szczególnych rodzajów kredytów (według kont bilansowych).

Kwoty ogólne poszczególnych not obciążeniowych, dotyczących wszystkich klientów, sumuje się maszynowo na F-4133 („zbiorczy dowód uznaniowy”) w celu ustalenia globalnej kwoty do uznania konta bil. 801 — prk 801—2—1 „odsetki od kredytów obrotowych”. Uznanie przeprowadza się na podstawie tego dowodu (F-4133).

Czy przy obliczaniu odsetek można stosować zamiast dzielników procentowych — mnożniki procentowe?

Zastąpienie dzielenia sumy liczb procentowych przez dzielniki procentowe mnożeniem liczb procentowych przez mnożniki procentowe jest możliwe, a nawet wskazane w tych przypadkach, gdy odsetki oblicza się maszynowo przy pomocy arytmetrów elektrycznych (np. „Facit”) lub ręcznych.

Dzielenie za pomocą mnożenia opiera się na zasadzie tzw. liczb odwrotnych (reciproki — termin łaciński). Liczbę odwrotną danej liczby oblicza się przez podzielenie wartości 1 przez daną liczbę np. dla wartości 2 liczba odwrotna wynosi $\frac{1}{2} = 0,5$, dla wartości 3 $\frac{1}{3} = 0,333...$, dla wartości 45 $\frac{1}{45} = 0,0222222...$ itp.

Odpowiedniki dzielników procentowych w postaci mnożników procentowych są następujące:

stopa procentowa p	dzielnik procentowy d	mnożnik procentowy m
$\frac{1}{2} \%$	720	0,0013889
1 %	360	0,0027778
2 %	180	0,0055556
4 %	90	0,0111111
8 %	45	0,0222222

Tak więc wzór na obliczenie odsetek z zastosowaniem mnożnika procentowego (m) opiewa:

$$Q = N\% \times m$$

(porównaj „Wiadomości NBP” nr 12/52).

Stosowanie mnożników procentowych przy obliczeniach maszynowych przyspiesza pracę, jakkolwiek wymaga pewnej rutyny. Stosując tę metodę należy jednak zwracać szczególną uwagę na właściwe oznaczanie miejsc dziesiętnych. Obliczanie odsetek za pomocą mnożników procentowych przy pomocy maszyny sumującej „Rheinmetall” — opisane jest oddzielnie na str. 204.

Jak należy wykazywać salda kont klasy 2 JPKB w księdze głównej?

Salda kont bilansowych, w ramach których prowadzone są rachunki podlegające oprocentowaniu, powtarza się w zasadzie na arkuszach księgi głównej również za te dni kalendarzowe, w których konto nie wykazuje żadnych obrotów, a to w celu ustalenia kontrolnej sumy liczb procentowych. Przy metodzie ręcznej salda te wpisuje się codziennie, a za dni wolne od pracy w najbliższym dniu roboczym. Przy metodzie maszynowej wpisywanie tych sald może odbywać się bieżąco łącznie ze sporządzaniem dziennego bilansu obrotów i sald (zapis na arkuszu księgi głównej z jednoczesną przebitką na arkusz bilansu — tylko wysaldowanie) lub też w drodze bezpośredniego zapisu na arkuszu księgi głównej przed lub po sporządzeniu bilansu.

O ile konto bilansowe wykazuje obroty w dłuższych odstępach czasu, codzienne wpisywanie sald nie zmieniających się jest zbędne. Wystarczy w takim przypadku dokonywanie zapisów tylko w dniach wystąpienia obrotów na danym koncie oraz obliczanie iloczynów tych sald (łącznie z końcówką groszy) przez ilości dni, w ciągu których saldo nie ulegało zmianie. Do ustalenia globalnej kontrolnej sumy liczb procentowych danego konta bilansowego przyjmuje się w takim przypadku poszczególne iloczyny sald przez ilości dni, a nie pojedyncze salda.

Czy możliwe jest sporządzanie odrębnych awizów w ramach każdego „przekroju” (primanoty)?

Według obowiązujących przepisów oddział powinien wysyłać do innego oddziału — w razie potrzeby — w zasadzie dwa awizy uznaniowe (awiz „normalny” i awiz inkasowy) oraz jeden awiz obciążeniowy. Spożądanie awizów odrębnych dla każdego przekroju (z wyjątkiem awizów inkasowych) jest nieprawidłowością, gdyż zwiększa pracę w oddziale (numeracja awizów, opatrywanie ich koniecznymi elementami, zwiększenie ilości pozycji na zestawieniach awizów wysyłanych, zaabsorbowanie maszyn) i przysparza pracy nad kontrolą rozliczeń międzyoddziałowych, a ponadto wpływa ujemnie na gospodarkę papierem (zwiększone zużycie formularzy).

Wysyłanie do jednego oddziału większej ilości awizów w danym dniu może być wyjątkowo uzasadnione bardzo du-

żym polem błędów (znaczna ilość pozycji na awizach) lub też koniecznością wysłania w czasie godzin kasowych awizu do innego oddziału na terenie tego samego miasta.

W jaki sposób księguje się ewentualne braki lub nadwyżki kasowe?

Braki lub nadwyżki kasowe przeprowadza się gotówkowo na kontach bilansowych 900 lub 901 w powiązaniu z kontem 104 — jako wypłaty lub wpłaty. Dokumenty księgowe wystawia w zasadzie kasjer lub upoważniony pracownik, a podpisuje je pracownik stwierdzający i odpowiedzialny za brak lub nadwyżkę oraz zatwierdza główny księgowy. Dokumenty księgowe dotyczące braków lub nadwyżek księguje się w rejestrze obrotów kasowych (F-10002) i wykazuje w książce kasowej (F-4860).

Czy zapasy formularzy odpłatnych rejestruje się w księgowości pozabilansowej?

Formularzy odpłatnych, przeznaczonych do obsługi klientów (książeczki czekowe, bloki poleceń przelewu i żądań zapłaty) nie księguje się w oddziale operacyjnym pozabilansowo (konto 008), lecz ewidencjonuje jedynie nominalowo w głównej księdze kontroli (F-4850) — patrz ZP 171/52. Księgowanie pozabilansowe tych formularzy zostanie wprowadzone w terminie późniejszym na podstawie odrębnych zarządzeń.

Czy konto pozabilansowe 008 „zaliczki i druki do rozsprzedaży” obejmuje również „zaliczki” w znakach wartościowych?

Konto pozabilansowe 008 rejestruje wartość nominalną znaków wartościowych (znaki opłaty skarbowej i sądowej oraz blankiety wekslowe), przechowywanych w skarbcu i ewidencjonowanych w księdze zapasu znaków wartościowych (F-9255), jak i wartość stałych „zaliczek” w znakach, udzielanych uprawnionym jednostkom do bezpośredniej rozsprzedaży, a ewidencjonowanych w „wykazie obrotów i zaliczek”. Stan konta 008 obejmuje zatem aktualny stan tych „zaliczek” plus wartość nominalną zapasu znaków w skarbcu. Udzielonej lub zwrotnej całkowite „zaliczki” nie księguje się pozabilansowo, lecz jedynie przeprowadza odpowiednie zapisy ewidencyjne w „księdze zapasu znaków wartościowych” oraz w „wykazie obrotów i zaliczek” (stan konta 008 nie ulega zmianie). Księgowania pozabilansowe przeprowadza się jedynie w przypadku otrzymania przesyłki znaków z jednostki zaopatrującej (przychód) oraz w miarę gotówkowej lub bezgotówkowej efektywnej sprzedaży (rozhód według wartości nominalnej). W przypadku sprzedaży księgowania bilansowe na koncie 412 nie są cyfrowo identyczne w stosunku do księgowania pozabilansowych, z uwagi na prowizję od sprzedaży znaków.

W jaki sposób przeprowadza się księgowania pozabilansowe w księdze głównej?

Z uwagi na uktad formularzy 10503 i 10124 i dla ujednolicenia sposobu księgowania we wszystkich jednostkach organizacyjnych, co zważsza ma znaczenie dla bezbiegdnego sporządzania dekadowych zestawień obrotów i stanów kont pozabilansowych (F-10124), stany kont pozabilansowych należy wykazywać na odpowiednich arkuszach księgi głównej, czy też kartach kontowych po stronie „Wmien”, a tym samym obroty przychodowe po stronie „Winien”, natomiast obroty rozchodowe po stronie „Ma”.

Na podstawie jakich dokumentów księguje się obroty depozytami?

Obroty depozytami księguje się na podstawie not memoriałowych (F-4100), oznaczonych symbolem konta pozabilansowego (klasa 0 JPKB) i numerem rachunku analitycznego danego depozytu, a ponadto uważa „przychód” lub „rozhód”.

Jak należy przechowywać załatwione żądania zapłaty w świetle przepisów IS IV/D i IS X/A?

IS X/A nie zawiera zasad dotyczących (IS IV/D) przechowywania załatwionych żądań zapłaty: pierwszy egzemplarz przechowuje się w dowodach z dnia operacyjnego, drugi egzemplarz w kartotece nr 4.

W opracowaniu jest zagadnienie ujednolicenia sposobów przechowywania załatwionych żądań zapłaty. Pożądane jest nadsyłanie przez czytelników projektów racjonalizatorskich w tej sprawie do GKPWA lub też w trybie przepisów ZP 152/52. Projekty powinny uwzględniać potrzeby dokumentacji księgowej i zagadnienie kwartalnego uzgadniania z klientami stanów należności i zobowiązań inkasowych.

Jak uniknąć błędów w numeracji awizów wysyłanych i kontroli numeracji awizów otrzymywanych?

Dla uniknięcia tych błędów niezbędna jest kontrola na „drugą rękę”. Kontrolę tę można przeprowadzać w ten sposób, że po odnotowaniu dat w arkuszach kontroli numeracji awizów (F-4745—4748) przez jednego pracownika inny pracownik na podstawie sporządzonego zestawienia awizów (F-4731—4738) sprawdza odnośne numery awizów z arkuszami kontroli numeracji awizów. Tym samym następuje dodat-

kowe sprawdzenie prawidłowości numerów na zestawieniach awizów. Kontrolę numeracji mogą również wykonać dwaj pracownicy: jeden odczytuje numery awizów z zestawienia, drugi określa poszczególne pozycje na arkuszach kontroli numeracji. Pewien dodatkowy wkład pracy rekompensuje zmniejszenie ilości reklamacji z tytułu błędnej numeracji awizów lub awizów rzekomo zaginionych. Arkusze kontroli numeracji awizów powinny być prowadzone bieżąco i jak najstaranniej, z podziałem na 4 grupy: a) wysłane awizy uznaniowe, b) wysłane awizy obciążeniowe, c) otrzymane awizy uznaniowe i d) otrzymane awizy obciążeniowe.

Na podstawie jakich dokumentów księguje się czeki akceptowane?

W ciągu dnia operacyjnego na podstawie załatwionych wniosków o zaakceptowanie czeku (F-4608) dokonuje się ręcznie atramentem bieżących wpisów na arkuszu rejestru analitycznego czeków akceptowanych (F-4609) — po stronie „Ma”. W tym przypadku dopuszczalne jest wyjątkowe dokonywanie księgowania analitycznych przed zapisami syntetycznymi. Po upływie godzin kasowych sporządza się maszynowo, na podstawie załatwionych wniosków (F-4608) „zbiorczy dowód uznaniowy” (F-4133), wyszczególniając w nim kwoty poszczególnych czeków akceptowanych i ich sumę globalną. Następnie sporządza się odrębny „przekrój” memoriałowy: dla strony „Winien” — na podstawie poszczególnych załatwionych wniosków, dla strony „Ma” konto bil. 143 — na podstawie dowodu zbiorczego (F-4133). Na rachunkach wystawców czeków dokonuje się księgowania na podstawie „wniosków” (F-4608). W odniesieniu do jednostek budżetowych księgowanie na karcie szczegółowej przeprowadza się na podstawie czeku — przed jego zaakceptowaniem, natomiast na karcie głównej — na podstawie załatwionego wniosku. Tym sposobem unika się wystawiania dla każdego czeku odrębnych not memoriałowych.

W miarę realizacji czeków akceptowanych rachunki podawców uznaje się na podstawie „zestawienia czeków rozliczeniowych” (F-4110), a konto bil. 143 obciąża się na podstawie oryginalnych czeków.

W jaki sposób należy broszuować dowody kasowe?

Przychodowe i rozchodowe dowody kasowe mogą być broszuowane łącznie, z zachowaniem wewnętrznego podziału na wpłaty i wypłaty lub też — w razie potrzeby — można broszuować dowody wpłat i dowody wypłat oddzielnie.

Jak należy przechowywać dowody memoriałowe dotyczące korekty sumowania żądań zapłaty?

Przepis ZP 119/52 dz. W/D, przewidujący w p. 2b (str. 2) obowiązki dołączania przez bank płatnika odcinków A lub B noty memoriałowej (F-4190), dotyczących korekty sumowania żądań zapłaty (kwota netto plus kara za zwłokę), do właściwego egzemplarza żądania zapłaty (II egz.) jest w świetle IS X/A i ZP 161/52 dz. X/A nieaktualny. Odnośne dowody — po odnotowaniu poprawki na drugim egzemplarzu odpowiednich żądań zapłaty — przechowuje się zgodnie z przepisami § 5 części B IS X/A. W celu umożliwienia bankowi płatnika dokonania odpowiedniej poprawki na błędnie podsumowanym żądaniu zapłaty odnośne dokumenty księgowania korygujących powinny być oznaczane symbolem „lnk”.

Czy możliwe jest prześięgowanie niespłaconego kredytu antycypacyjnego na kapitalne remonty w ciężar kredytu przeterminowanego?

Splata kredytu antycypacyjnego na kapitalne remonty (konto bil. 691) w ciężar kredytu przeterminowanego (konto bil. 260) jest sprzeczna z zasadami systemu finansowego. Kredyt antycypacyjny na kapitalne remonty może być spłacony wyłącznie z akumulacji na rachunku specjalnym w ramach konta bil. 550.

Jak należy księgować zdezaktualizowane formularze bankowe?

Zapasy magazynowe formularzy bankowych, przeznaczonych do dystrybucji, rejestruje się w centrali i oddziałach wojewódzkich na koncie bil. 799 — rk 799 — 4. Z chwilą przekazania formularzy do bezpośredniej eksploatacji, jednostkę zaopatrzoną w formularze przez Wydział Gospodarczy lub oddział wojewódzki obciąża się wartość formularzy poprzez konto 104 lub 103, przy czym jednostka zaopatrzona wyrównuje obciążenie w ciężar konta bil. 804 prk 804—3—1 (formularze nieodpłatne) lub prk 804—3—2 (formularze odpłatne: książeczki czekowe, polecenia przelewu, żądania zapłaty).

Sposób księgowania zapasów zdezaktualizowanych formularzy zależy od okoliczności, czy nadają się do wykorzystania jako tzw. „półmakulatura” (na listowniki, kopie pism, zestawień, podręczne ewidencje, bruliony itp.), czy też stanowią całkowitą makulaturę, podlegającą obowiązkowej odsprzedaży Centrali Odpadków Użytkowych (patrz ZP 98/51).

Sposób księgowania „półmakulatury”:

a) w jednostkach zaopatrzenia, prowadzących magazyny: „Winien” konto 792 — „Drobny inwentarz w magazynie”

„Ma” Konto 799 — „Zapasy materiałowe”

b) w jednostkach eksploatujących formularze:

„Winien” prk 804—3—3 „Materiały piśmienne, przybory biurowe i drobny inwentarz”

„Ma” — prk 804—3—1 lub prk 804—3—2 w zależności od rodzaju formularzy (nieodpłatne, odpłatne).

O ile zapas zdezaktualizowanych formularzy przekracza normalne potrzeby i kredyty budżetowe oddziału należy po dokonaniu wyżej podanych księgowania przekazać nadmiar oddziałowi wojewódzkiemu, księgując: „Winien” konto 133 — „Ma” konto 804, prk 804—3—3.

Stosownie do zapasów „półmakulatury” powinny być ograniczane zakupy papieru na cele administracyjno-biurowe.

Sposób księgowania makulatury:

a) w jednostkach zaopatrzenia, prowadzących magazyny:

„Winien” rk 808—1 „wydatki nadzwyczajne”

„Ma” rk 799—4 „zapasy formularzy i druków”

wyprowadzenie z ewidencji ilościowo-wartościowej oraz następnie:

„Winien” konto 104 lub r-k klienta (COU)

„Ma” konto 807 „Dochody różne” — prk 807—1—3

sprzedaż makulatury

b) w jednostkach eksploatujących formularze:

„Winien” rk 808—1

„Ma” prk 804—3—1 lub prk 804—3—2

wyprowadzenie z ewidencji ilościowej

oraz następnie:

„Winien” konto 104 lub r-k klienta (COU)

„Ma” konto 807 — prk 807—1—3

sprzedaż makulatury

Jak należy postępować w przypadku nie wystarczającej pojemności cyfrowej liczników maszyny księgującej?

W przypadku nie wystarczającej pojemności cyfrowej liczników maszyny księgującej należy do liczników wprowadzać kwoty niepełne, a brakujące cyfry (po stronie lewej) dopisywać atramentem przy odpowiednich kwotach i ich sumach ogólnych (saldach itp.). Szczególną uwagę należy w tych przypadkach zwracać na możliwość ewentualnej zmiany znaku salda a w związku z tym konieczność korekty całkowitej wyniku.

Należy również pamiętać, że różne typy lub modele maszyn księgujących w różny sposób oddziałują w przypadku przekroczenia pojemności licznika, a mianowicie:

a) Liczniki posiadają dodatkowe miejsce dla sumy ogólnej w stosunku do pojemności rejestracyjnej składników (np. maszyna „Continental”). W takim przypadku istnieje możliwość zarejestrowania składnika przekraczającego pojemność klawiatury cyfrowej w kilku częściach składowych, bez potrzeby korygowania wyniku ogólnego, np. pojemność cyfrowa klawiatury obejmuje 9 miejsc i dodatkowe 10 miejsc dla wyniku, składnik 18,568,362,76 rejestruje się następująco: 9,000,000.00 + 9,568,362,76.

b) Liczniki posiadają jednakową ilość dla rejestrowania składników i sumy ogólnej (np. „Astra”), w takim przypadku konieczne jest korygowanie wyniku (dopisanie brakującej cyfry).

c) Licznik maszyny po przekroczeniu pojemności rejestrowania przetrzuca dziesiętnik na ostatnie skrajne miejsce po stronie prawej (np. maszyna „Rheinmetall”). W takim przypadku konieczna jest odpowiednia korekta wyniku. Tak np. działanie sumowania na 10 — miejscowej maszynie „Rheinmetall” 89,568.375,98 + 45,465.968,56 — daje wynik 35,034.344,55, który należy poprawić na 135.034.344,54.

Dla obserwowania każdorazowego stanu licznika niektóre typy maszyn („Rheinmetall”, „Astra”) posiadają tzw. okienka kontrolne, w których można odczytywać stan licznika w trakcie liczenia i śledzić, czy nie zachodzi przekroczenie pojemności licznika. Odnośnie do maszyny „Rheinmetall” przerzut dziesiętnika na ostatnie miejsce po stronie prawej wyczuć można słuchowo, gdyż licznik wykonuje w tym momencie podwójny obrót.

B. G.

Jak powinno postąpić przedsiębiorstwo w następującym przypadku. Inwestor, zamierzając przystąpić do wykonania inwestycji pozalimitowej, celem uzyskania zatwierdzenia inwestycji, obowiązany jest załączyć między innymi dokumentację inwestycyjną do „zgłoszenia inwestycji pozalimitowej” (§ 19 Instrukcji o inwestycjach pozalimitowych Monitor Polski N. A—41/51, poz. 522). Aby zaś dokumentację inwestycyjną uzyskać, inwestor musi złożyć uprzednio jej wykonanie przed zatwierdzeniem „zgłoszenia”. Rachunek więc za sporządzoną dokumentację obowiązany jest inwestor pokryć również przed zatwierdzeniem „zgłoszenia” i uruchomieniem środków na sfinansowanie tego rodzaju inwestycji. W świetle jednak

obecnie obowiązujących przepisów inwestor ma trudności z zaplaceniem rachunku za sporządzoną dokumentację inwestycyjną przed zatwierdzeniem „zgłoszenia”.

W przypadku wyżej przytoczonym, prawidłowym postępowaniem w zakresie finansowania dokumentacji technicznej dla inwestycji pozalimitowych jest sporządzenie odrębnego zgłoszenia na dokumentację, a po jej wykonaniu dopiero właściwe zgłoszenie inwestycji, która ma być realizowana w oparciu o tę dokumentację.

Takie rozwiązanie omawianego zagadnienia zostanie przyjęte w instrukcji wykonawczej do nowej uchwały o inwestycjach pozalimitowych. (Na podstawie wyjaśnienia Min. Finansów Dep. Budżetu Państwa Nr. B. P. 775/7 — A/53 z dnia 23 stycznia 1953 r.).

M. D.

Jaka zachodzi różnica między treścią pkt. II. PO. nr. 258/52 a pkt. III. ZP. nr. 124/52 na tle posługiwania się czekami rozliczeniowymi (rozrachunkowymi) — zwłaszcza jeśli chodzi o stosowanie F-4110 przy realizacji tych czeków wystawionych na inne oddziały.

Na skutek ograniczenia czeków z limitowanych książeczek czekowych wyłącznie do rozliczeń z tytułu transportu, przywrócono PO. nr. 258/52 możliwość posługiwania się przez klientów czekami rozliczeniowymi przy rozliczeniach wzajemnych w obrocie miejscowym.

Pod pojęciem „obróć miejscowy” należy rozumieć nie tylko rozliczenia pomiędzy kontrahentami, których rachunki znajdują się w tym samym oddziale NBP, (lub w tym samym oddziale innego banku), lecz również w różnych oddziałach

NBP (lub oddziałach innych banków), znajdujących się w tej samej miejscowości (w tym samym mieście).

Przepis zawarty w PO. nr. 292/52, odnoszący się jedynie do regulowania należności z tytułu sprzedaży niektórych materiałów budowlanych i drewna, nie podaje definicji obrotów miejscowych.

Jak wynika z pkt. III. Z. P. 124/52, znoszącego formę zastępczego honorowania czeków rozliczeniowych, stosowanie czeków rozliczeniowych, jako formy zapłaty zostało ograniczone; uznanie bowiem rachunku podawcy czeku rozliczeniowego jego równowartością może nastąpić jedynie po uprzednim obciążeniu rachunku wystawcy czeku.

Praktyczne zastosowanie czeku rozliczeniowego w rozliczeniach jest możliwe jedynie w obrotach miejscowych, tj. gdy obaj kontrahenci (wystawca i podawca) czeku posiadają rachunki bankowe w tym samym oddziale banku lub w różnych oddziałach banków w tej samej miejscowości.

Jeśliby w tego rodzaju rozliczeniach posiadacz czeku rozliczeniowego miał rachunek w innym oddziale NBP lub oddziale innego banku — powinien złożyć czek do zapłaty w oddziale banku, właściwym dla wystawcy czeku z jednoczesną dyspozycją na F-4110 przelania kwoty czeku — po uprzednim dokonaniu obciążenia rachunku wystawcy czeku — do tego oddziału, w którym posiada rachunek.

Jak z powyższego wynika Z. P. 124/52 nie rozszerza posługiwania się czekami rozliczeniowymi na obrót zamiejscowy, lecz podaje jedynie technikę operacyjną dla wyżej wymienionych przypadków w obrocie miejscowym.

A. M.

Mechanizacja obliczenia odsetek od kredytów

Teoretyczne zasady na których opiera się obliczanie liczb procentowych oraz odsetek od kredytów podał niedawno B. Gawor na łamach „Wiadomości NBP” w artykule pt. „Obliczanie i kontrola odsetek od kredytów” („Wiadomości NBP Nr 12/52). Ograniczam się więc wyłącznie do omówienia sposobu uproszczonego obliczania odsetek od kredytów, przy zastosowaniu maszyny sumującej „Rheinmetall” AES. Dotychczas stosowane są następujące metody obliczania odsetek od kredytów: przy użyciu maszyny rachunkowej — arytmetru, na podstawie tabel oraz przez wyliczenie ręczne — dzielenie. Najszybciej wykonujemy działanie na maszynach rachunkowych — arytmetrach. Obliczanie przy użyciu tabel wymaga czynności złożonej, a mianowicie odczytania wyników dla setek tysięcy, dziesiątek i tak dalej, aż do jednostek a następnie dodania wyszukanych sum. Dzielenie ręczne ze względu na proste dzielniki nie jest specjalnie trudne, wymaga jednak czasu dłuższego od obliczenia przy pomocy arytmetrów czy tabel. Przy każdym z tych sposobów obliczenia, kontrola prawidłowego ustalenia musi być powtórzeniem czynności pierwotnej, czyli że czas zużyty na kontrolę jest taki sam jak czas zużyty na obliczenie odsetek. Przy stosowaniu metod podanych wyżej nie posiadamy również żadnych trwałych dowodów obliczenia.

Uproszczony sposób obliczenia odsetek od kredytów, który podaję w tym artykule pozwala na szybkie, proste i mechaniczne ustalenie należnych odsetek, upraszcza w sposób zasadniczy kontrolę obliczenia oraz umożliwia posiadanie trwałego dowodu obliczenia. Podstawę obliczenia stanowią odsetki przy 4% stopie. Obliczenia odsetek dokonujemy dzieląc liczbę procentową przez 90. Zamiast dzielenia stosujemy mnożenie przez odwrotność:

$$\frac{Lp}{90} = Lp \times \frac{1}{90} = Lp \times 0,011111$$

Należy więc liczbę procentową podzielić przez 100 i pomnożyć przez 1,1111. Mnożenie takie jest dodawaniem liczby procentowej z każdorazowym przesunięciem miejsca dziesiętnego. Ze względu na doprowadzenie działania matematycznego do dodawania niezmiennych liczb składających się na całość liczby procentowej czynność dodawania możemy z łatwością dokonać na maszynie sumującej. Przy sumowaniu wykorzystujemy wszystkie możliwości uproszczenia pracy oraz zmniejszenia pola błędów przy sumowaniu maszynowym.

Obliczenie na maszynie sumującej wygląda następująco: włączamy klawisz „R” po czym kolejno wybijamy cyfry liczby procentowej, naciskając po wybijeniu każdej cyfry klawisz +. Po wybijeniu ostatniej cyfry i naciśnięciu klawisza +, naciskamy następnie klawisz „C”, kasując nastawienie mechanizmu i wybijamy sumę naciśnięciem klawisza *. Otrzymana suma stanowi należne odsetki 4%. Przy wykonywaniu czynności rozpoczynamy działanie od cyfry na miejscu najwyższym przechodząc do cyfry na miejscu najniższym w celu ograniczenia do minimum ilości cyfr wybijanych na ma-

szynie. Ten system znacznie przyspiesza samą czynność wybijania całego działania, ograniczając ją jedynie do powtórzenia liczby procentowej jeden raz, przez co zmniejsza się znacznie pole błędów.

Oto jak wygląda obliczenie: Liczba procentowa od której mamy obliczyć odsetki 4% wynosi na przykład 128427

Działanie na pasku

1
12
1,28
12,84
128,42
1.426,94 *

Objaśnienie czynności

wypisujemy znak kontrolny licznika, naciskając klawisz * włączamy „R”

kolejno wybijamy cyfry 1, 2, 8, 4, 2, 7, naciskając po każdej cyfrze klawisz +

wyłączamy „R” i kasujemy nastawienie mechanizmu liczącego (naciśnięcie klawisza „C”) wypisujemy sumę licznika, naciskając klawisz *

Odsetki wynoszą: zł 1.426,94.

Sprawdzenie prawidłowości obliczenia polega na sprawdzeniu bezbłędnego wybijania cyfr liczby procentowej. W tym celu odczytujemy ostatnią sumę poziomą bądź też ostatnią kolumnę pionową. Są one jednakowe i są powtórzeniem liczby procentowej. Zgodność jednej z tych liczb z liczbą procentową, świadczy o prawidłowym obliczeniu odsetek. Kontrola obliczenia jest nader prosta i wymagająca minimum czasu.

Przy takim obliczeniu wkrada się mała niedokładność spowodowana tym, że liczba 0,011111 jest liczbą niewymierną. Niedokładności tej możemy uniknąć przez pomnożenie liczby procentowej przez 100. Obliczenie na maszynie sumującej będzie wtedy następujące:

1
12
1,28
12,84
128,42
1.284,27
12.842,70
128.427,00
142.696,64 *

Kolejność czynności taka sama jak poprzednio.

Wobec pomnożenia I p 128427 — dla dokładniejszego wyniku przez 100 wynik dzielimy przez 100 i uzyskujemy sumę odsetek wynoszącą zł 1.426,96. Wskutek pomnożenia — w czasie działania — liczby procentowej przez 100 wynik jest dokładniejszy. Różnica w obliczeniu jest jednak minimalna (w tym wypadku 2 grosze) dlatego też uważam, że komplikowanie obliczenia nie jest konieczne i można ograniczyć się do obliczenia według przykładu pierwszego. Różnice drobne mają miejsce tak przy zastosowaniu arytmetometrów, jak również przy użyciu tabel czy też obliczaniu ręcznym ze względu na niewymierność liczb. Obliczenie dla 4% jest podstawą obliczenia odsetek 2 i 8%. Przy odsetkach 2% otrzymamy wynik z działania 4% dzielimy przez dwa, zaś przy odsetkach 8% otrzymamy wynik mnożymy przez dwa. Czynności te mogą być wykonane również na maszynie sumującej w drodze dodawania. Po wybitciu wszystkich cyfr jak dla obliczenia 4% i kasowaniu „R” i „C” wybijamy sumę do przeniesienia, włączamy „R” i powtarzamy otrzymaną sumę cztery razy. Wyłączamy „R”, kasujemy licznik i wybijamy sumę końcową, która podzielona przez 10 (przy stosowaniu dokładniejszego obliczenia jak w przykładzie drugim przez 1000) daje nam poszukiwany wynik dla odsetek 2%.

Liczba procentowa jak uprzednio 128427. Działanie jak w przykładzie drugim (obliczenie dokładniejsze) przez pomnożenie liczby procentowej przez 100:

142.696.64	suma do przeniesienia (wynik dla 4%)
142.6964	} klawisz „+” łącznie z klawiszem „R”
142.6964	
142.6964	
142.6964	
713.48320	* klawisz „*” po uprzednim kasowaniu „R”.

Wynik otrzymany dzielimy przez 1000, odcinając trzy ostatnie miejsca dziesiętne i otrzymujemy zł 713,48 — należne odsetki 2%.

Działanie powyższe polega na zastąpieniu dzielenia przez 2 mnożeniem przez 5 i jednoczesnym dzieleniem przez 10.

Przy odsetkach 8% uzyskana suma 142.696.64 powtarzamy na maszynie i wyrzucamy sumę, która po odcięciu dwu ostatnich

miejsz (dzielenie przez 100) daje nam sumę należnych odsetek 8%. Przy przykładzie podanym wyżej odsetki te wynoszą 2853,93. Sprawdzający obliczenie przy odsetkach 2% i 4% musi obok odczytania kolumny pionowej czy też poziomej obliczenia, odczytać zgodność powtórzenia sumy pierwszej.

Zalety uproszczonego sposobu obliczenia odsetek są duże i różnorakie. Zasadnicze zalety można streścić następująco:

- 1) sposób uproszczony wprowadza całkowitą mechanizację czynności obliczenia odsetek od kredytów,
- 2) czas pracy potrzebny na obliczenie odsetek i kontrolę prawidłowości obliczenia jest znacznie mniejszy od dotychczas zużywanego,
- 3) obliczenie jest pewne i dokładne,
- 4) kontrola jest również czynnością mechanicznego odczytywania sumy cyfr i porównania jej z liczbą procentową,
- 5) taśma maszynowa stanowi trwały dowód obliczenia i może być dołączona do dowodu księgowego.

Mechanizacja czynności obliczania odsetek jest całkowita. Przez wprowadzenie uproszczonego sposobu obliczenia odsetek jeszcze w szerszym zakresie wykorzystujemy posiadane maszyny sumujące. Uproszczony sposób jest nader prosty i nieskomplikowany i wskutek tego nie wymaga specjalnego dokształcania pracowników i może być z łatwością wprowadzony w każdym oddziale. Konieczne jest jednak zwracanie szczególnej uwagi na właściwe oznaczenie miejsc dziesiętnych.

Należy również mieć na uwadze, że maszyna „Rheinmetall” ma 10-miejscową pojemność licznika. W związku z tym, że przekroczenie pojemności licznika obawia się przerzuceniem dziesiątnika na skrajne miejsce po stronie prawej (podwójny obrót licznika wyczuwalny słuchowo) stosowanie opisanej wyżej metody może mieć miejsce wyłącznie dla liczb procentowych, które mnożone w sposób wyżej podany nie powodują przekroczenia pojemności licznika. Dlatego też w razie słuchowego wyczuwania przekroczenia pojemności licznika należy zastosować obliczenie odsetek w sposób ręczny.

R. OPAŁEK
Nowy-Sącz

Rozpowszechniamy racjonalne metody i narzędzia pracy

Kwartalne potwierdzenie zgodności sald rachunków bankowych

Zgodnie z przepisami IS IV/A, § 61, oddziały są obowiązane co kwartał potwierdzać przedsiębiorstwu działającemu na zasadach rozrachunku gospodarczego zgodność stanu rachunku rozliczeniowego i rachunków pożyczkowych. Potwierdzenia dokonuje się na pismach przedkładanych przez posiadaczy rachunków. Sprawdzenie zgodności podanego przez przedsiębiorstwo stanu rachunku zasadniczo wymaga wyszukania odpowiedniej karty kontowej, przeważnie znajdującej się już w archiwum. Ponieważ wyszukiwanie odpowiednich kart zabiera dość dużo czasu ob. Elfryda Potempa, pracowniczka I Oddziału Miejskiego w Bytomiu, zastosowała następującą metodę:

Przy sporządzaniu na taśmie maszynowej kwartalnej inwentury stanów rachunków bankowych, obok każdej sumy zamieszcza numer bieżący rachunku klienta. Zgodność inwentury zostaje skontrolowana z kartami kontowymi i z ogólnym stanem konta. Powyższa inwentura służy następnie w oddziale do uzgadniania stanów rachunków podawanych przez posiadaczy, co zaoszczędza wiele czasu. Nadmienić przy tym należy, że metoda ta pozwala jednocześnie na stwierdzenie czy wszystkie przedsiębiorstwa uzgodniły stany swych rachunków bankowych, co posiada poważne znaczenie dla kontroli dyscypliny finansowej przedsiębiorstw.

Kontrola właściwej ekspedycji awizów

Częstym powodem reklamacji jest mylne skierowanie awizu, spowodowane, albo zamieszczeniem niewłaściwego numeru oddziału na awizie, albo włożeniem awizu do niewłaściwej koperty. Ob. Wł. Dobrowolski, pracownik I Oddziału Miejskiego w Bielsku-Białej, dla wyeliminowania tych reklamacji zastosował następującą metodę pracy przy ekspedycji awizów.

Codziennie w komórce pocztowej oddziału przygotowuje się zapas kopert, opatrzonych nazwami oddziałów. Jednocześnie w głównym prawym rogu każdej koperty wpisuje się kolorowym ołówkiem numer danego oddziału (adresata). Następnie przy wysyłce awizów przed włożeniem awizu do koperty pracownik wykonujący tę czynność sprawdza nie tylko zgodność nazwy oddziału na awizie i kopercie, lecz również zgod-

ność numeru oddziału. Metoda ta, wzmacniając kontrolę właściwej ekspedycji awizów oraz zmniejszając ilość przypadków mylnej ekspedycji, posiada poważne znaczenie dla przyspieszenia obrotowości środków. Znaczenie to staje się jasne, gdy weźmie się pod uwagę, że codziennie w aparacie banku krąży ogromne ilości awizów i wszelkie zahamowania w tej dziedzinie powodują trudności dla organizacji gospodarczych obsługiwanych przez bank.

Ułatwienie obliczania należności za wydane druki

W myśl przepisów IS IV/A, § 81, wydanie druków podlegających odpłatności notuje się w zeszycie, zawierającym rubryki: numer rachunku klienta, data wydania, ilość i rodzaj formularzy oraz kwota należności. Dnia 23 każdego miesiąca, przy obliczaniu należności za druki, niezbędne jest wyszukiwanie w zeszycie pozycji druków wydanych każdemu klientowi, zestawianie należności oraz uzgodnienie sumy ogólnej wszystkich zestawień z sumą wynikającą z podliczenia kwot w zeszycie.

W związku z powyższym GKPWA otrzymała kilka projektów usprawnieniowych, spośród których za najracjonalniejszy został uznany projekt ob. Wandę Sobolewskiej, pracowniczki I Oddziału Miejskiego w Toruniu. Ob. Sobolewska dla każdego klienta, który po raz pierwszy w miesiącu podejmuje druki, niezależnie od zanotowania wydanych druków w zeszycie ewidencyjnym wypełnia notę memoriałową (f. 4190) bez wpisania sumy należności; na nocie tej jednak w dniu wydania druków i we wszystkich następnych przypadkach w rubryce „tytułem” lub na odwrotnej stronie zapisuje rodzaj, ilość i kwotę należności. Dnia 23 w miesiącu następuje podsumowanie należności na każdej nocie memoriałowej, wpisanie ogólnej sumy do obciążenia rachunku oraz podsumowanie kwot w zeszycie i uzgodnienie ogólnej sumy zeszycu z sumą wszystkich not.

Metoda ta znacznie przyspiesza i ułatwia sporządzenie oraz uzgodnienie dokumentów rozliczeniowych z tytułu wydanych druków odpłatnych, stwierdzenie ilości, rodzajów i stanu wydanych druków.

Uproszczony przyrząd do przesyłania dokumentów

W oddziale w Lubaniu warunki lokalowe są tego rodzaju, że kasę wpłat oddziela od komórki rachunkowej i innych komórek przestrzeń przeznaczona dla klientów. W związku

z tym istniała tam konieczność odrywania się pracowników od miejsca pracy i dostarczania dokumentów do kasy okrężną drogą.

Ob. K. Świerczewski (obecnie w oddziale w Szczawnicy) zaprojektował i skonstruował bardzo prosty transporter dokumentów z komórki rachunkowości — ponad salą dla klientów — do kasy, skracając wydatnie drogę obiegu dokumentów. Najistotniejszą jednak korzyść stanowi przy tym zaoszczędzenie czasu poprzednio traconego skutkiem odrywania się pracowników od miejsca pracy oraz przechodzenia dość długiej drogi okrężnej do kasy i z powrotem.

Do skonstruowania transportera pomysłu ob. Świerczewskiego potrzeba tylko: jednego wieszaka do bielizny (jako spinacza dokumentów), czterech kółek drewnianych lub metalowych z rowkiem na obwodzie (dwa o średnicy około 15 cm i dwa 4 cm), żyłki wędkarskiej (nr. 8 — 10), dwóch małych pasków blachy oraz ryny z tektury lub blachy; po której dokumenty zsuwają się na biurku (transporter na punkcie docelowym sam odpina i zrzuca dokumenty).

Ze względu na brak miejsca nie zamieszcza się rysunku tego przyrządu, lecz każdy mniejszy oddział, w którym istnieją warunki lokalowe podobne jak w oddziale w Lubaniu, może zwrócić się do tego oddziału po bliższe informacje; jak wskazuje zaś na to wykaz podanych materiałów konstrukcja transportera jest łatwa.

Kontrola właściwego podliczania kar za zwłokę na żądaniach zapłaty

Na tle ZP 119/52 zgłoszonych zostało kilka projektów, zmierzających do usprawnienia w banku płatnika kontroli

właściwego podliczania na żądaniach zapłaty kar za zwłokę. Autorzy tych projektów proponują: oddzielnie zestawiać sumy wykupywanych żądań zapłaty (bez kar), oddzielnie same kary, dodać sumy ogólne obu zestawień oraz porównać je z oddzielnym zestawieniem ostatecznych (z karami) sum żądań zapłaty.

Metoda ta nie zawiera żadnych elementów nowatorstwa, gdyż wynika ona z normalnych obowiązków komórki rozliczeń. Wobec jednak powtarzania się tego rodzaju projektów konieczne jest zwrócenie uwagi na to, iż kontrola zgodności podliczenia kar za zwłokę może być przeprowadzona w nieco prostszy sposób.

Nic bowiem nie stoi na przeszkodzie, by bank płatnika, sporządzając zbiorczy dowód obciążeniowy (f. 4133) bezpośrednio na tym dowodzie zestawiał (a nie na taśmie maszynowej) najpierw kwoty poszczególnych żądań zapłaty (z rubryki „razem”), wyrzucał sumę „do przeniesienia”, następnie doliczał kary i wyrzucał końcową sumę obciążenia. W ten sposób sporządzony dowód obciążeniowy jest jednocześnie podstawą do odpisania ogólnej kwoty wykupywanych żądań zapłaty (bez kar) z karty zobowiązań inkasowych płatnika. W razie zaś mylnego podliczenia kar na poszczególnych żądaniach zapłaty błąd powinien uwidocznić się przy sporządzaniu „przekroju - primanoty” w komórce rozliczeń lub w komórce rachunkowości. W podobny sposób sprawdza się obliczenie kar przy uznaniu rachunku w banku dostawcy.

Opisana metoda zaoszczędza dużo pracy i czasu zużywane go w niektórych oddziałach na oddzielne sumowanie kwot samych kar za zwłokę. S. S.

K R O N I K A

SPRAWOZDANIE

z działalności Głównej Komisji Projektów
Usprawnienia Administracji
przy Centrali Narodowego Banku Polskiego
w roku 1952

W stosunku do lat poprzednich rok 1952 charakteryzuje się dalszym wzrostem ilości zgłoszonych projektów usprawnieniowych. Obrazuje to niżej zamieszczone zestawienie:

R o k	I l o ś ć p r o j e k t ó w	
	zgłoszonych	wyróżnionych przez GKPUA
1948	147	29
1949	153	23
1950	259	62
1951	652	121
1952	837	247

W okresie sprawozdawczym wpłynęło 837 projektów — z roku 1951 pozostało do załatwienia 126 projektów. Główna komisja odbyła 73 posiedzenia (nie wliczając w to dwóch plenarnych posiedzeń organizacyjnych), na których rozpatrzyła i ostatecznie załatwiła 661 projektów. Na 1953 rok do ostatecznego załatwienia pozostały 302 projekty, projekty te

albo powtórnie przesłano do oceny, bądź nie wróciły jeszcze z oceny kompetentnych jednostek organizacyjnych, bądź wreszcie przesłano je projektodawcom do uzupełnienia.

Spośród 661 projektów załatwionych główna komisja wyróżniła 247 projektów tj. 37%, co w stosunku do poprzedniego roku stanowi wzrost o 16%.

Projekty mające charakter usprawnienia technicznego względnie opracowane przez osoby pełniące poważniejsze funkcje kierownicze przedstawiane były — w przypadku stwierdzenia przez główną komisję, że realizacja tych projektów przyczyniła się do osiągnięcia znacznych oszczędności — do premiowania z funduszy Banku. Zarząd Banku przyznał pięć nagród pieniężnych — na łączną kwotę 2.900.— zł. Oprócz tego Zarząd Główny ZZPF przyznał jeden dyplom oraz nagrody książkowe za projekt opracowany zespołowo.

Do Centralnej Komisji Usprawnienia Administracji Publicznej przy Prezesie Rady Ministrów skierowano 170 wniosków o nagrody pieniężne (na łączną sumę 38.950.— zł) oraz książkowe (57 książek). W okresie sprawozdawczym centralna komisja załatwiła ostatecznie 94 wnioski o nagrody, przyznając 47 nagród pieniężnych na sumę 14.850.— zł, 36 nagród książkowych i 11 podziękowań. Dwa wnioski o nagrody nie zostały uwzględnione, ponieważ dokonanie usprawnienia leżało w granicach służbowych obowiązków projektodawców.

Ponadto w roku 1953 centralna komisja załatwiła wnioski o nagrody przesłane przez główną komisję w 1951 r., przyznając projektodawcom: 19 nagród pieniężnych na kwotę 5.700.— zł i jedną nagrodę książkową; jeden projekt wyróżniony został podziękowaniem.

Przedmiot: (działy czynności bankowych) zainteresowania projektodawców ilustruje następująca tabela, ułożona na podstawie kartoteki rzeczowej zgłaszanych projektów prowadzonej przez sekretariat głównej komisji:

Dział czynności bankowych	I	II	III	IV	V	VI	VII	IX	X	Razem
1948 r.	21	7	—	54	—	36	9	12	8	147
1949 r.	33	10	—	65	—	21	7	3	14	153
1950 r.	75	4	1	120	4	25	16	2	12	259
1951 r.	138	18	55	258	17	107	23	11	25	652
1952 r.	204	13	30	319	20	186	28	6	31	837
Razem	417	52	86	816	41	375	83	34	90	2048

Z powyższej tabeli wynika, że najwięcej projektów wpłynęło z zakresu organizacji i techniki obrotu pieniężnego (816), spraw organizacyjno-administracyjnych (471) oraz kredytowania i kontroli przedsiębiorstw (375).

W celu jak najszerzego propagowania i rozwijania ruchu

racjonalizatorskiego, zwłaszcza w oddziałach operacyjnych Banku, zamieszczonych zostało w miesięczniku „Wiadomości NBP” siedem komunikatów, które bieżąco informowały o przebiegu pracy głównej komisji i o projektach nagradzanych przez centralną komisję.

Rozwój ruchu usprawnień przedstawia następująca tabela, wskazująca ilość nadesłanych projektów — z podziałem na województwa:

p	O k r ę g	1948	1949	1950	1951	1952	w tym O/W
1	Wielkopolski	—	—	2	—	29	13
2	Bydgoszcz	33	13	20	119	144	33
3	Gdańsk	10	12	30	38	40	13
4	Stalinogród	25	59	41	98	160	46
5	Kielce	9	10	9	12	27	6
6	Koszalin	1	2	6	15	2	14
7	Kraków	3	1	2	32	35	10
8	Lublin	—	1	—	3	7	2
9	Łódź	6	2	4	15	65	12
0	Olsztyn	1	2	1	4	6	2
1	Opole	2	—	11	11	12	6
2	Poznań	4	8	24	84	69	18
3	Rzeszów	4	1	3	7	11	2
4	Szczecin	7	4	12	13	14	2
5	Warszawa *)	13	27	75	144	159	12
6	Wrocław	24	9	15	45	27	6
7	Zielona Góra	5	2	4	12	12	6
	Razem	147	153	259	652	819	203
	Spoza NBP	—	—	—	—	18	—
	Ogółem	147	153	259	652	837	203

*) Łącznie z centralą.

PRZYKŁAD GODNY NAŚLADOWANIA

Od Centralnego Zarządu Przemysłu Młynarskiego, do Centrali Banku nadszedł list, którego treść podajemy poniżej:

Niniejszym z przyjemnością spieszymy zakomunikować, że dniu 2 stycznia 1953 r. o godz. 8,50 młyn w Zgorzelcu ożył w swojej jednostce nadrzędnej prawidłowo sporządzony bilans zamknięcia za 1952 r. Tego samego dnia wieczorem — również sporządzony bez zarzutu — złożył w jednostce nadrzędnej — bilans roczny — młyn w Kętrzynie. Wiadomością tą dzielimy się z Centralą NBP dlatego, że osiągnięcia uzyskanych w ramach współzawodnictwa sukcesów przez wymienione młyny przyczyniły się oddziały BP w Zgorzelcu i Kętrzynie. Wyciągi z rachunków bankowych, kredytów, należności inkasowych i zobowiązań według stanu na dzień 31.XII. 1952 r. otrzymał młyn w Zgorzelcu po

Mimo rekordowej ilości nadsyłanych w roku sprawozdawczym projektów, ruch usprawnień nie ogarnął jeszcze wszystkich oddziałów, gdyż pracownicy $\frac{2}{3}$ oddziałów operacyjnych jeszcze nie nadesłali projektów racjonalizatorskich, czyli przeciętnie co trzeci oddział nie nadesłał w 1952 roku projektów swych pracowników:

Na szczególne wyróżnienie zasługują okręgi województw bydgoskiego i katowickiego oraz łódzkiego i poznańskiego. Za dużą aktywność, pomysłowość i inicjatywę na specjalne uznanie zasługują lokalne komisje przy oddziałach wojewódzkich w Bydgoszczy i Stalinogrodzie.

Aby rozwój ruchu usprawnień przebiegał planowo — przygotowane zostały wytyczne dla tematyki usprawnień w 1953 roku, co pozwoli skoncentrować zainteresowania racjonalizatorów na najważniejsze i najbardziej aktualne dla Banku zagadnienia. Materiał do wytycznych opracowany został przez kompetentne jednostki organizacyjne centrali na tle zatwierdzonych przez Zarząd Banku planów ich prac.

Ważnym wydarzeniem dla rozwoju ruchu usprawnień w Banku było zorganizowanie w Warszawie z inicjatywy Zarządu Głównego ZZPF w dniu 24 maja 1952 r. pierwszej krajowej narady wybitniejszych racjonalizatorów — pracowników aparatu finansowego. Zjazd miał na celu wzajemne zbliżenie pracowników poszczególnych instytucji finansowych na płaszczyźnie zainteresowań racjonalizatorskich, zapoznanie się z osiągnięciami oraz podzielenie się doświadczeniami. W obradach uczestniczyło 14 racjonalizatorów z NBP.

Również godnym zanotowania jest wzięcie udziału przez NBP w „Wystawie prac racjonalizatorskich” pionu finansowego, zorganizowanej staraniem Zarządu Głównego ZZPF — w Warszawie. Wystawa czynna była w ciągu września 1952 r. Na podkreślenie zasługuje fakt, iż najpokaźniejsze miejsce zajęły stoiska, przedstawiające dorobek racjonalizatorów z NBP. Materiałów i eksponatów dostarczyła główna komisja.

godzinach urzędowych Banku tj. otrzymał o godzinie 0,30 dnia 1.I. 1953 r. z uzupełnieniem zapisów — o godz. 9,00 tegoż dnia. Również we wczesnych godzinach rannych otrzymał potwierdzenie sald bankowych młyn w Kętrzynie.

Dyrektorowi oddziału NBP w Zgorzelcu wyrazili swoje uznanie i podziękowanie podczas badania realności bilansu młyna Zgorzelec w dn. 3.I. 1953 r. dyrektor departamentu finansowo - księgowego Centralnego Urzędu Skupu i Kontraktacji, dyrektor naczelny Centralnego Zarządu Przemysłu Młynarskiego oraz główny księgowy Centralnego Zarządu Przemysłu Młynarskiego. Fakt układającej się coraz lepiej w ciągu całego roku współpracy pomiędzy porzucanymi po całej Polsce naszymi zakładami, a oddziałami NBP, jest faktem, który z zadowoleniem zaobserwowaliśmy, a wspomniany fakt dostarczenia wyciągów nocą i w dni świąteczne, jak to miało miejsce w Zgorzelcu i Kętrzynie, jest godny szczególnej uwagi i podkreślenia.

ERRATA do Nr 2.

Str. 94 — w kolumnie 8-mej przytoczonego planu rozładowania zapasów ponadnormatywnych, kwoty znajdujące się w rubryce 3-ciej winny być przedstawione do rubryki 4-tej omawianej kolumny, a kwoty znajdujące się w rubryce 4-tej winny być przedstawione do rubryki 3-ciej.

Wydawca: Narodowy Bank Polski

Redaguje Kolegium

Redakcja i Administracja: Narodowy Bank Polski, Departament Planowania,
Wydział Ekonomiczno-Statystyczny, Warszawa — Warecka 10.

Zakłady Graficzne Centr. Zarządu Zaop. Łączności W-wa
Zam. 120 Nakł. 4.000 egz. Pap. druk. 61 × 86 — 60 g. kl. VII. Format A-4.
Druk ukończono w marcu 1953 r. 4-B-11387.